

ขอนแก่น

เมืองเสียงแคนแดนดอกคูน

กระทรวงวัฒนธรรม

ขอนแก่น

เมืองสี่แคว แคนแดนดอกกุน

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา

ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

กลุ่มพัฒนาสื่อเทคโนโลยี

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอนแก่น เมืองเสียงแคนแดนดอกคูณ

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๔

จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-269-0782

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

นายวิชัย พยัคฆ์โส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๔

ข้อมูลห้องสมุด

๙๑๕.๙๓๔๑

กรมวิชาการ. ศูนย์พัฒนาหนังสือ

ขอนแก่น เมืองเสียงแคนแดนดอกคูณ. กรุงเทพฯ:
กรมวิชาการ, ๒๕๔๔. ๑๗๖ หน้า.

๑. ขอนแก่น—. ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว.
๒. ขอนแก่น—. ความเป็นอยู่และประเพณี. I ชื่อเรื่อง.

คำนำ

ขอนแก่น เมืองเสียงแคนแดนตอกคุณ เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอีกประการหนึ่งเพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกสำหรับผู้ไปร่วมพิธีในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ณ วัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในวันเสาร์ที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

รูปแบบของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระในเชิงสารคดีเกี่ยวกับจังหวัดขอนแก่น ทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ แหล่งท่องเที่ยว และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสาระน่ารู้เกี่ยวกับหัตถ์โลกดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน และหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้นำเสนอเรื่องและภาพอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของวัดหนองแวงไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย

กรมวิชาการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการในท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดขอนแก่น ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลด้านต่าง ๆ รวมทั้งภาพประกอบบทความด้วย และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์และให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๔

สารบัญ

หน้า

เบื้องซอนแก่น

๑

เมืองเสียดแคนแดนดอกคูน

๓

ทวยเทิดทูนท่องอดีตกาล

๔๓

หมอลำซำขานกานท์กวีแก้ว

๖๕

จาวว็บแวงแพรวแพริไทย

๘๕

ไขรภูเวียงแวงเสียดคำรณ

๑๐๓

ชื่นชมลยลทั่วแคว้น

๑๒๑

แก่นไทรรัตนวิตหนองแวง

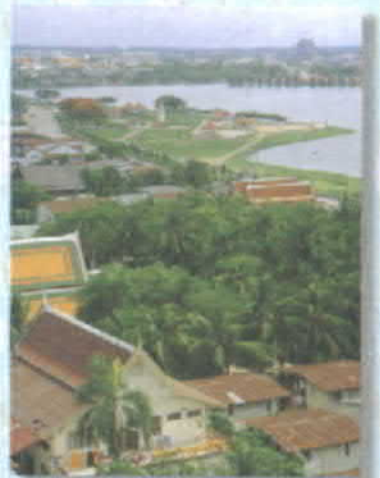
๑๕๕

ถ้อยแกลดบรรณานุกรม

๑๖๔

น่านิยมผู้จิตทำ

๑๖๖

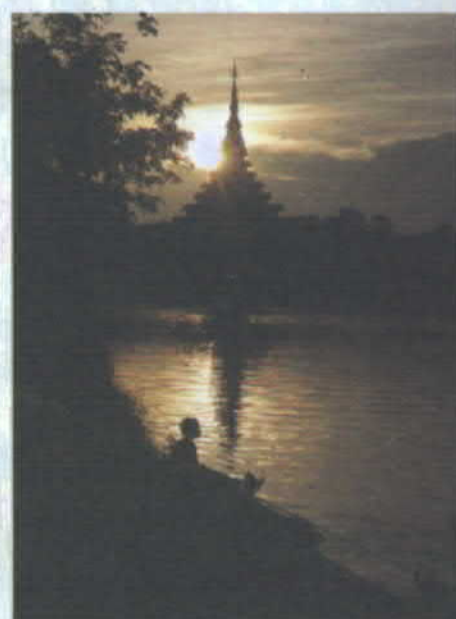

ปกหน้าด้านใน
พระธาตุแก่นนคร

ปกหลังด้านใน
ปราสาทเบือยน้อย

ปกหลัง
บรรยากาศยามเย็น
บริเวณบึงแก่นนคร

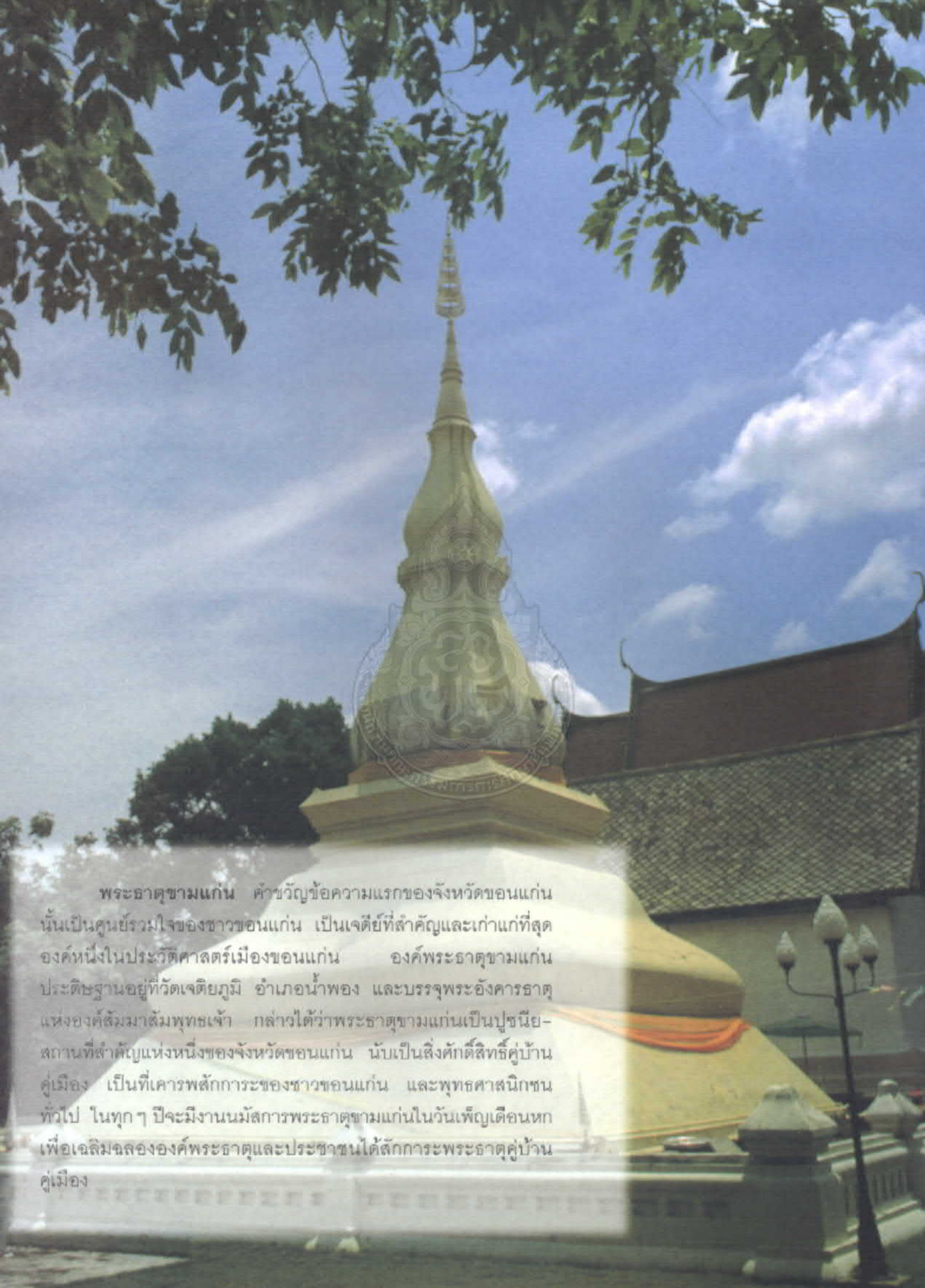

เบ็ญซอนแก่น

รถไฟด่วนพิเศษจากกรุงเทพฯ ค่อยๆ ชะลอความเร็วที่วิ่งมาเต็มทีเกือบทั้งคืน เสียงล้อที่บดรางดังเอี๊ยดๆ บ่งบอกอีกไม่กี่นาทีข้างหน้ารถไฟจะถึงสถานีขอนแก่นแล้ว ผู้โดยสารตระเตรียมยกสัมภาระกระเป๋าบ้าง กล่องบ้าง ที่วางอยู่บนชั้นวางของลงมาวางกับพื้น เสียงจ๊อกแจ้กดังขึ้นเมื่อรถไฟใกล้หยุด ญาติพี่น้องที่มาคอยรับจับกลุ่มชะเง้อหาญาติของตน โบกไม้โบกมือให้สัญญาณแก่กัน ผู้คนที่สถานีรถไฟขอนแก่นยามเช้าจึงมากหน้าหลายตา สามล้อเรียงรายส่งเสียงเชิญชวนให้ใช้บริการ สถานีรถไฟขอนแก่นยามเช้าดูขวักไขว่ แต่เรียบง่ายในวิถีชีวิต จึงเป็นยามเช้าที่มีความสุขของผู้มาเยือนแผ่นดินขอนแก่น ที่มีรอยยิ้มอันเปี่ยมด้วยมิตรไมตรีของเจ้าบ้าน

ขอนแก่นเป็นจังหวัดใหญ่เป็นศูนย์กลางของความเจริญเติบโตของภาคอีสาน เปรียบประดุจเมืองทองของภาคนี้ เป็นสถานที่ตั้งที่สำคัญมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเชื่อนอุปรัตน์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ธนาคารแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในอ้อมกอดของภูผาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภูเวียง ผานกเค้า ภูผาแดง ภูพานคำ มีแม่น้ำชีทอดผ่านไหลจากจังหวัดชัยภูมิเข้าสู่ขอนแก่นที่อำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภอชนบท อำเภอภูผาศรี อำเภอบ้านไผ่ ถึงอำเภอบ้านแฮด อำเภอพระยืน และอำเภอเมืองขอนแก่น ต่อไปอีกหลายจังหวัดและไหลสู่แม่น้ำโขงที่จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้แล้วยังมีแม่น้ำพอง แม่น้ำเชิญ ถือว่าเป็นเส้นเลือดเส้นใหญ่ของชาวขอนแก่น ที่ช่วยให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้านการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวขอนแก่นถึงร้อยละ ๘๐ ไม่ว่าจะเป็นข้าว มันล้าปะหลัง อ้อย ถั่วเหลือง และข้าวโพด

พระธาตุขามแก่น คำขวัญข้อความแรกของจังหวัดขอนแก่น
นั้นเป็นศูนย์รวมใจของชาวขอนแก่น เป็นเจดีย์ที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุด
องค์หนึ่งในประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น องค์พระธาตุขามแก่น
ประดิษฐานอยู่ที่วัดเจติยภูมิ อำเภอโนนพะอง และบรรจุพระอังคารธาตุ
แห่งองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวได้ว่าพระธาตุขามแก่นเป็นปูชนีย-
สถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น นับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน
คู่เมือง เป็นที่เคารพสักการะของชาวขอนแก่น และพุทธศาสนิกชน
ทั่วไป ในทุก ๆ ปีจะมีงานนมัสการพระธาตุขามแก่นในวันเพ็ญเดือนหก
เพื่อเฉลิมฉลององค์พระธาตุและประชาชนได้สักการะพระธาตุคู่บ้าน
คู่เมือง

ดอกคูณ เลียงแคน นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่แท้จริงของชาว
ขอนแก่น แผ่นดินที่เปี่ยมไปด้วยความสุขของผู้คน เมื่อยามคิมหันตฤดู
ย่างกรายเข้ามาเยือน แผ่นดินแห่งที่ราบสูงแห่งนี้ จะเหลืองอร่ามไป
ด้วยช่อดอกไม้สีเหลือง ผลิบานจากต้นคูณห้อยระย้า เปล่งประกาย
ความวิจิตรงดงามตามธรรมชาติ ช่วยบันทอนแสงแดดที่แผดกล้าให้
ผู้มาเยือนได้เย็นฉ่ำกับความงามของดอกไม้ที่เหลืองอร่ามไปทั่วทั้งถิ่น
แต่ละช่อระริกัลลุ่มแล้งกว้างไหวไปมากับสายลม เสมือนเชิญชวนให้
มาเยือนแผ่นดินแห่งนี้

ชาวขอนแก่นถือว่าต้นคูณหรือราชพฤกษ์ เป็นต้นไม้สิริมงคล คำว่า คูณ มาจาก คำคูณ หมายถึง การคูณ คูณ คำจูน คำชู ให้เจริญรุ่งเรือง ยามลมแล้งแห้งคิมหันตฤดูมาเยือนที่ไร ดอกคูณจะบาน สะพรั่งเต็มผืนแผ่นดินขอนแก่น ผสมผสานกับมนต์เสียงแคน ดนตรีเพื่อชีวิตที่เก่าแก่ของคนพื้นที่ราบสูง เป็นเสียงลำนำนางชีวิตที่วิเวกหวานหวิวบ่งบอกความทุกข์ ความสุขของคนบนแผ่นดินแห่งนี้ แคนเป็นดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสาน ทำด้วยไม้ชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ไม้กู่แคน การขับร้องคู่ไปกับการเป่าแคน การขับร้องนั้นก็คือ ลำนำนักเป่าแคนจะมีชื่อเรียกว่า หมอแคน และนักร้องจะเรียกว่า หมอลำ นายทองมาก จันทะลือ นายเคน ดาเหลา และนางบุญเพ็ง ฝัฒิวัชย์ เป็นหมอลำที่ได้รับเกียรติยศเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ที่ชาวขอนแก่นภาคภูมิใจ

ทุก ๆ ปีชาวขอนแก่นจะมีงานประเพณีสงกรานต์และดอกคูณเสียงแคน ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๕ เมษายน ของทุกปี จะมีพิธีสงฆ์น้ำพระและขบวนแห่รถบุปผาชาติ ซึ่งประดับประดาด้วยดอกคูณเหลืองอร่ามไปทั่วคันรถ ชาวขอนแก่นเกือบทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนของประเทศ จะกลับบ้าน กลับมาราบดักต่อพ่อและแม่ มาซึมซับเสียงแคนแห่งเมืองมรดกและมาสัมผัสดอกคูณที่บานสะพรั่งรับลมร้อนลมแล้งในช่วงสงกรานต์เพื่อเพิ่มสีสันให้กับชีวิตให้มีพลังกายและพลังใจที่จะกลับไปทำงานด้วยความสุข เหมือนกับมาเติมรสทิพย์ด้วย “เสียงแคนและดอกคูณ”

ที่ตั้ง ทวีพร ทองคำใบ ศิลปินนักวาดภาพได้บรรยายเป็น
บทกวีโคลงสี่สุภาพแบ่งเมืองขอนแก่นไว้ว่า

ครามาถึงเบิ่งบ้าน
เมืองแก่นขามคำคาม
เมืองเวียงรุ่งจรงนาม
เมืองเสียวผูกมิดรเกล้า

เมืองงาม
คูหล้า
ขามแก่น
คำล้ำเลอสมัย

ยลพระธาตุผ่องพร้อม
สุกสว่างกลางกำจาย
หาทองล่องรองราย
พระมิ่งพระเกศเกล้า

นอบกาย
แจ่มแจ้ง
พรายพราง
แข่งฟ้าจบสวรรค์

เสียงแคนขับกล่อมให้
คลอรัาลำน้ำพา
เสนาะซาบซ่านกายา
ดังเป่ามนต์สะกดเข้า

หวนหา
เร่เร้า
เพลงพรา
เราเล่าโลมใจ

เพลินชมชูกิ่งก้าน
กลีบฉ้านวลละออง
พรุพรุพลังพลังคะนอง
ทอดกึ่งไกวกลีบแก้ว

คุณทอง
ผ่องแผ้ว
ลมลู่
สู่พื้นดินขาม

พระราชทานแก่น
เสียงแคนดอกคูณ
ศูนย์รวมผ้าไหม
ร่วมใจผูกเสี่ยว
เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่
ไดโนเสาร์ลือท้อง
เหรียญทองมวยโอลิมปิก

พระราชทานองค์ทองทรงเครื่อง
สถิตเคียงคู่หล้าคู่ธานี
แผ้วถางงานหวานแคนแสนเสนาะ
ครุหมอคำล้ำร้องทำนองกลอน
ดอกคูณงามขมขมยลมงคลนาม
ระย้าย้อยพริ้วปานม่านทองคำ
ทีละเส้นละสายทอดลายดก
ระบือชื่อลือชาศูนย์ผ้าไหม
ผูกหัวใจผูกกายผูกสายเลือด
ร่วมผูกเสี่ยวเกี่ยวจับประกับทรง
แหล่งท่องเที่ยวทั่วนครเมืองขอนแก่น
ธรรมชาติดาดาค่าอันันต์
ไดโนเสาร์ลือท้องทุ่งภูเวียง
ทรัพย์สินยังยืนผืนป่าวนาลิ
ก็พามจยช่วยชาติประกาศก้อง
ให้โลกรู้จักผู้ไทยไปอีกนาน
นามนครขอนแก่นเมืองแคนล้ำ
เมืองดอกคูณคำฟ้าผ้าไหมไทย

เป็นหลักเมืองเรืองรุ่งผดุงศรี
นำวิถีชีวิตประสิทธิ์พร
พลั้วไฟเราคลอลักษณะกานท์อักษร
แจ้วแจ้วอนอ่อนทวนกระบวนคำ
เหลืองอร่ามวามเลิศประเสริฐล้ำ
ลมแล้งนำข้าขึ้นระรินใจ
งามประจักษ์จับตาผืนผ้าไหม
ระยับใยระยิบยอดดอกสดดวง
ไม่เคยเหือดหายไปให้แหนหาง
เช่นไผ่หว่งบ่วงทองผูกคล้องกัน
ทบชนแคว้นแดนต่อลานทอฝัน
ดังดวงจันทร์แจ่มฟ้าทั่วธานี
ฝั่งร่างเรียงเคียงภูษยอติ
เปิดซิวทีละชิ้นบรรพกาล
คือเหรียญทองผ่องคำมหาศาล
สะท้อนบ้านสะท้อนเมืองลือเลื่องไกล
เมืองหมอคำล้ำค่าเมืองฟ้าใส
เมืองผูกใจผูกจิตเมืองมิตรงาม

ทวีพร ทองคำใบ

๒๙ พ.ค. ๒๕๔๔

เมืองเสียงแคนแดนดอกคูณ

เสียงแคนและดอกคูณเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดขอนแก่นที่ชาวขอนแก่นภาคภูมิใจ โดยเฉพาะต้นคูณเป็นต้นไม้ที่เป็นสิริมงคล คำว่า “คูณ” นั้นมาจากคำคูณ ชาวขอนแก่นมักจะบอกว่าเป็นความหมายถึงการอุดหนุน คำจุน คำชู เจริญรุ่งเรือง และงดงามเหมือนสีเหลืองของดอกคูณที่บ้านน้อยน้อยน้อยน้อยน้อย ส่วนเสียงแคนนั้นก็เป็เสียงดนตรีแห่งชีวิตของชาวขอนแก่น ขอนแก่นจึงนำเอาคำ “เสียงแคนดอกคูณ” รวมเข้าไว้เป็นคำขวัญประจำจังหวัดว่า พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูณ ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวขอนแก่นนครใหญ่ ไดโนเสาร์สิบก่อง เจริญทองมวยโอลิมปิก

มีตราประจำจังหวัดเป็นรูปเจดีย์ครอบต้นมะขาม ซึ่งตำนานกล่าวไว้ว่า ณ สถานที่แห่งหนึ่งซึ่งมีต้นมะขามใหญ่ตายซากผุพังเหลือแต่แก่น กลับงอกงามแตกใบเขียวและกิ่งก้านงอกขึ้นมา ชาวเมืองต่างเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงพร้อมใจกันสร้างเจดีย์ครอบต้นมะขามแก่นนั้นไว้ และถือเป็นสิ่งเคารพบูชา ระยะเวลาต่อมาคำว่าขามแก่นก็กลายเป็นขอนแก่น

พระธาตุขามแก่น โบราณสถานี่วัดเจติยภูมิ อำเภอโนนน้ำพอง

จังหวัดขอนแก่นเมืองเสียงแคนแดนดอกคูณอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา ๔๑ ลิปดา ถึง ๑๗ องศา ๐๔ ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๑ องศา ๔๕ ลิปดา ถึง ๑๐๓ องศา ๑๑ ลิปดาตะวันออก ขอนแก่นเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ของประเทศไทย อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๖๕ เมตร มีขนาดเนื้อที่ประมาณ ๑๐,๘๘๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๖,๘๐๐,๐๐๐ ไร่ ขอนแก่นมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย อำเภอศรีบุญเรือง และอำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู อำเภอหนองวัวซอ อำเภอโนนสะอาด อำเภอกุมภวาปี อำเภอศรีธาตุ และ อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอแก้งสนามนาง อำเภอ บัวใหญ่ กิ่งอำเภอบัวลาย และอำเภอ ประทาย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอบ้านใหม่ไชย- พจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอคอนสาร อำเภอภูเขียว อำเภอ บ้านแท่น อำเภอแก้งคร้อ และอำเภอ คอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอท่าคันโท อำเภอหนองกุงศรี และอำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ กิ่งอำเภอชื่นชม อำเภอเชียงยืน อำเภอ โกสุมพิสัย กิ่งอำเภอกุตุรัง และอำเภอ นาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

ตลาดสดริมถนนหน้าเมืองขอนแก่น ที่ประชาชน
ออกมาจับจ่ายในยามเช้า อันเป็นส่วนหนึ่งของ
วิถีชีวิต

ภูมิทัศน์เมืองเชียงแสนแดนดอกกุนในปัจจุบัน ซึ่งสามารถมองเห็นบึงแก่นนคร และวัดพระธาตุ

ชีวิตยามเช้าที่ขอนแก่น

แผนที่แสดงอาณาเขต อำเภอ และกิ่งอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดขอนแก่น

การเดินทางไปจังหวัดขอนแก่นสามารถเลือกเดินทางได้หลายทาง

ทางรถไฟ ใช้เส้นทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือจาก กรุงเทพฯ ไปถึงขอนแก่น ระยะทางประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร

ทางรถยนต์ การเดินทางไปขอนแก่นใช้เส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑ (พหลโยธิน) ผ่านอำเภอรังสิต จังหวัดปทุมธานี ไปอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงตัวเมืองจังหวัดสระบุรี เลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒ (ถนนมิตรภาพ) ผ่านอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี ผ่านอำเภอปากช่อง อำเภอเมืองนครราชสีมา เข้าสู่อำเภอโนนสูงและอำเภอยาย จังหวัดนครราชสีมา แล้วเข้าสู่จังหวัดขอนแก่น รวมระยะทางประมาณ ๔๔๕ กิโลเมตร

ทางเครื่องบิน จังหวัดขอนแก่นมีสนามบินพาณิชย์ ๑ แห่ง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๘ กิโลเมตร มีเครื่องบินที่บินตรงจาก กรุงเทพฯ ไปขอนแก่นทุกวันใช้เวลาบินประมาณ ๔๐ นาที

สถานีรถไฟขอนแก่น

สถานีขนส่งขอนแก่น

สนามบินพาณิชย์ขอนแก่น อีกทางเลือกหนึ่งในการเดินทางไปจังหวัดขอนแก่น

ประตูเมือง เส้นทางเข้าสู่เมืองเสียมเรียบแดนดอกคูน

ภูเขาภูผาม่าน

ลักษณะภูมิประเทศ ของจังหวัดขอนแก่นเป็นที่ราบสูงสลับเนินเขาและภูเขาสามารถแบ่งออกเป็น ๓ บริเวณ คือ

๑. บริเวณที่ราบสูงภูเขา พื้นที่บริเวณนี้อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของจังหวัดขอนแก่น มีทิวเขาเพชรบูรณ์ทอดตัวยาวจากเหนือลงมาทางใต้ ความสูงของพื้นที่บริเวณนี้จะค่อยๆ เอียงลาดจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก พื้นที่บริเวณนี้คิดเป็นร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่จังหวัด ครอบคลุมตั้งแต่อำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอภูเวียง ถึงอำเภอหนองนาคำ อำเภอหนองเรือ อำเภอมีชัยบุรี และกิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย

๒. บริเวณที่ราบสูงเนินเขา เป็นบริเวณที่มีลักษณะพื้นที่ไม่สม่ำเสมอ มีเนินเขาแทรกสลับดูคล้ายลูกคลื่นลอนเตี้ยๆ โครงสร้างของพื้นดินเป็นดินทรายที่เกิดจากการผุพังของหินทรายเป็นบริเวณกว้าง ดินทรายมีลักษณะร่วน น้ำซึมผ่านได้ง่าย ไม่เก็บน้ำทำให้พื้นดินเต็มไปด้วยความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ พื้นที่บริเวณนี้คิดเป็นร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ ครอบคลุมตั้งแต่อำเภอกระนวน อำเภอน้ำพอง ดอนเหนือของอำเภอเมืองขอนแก่น ด้านตะวันออกของอำเภอเขาสน-กวาง และอำเภออุบลรัตน์ ถึงอำเภอชำสูง อำเภอบ้านฝาง

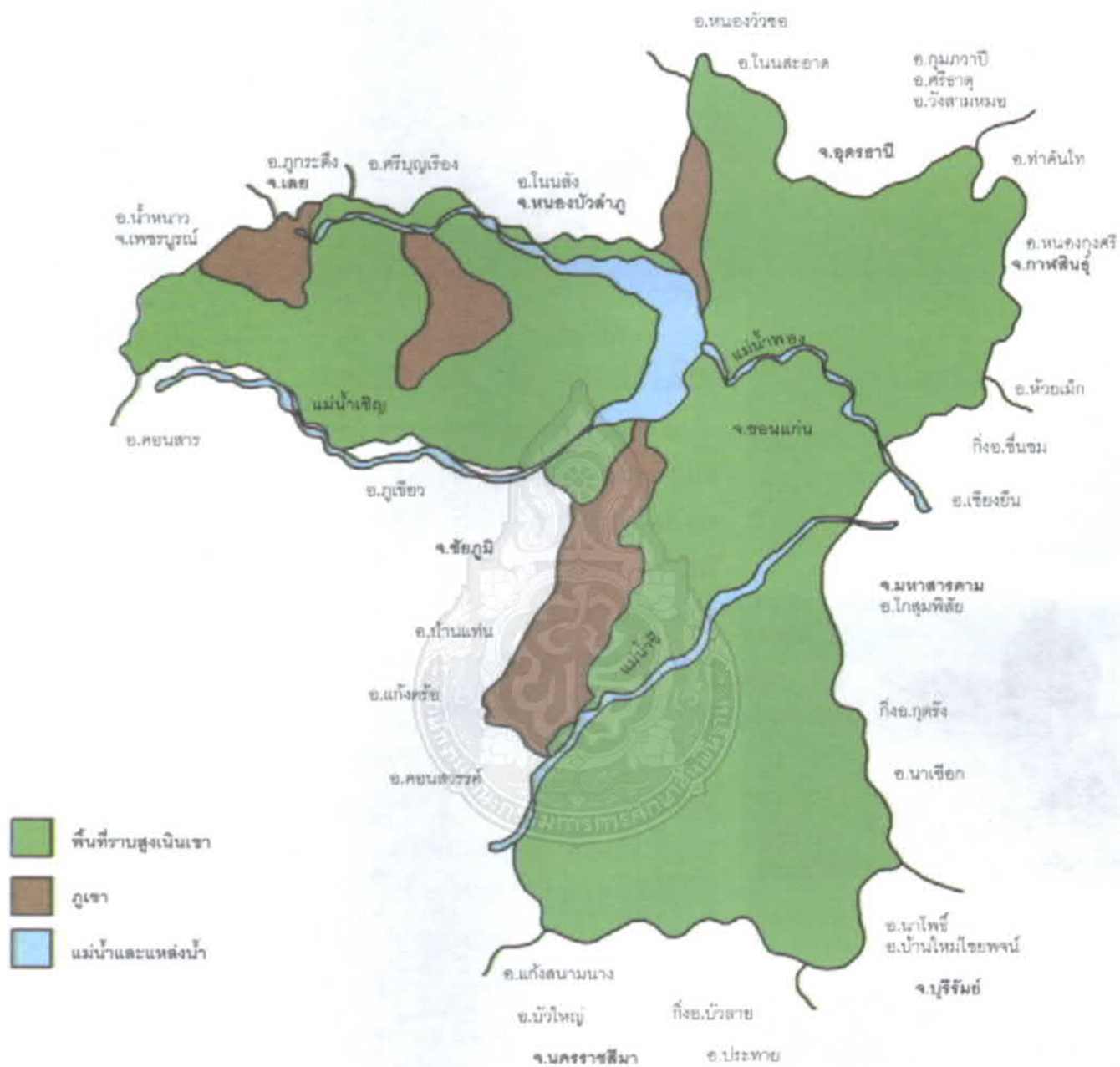
๓. บริเวณแอ่งโคราช เป็นบริเวณที่มีลักษณะเป็นลอนดิน มีทั้งที่ดอนสลับที่นาและที่ราบลุ่มใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ พื้นที่บริเวณนี้คิดเป็นร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ ครอบคลุมด้านใต้ของอำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอพระยืน ด้านตะวันออกของอำเภอมีชัยบุรี ถึงอำเภอบ้านแฮด อำเภอชนบท อำเภอบ้านฝาง ถึงอำเภอโนนศิลา อำเภอเวียงใหญ่ อำเภอเวียงน้อย อำเภอพล อำเภอหนองสองห้อง และอำเภอเปือยน้อย

ลักษณะพื้นที่ดินทราย ที่มักพบทั่วไปในขอนแก่น

บึงแก่นนคร แหล่งน้ำขนาดใหญ่ กลางตัวเมืองขอนแก่น ที่เทศบาลนครขอนแก่นพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และที่พักผ่อนของประชาชน

แผนที่ แสดงลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ราบสูง เนินเขา ภูเขา และแม่น้ำของจังหวัดขอนแก่น

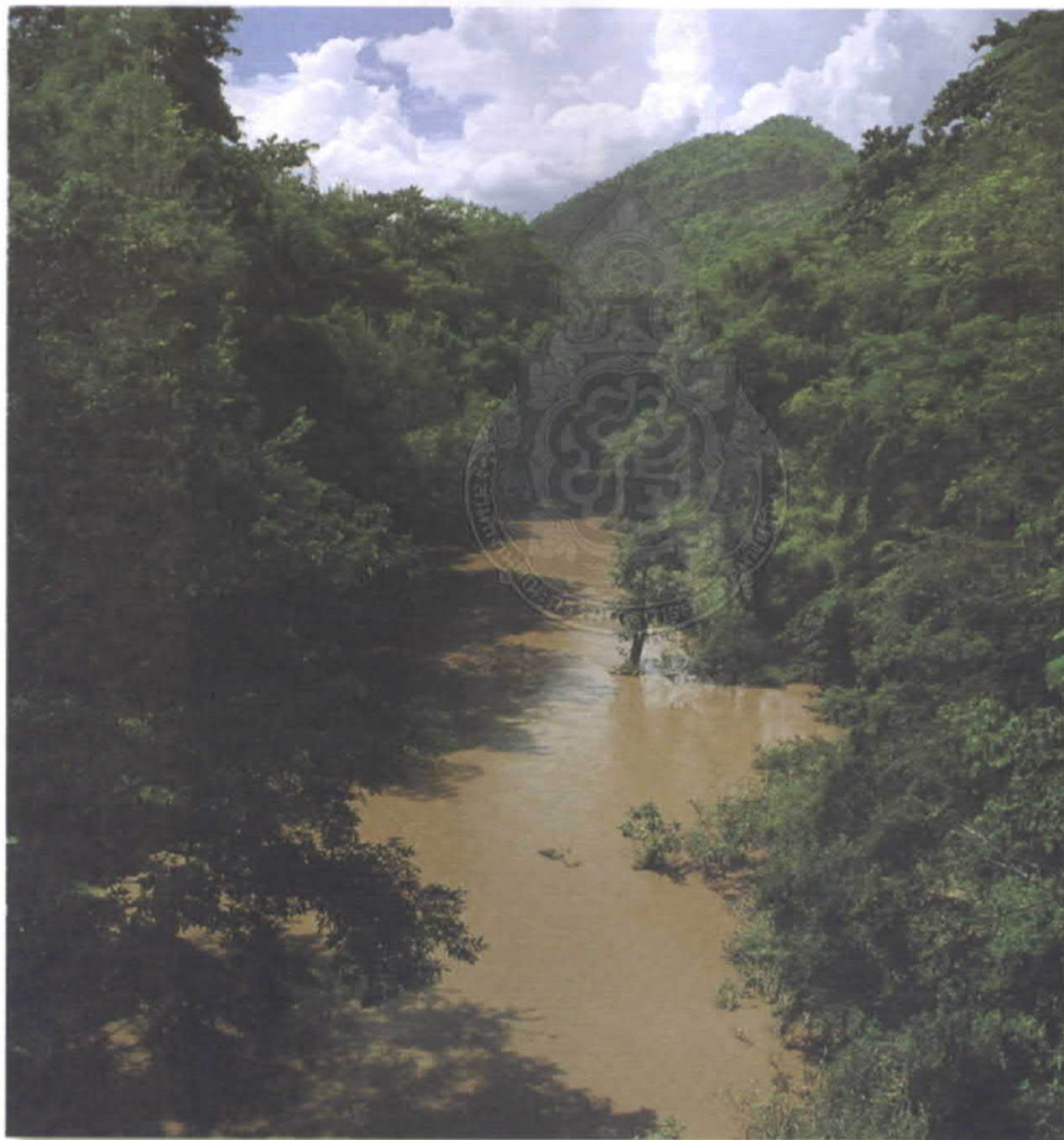
นอกจากลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวข้างต้นแล้ว เมืองเสียง
แคนแดนดอกคูน ยังมีแม่น้ำ เนินเขา และภูเขาที่สำคัญดังนี้คือ

แม่น้ำชี มีต้นน้ำกำเนิดจากเขาอุ้มนาง เขายอดหินในทิวเขา
เพชรบูรณ์ ไหลไปทางตะวันออกเฉียงใต้เข้าไปในจังหวัดชัยภูมิ แล้ววก
ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าสู่จังหวัดขอนแก่นที่อำเภอแวงน้อย
ไหลผ่านอำเภอแวงใหญ่ อำเภอชนบท อำเภอเมืองจตุร อำเภอบ้านไผ่
กิ่งอำเภอบ้านแฮด อำเภอพระยืน และอำเภอเมืองขอนแก่น แล้วจึง
ไหลเข้าสู่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากนั้นแม่น้ำชีก็ไหล
ผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี แล้วไหลลงสู่
แม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี รวมความยาวของ
แม่น้ำชี ประมาณ ๓๖๕ กิโลเมตร แม่น้ำชีจัดว่าเป็นแม่น้ำที่ยาว
ที่สุดในประเทศไทย

แม่น้ำชี ช่วงไหลผ่านเป็นเส้นกั้นเขตระหว่างอำเภอเมืองจตุรกับอำเภอชนบท

แม่น้ำพอง มีต้นน้ำกำเนิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ และภูกระดึง ไหลเป็นเส้นกันแดนระหว่างจังหวัดเลยกับจังหวัดขอนแก่นที่บริเวณ ผานกเค้า และไหลผ่านกันแดนระหว่างจังหวัดหนองบัวลำภูกับ จังหวัดขอนแก่น แล้วไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ จากนั้นไหล ต่อไปยังอำเภอน้ำพอง อำเภอเมืองขอนแก่น แล้วไหลไปรวมกับ แม่น้ำชีที่อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม แม่น้ำพองเป็นแม่น้ำ ที่มีความสำคัญต่อการเกษตรกรรม มีความยาวประมาณ ๒๗๕ กิโลเมตร

แม่น้ำพอง ที่ไหลจากลำภูน้ำพองเข้าสู่อำเภอเมืองขอนแก่น

แม่น้ำเชิญ มีต้นน้ำกำเนิดจากเขาดลูกอ้ายอง เขาภูนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของทิวเขาเพชรบูรณ์ แม่น้ำเชิญไหลผ่านอำเภอน้ำหนาว
จังหวัดเพชรบูรณ์ เข้าสู่จังหวัดขอนแก่นที่อำเภอภูผาม่าน และอำเภอ
ชุมแพ ซึ่งเป็นเสมือนเส้นกั้นแดนระหว่างจังหวัดชัยภูมิกับจังหวัด
ขอนแก่น แล้วไหลเข้าอำเภอนหนองเรือ ลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ที่
ตำบลโนนทอง แม่น้ำเชิญนี้มีความยาวประมาณ ๑๘๐ กิโลเมตร

แม่น้ำเชิญ ไหลผ่านอำเภอชุมแพ

สภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินเขาสลับภูเขาทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของขอนแก่น

เนินเขาและภูเขา ลักษณะพื้นที่ที่เป็นเนินเขาและภูเขาของจังหวัดขอนแก่น เริ่มจากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดต่อกับขอบชายแดนจังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดชัยภูมิ มีกลุ่มภูเขาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาเพชรบูรณ์ ได้แก่ ภูกระดึง ภูเปือย ภูผากันาม และภูผาม่าน ซึ่งทอดตัวเป็นแนวยาวสลับซับซ้อน อยู่ในเขตอำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ และอำเภอสีชมพู มียอดเขาที่สูงชื่อ ผานกเค้า สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๗๑๕ เมตร

ถัดมาจากภูผาม่านมาทางทิศตะวันออก มีภูเวียงซึ่งเป็นภูเขานินทรายที่สลับกับหินดินดาน มีรูปร่างลักษณะคล้ายกระบี่ อยู่ในเขตอำเภอภูเวียง อำเภอชุมแพ อำเภอสีชมพู และกิ่งอำเภอหนองนาคำ ภูเวียงมียอดเขาสูงประมาณ ๗๒๓ เมตร นอกจากนี้ภูเวียงยังเป็นที่ขุดพบซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ อายุประมาณ ๑๖๐ ล้านปี

ไดโนเสาร์พันธุ์อะแพทโทซอร์ค สูงประมาณ ๑๒ เมตร ยาว ๓๑ เมตร พันธุ์นี้กินพืชเป็นอาหาร

ภูมิประเทศของขอนแก่นทางด้านทิศเหนือที่มองจากภูเขากุพานคำลงไปจะเห็นแม่น้ำพอง และบริเวณอ่างเก็บกักน้ำเขื่อนอุบลรัตน์

เขื่อนอุบลรัตน์ เป็นเขื่อนอเนกประสงค์สร้างขึ้น ปิดกั้นแม่น้ำพองที่ช่องเขาระหว่างเขากุแก้ว และกุพานคำ เชื่อนี้ให้ประโยชน์ในการผลิต ไฟฟ้า ประมง เกษตร และสถานที่ท่องเที่ยว

ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ในเขตกิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย มี ภูผาคำ ซึ่งเป็นภูเขาที่ทอดตัวเป็นแนวยาวจากอำเภอแก้งคร้อ จังหวัด ชัยภูมิ ต่อเนื่องเข้ามาถึงกิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย จังหวัดขอนแก่น มีความสูงเฉลี่ย ๕๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ถัดจากภูผาคำขึ้นไป ทางเหนือ มีแนวเขาภูผาแดง ภูเม็ง ภูพานคำน้อย ภูพานคำ วางตัว เป็นแนวยาวสลับซ้อนกันตั้งแต่อำเภอมัญจาคีรี ถึงบริเวณช่องฝาง อำเภอบ้านฝาง อำเภอหนองเรือ ขึ้นไปถึงอำเภออุบลรัตน์ และถูกตัด โดยแม่น้ำพอง จึงเรียกว่าพองหนีบ ต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ กันแม่น้ำพองขึ้นตรงบริเวณพองหนีบนี้ ทิวเขาส่วนใหญ่เป็นเขาหินปูน สลับเขาหินทราย เขาที่มีความสูงโดดเด่นกว่าลูกอื่น คือ ภูเม็ง สูง ประมาณ ๖๖๕ เมตร รองลงมาคือ ภูพานคำ สูงประมาณ ๕๖๔ เมตร

ถัดขึ้นไปทางตอนเหนือของจังหวัดขอนแก่นในเขตพื้นที่อำเภอ อุบลรัตน์ อำเภอเขาสมนกวาง และอำเภอกระนวน มีภูเขาภูวัด ภูเขาเขาสมนกวาง และภูเขาภูโน ซึ่งเป็นทิวเขาที่วางตัวยาวเสมือน เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดขอนแก่น กับจังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดกาฬสินธุ์ ทิวเขากลุ่มนี้ ภูวัดเป็นเขาที่มีความสูงมากที่สุดประมาณ ๖๓๕ เมตร

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตของชาว จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาความเป็น อยู่ของคนขอนแก่นในทุกๆ ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญๆ ของ จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ดิน ป่าไม้ และแร่ธาตุ

ดิน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการผลิต เกษตรกรต้องอาศัยดินในการทำเกษตรกรรม ดินในจังหวัดขอนแก่น ส่วนใหญ่เป็นดินทรายที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ลักษณะดินทรายนี้ กระจายอยู่บริเวณทางทิศตะวันออกของจังหวัด ครอบคลุม พื้นที่ในอำเภอกะนวน กิ่งอำเภอชำสูง อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท อำเภอพล อำเภอเปือยน้อย อำเภอ หนองสองห้อง บริเวณที่มีดินคุณภาพดีเหมาะแก่การทำนาปลูกข้าว เป็นดินบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี แม่น้ำพอง และแม่น้ำเชิญ ซึ่งอยู่ใน พื้นที่อำเภออุบลรัตน์ อำเภอน้ำพอง อำเภอหนองเรือ อำเภอ พระยืน อำเภอภูผาศิริ และอำเภอชุมแพ

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไปและสามารถ ปลุกขึ้นมาทดแทนใหม่ได้ มนุษย์สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ได้ สภาพป่าไม้ของจังหวัด ขอนแก่นเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้เต็ง รัง ประดู่ แดง ยาง และชิงชัน ฯลฯ พื้นที่ป่าไม้ในจังหวัด ขอนแก่นมีประมาณ ๑,๘๓๐,๐๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๙ ของ พื้นที่ทั้งหมด มีป่าสงวนแห่งชาติจำนวน ๒๒ ป่า มีอุทยานแห่งชาติ ๕ แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติน้ำพอง อุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน และอุทยานแห่งชาติภูเวียง

แร่ธาตุ แหล่งแร่ที่สำคัญที่พบในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ แร่ทองแดง ยูเรเนียม และก๊าซธรรมชาติ สำหรับแร่ทองแดงและ ยูเรเนียมพบที่อำเภอภูเวียง มีปริมาณไม่มากนักไม่สามารถผลิตในเชิง พาณิชย์ได้ ส่วนก๊าซธรรมชาติพบที่อำเภอน้ำพอง สามารถผลิตขึ้นมา ใช้ได้วันละ ๖๕ ล้านลูกบาศก์ฟุต ใช้เป็นพลังงานในการผลิตกระแส ไฟฟ้า นอกจากนี้ที่ขอนแก่นยังมีการผลิตแร่ที่สำคัญเพื่อการพาณิชย์ อีกชนิดหนึ่งที่อำเภอภูผาม่านคือ หินปูน ซึ่งเป็นหินที่ใช้ในอุตสาหกรรม การก่อสร้าง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ผลิตหินปูนได้ประมาณ ๖๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี

ภาคเกษตรกรรม ดินเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการผลิต

ทรัพยากรป่าไม้เมื่อใช้ไปแล้วต้องปลูกทดแทน

โรงไฟฟ้าน้ำพอง ที่ใช้ก๊าซธรรมชาติ ช่วยผลิตกระแสไฟฟ้า

ภูมิอากาศ ของจังหวัดขอนแก่นโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับลมมรสุมที่พัดผ่านประจำปี ลักษณะอากาศจัดอยู่ในประเภทอากาศแบบเมืองร้อน มีฝนตกสลับกับช่วงแล้ง สามารถจัดแบ่งได้ ๓ ฤดู ฤดูร้อนเริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงปลายเดือนพฤษภาคม อากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย ๓๕.๒๕ องศาเซลเซียส ฤดูฝนเริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม โดยมีฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ขอนแก่นมีฝนตกวัดปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปีได้ ๙๔๕.๕ มิลลิเมตร ฤดูหนาวเริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดมาจากประเทศจีน นำเอาความหนาวเย็นและความแห้งแล้งลงมา อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย ๑๖.๘ องศาเซลเซียส (ข้อมูลจาก สำนักงานอุตุนิยมวิทยา จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. ๒๕๔๒)

การปกครอง จังหวัดขอนแก่นแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ๒๐ อำเภอ ๕ กิ่งอำเภอ ๑๙๙ ตำบล ๒,๑๘๒ หมู่บ้าน และมีหน่วยงานบริหารราชการ จำนวน ๓๑ หน่วยงาน สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลนคร ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง เทศบาลตำบล ๒๙ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๙๔ แห่ง

ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ศูนย์กลางการปกครอง และให้บริการประชาชนในส่วนภูมิภาค

ที่ว่าการอำเภอเมืองขอนแก่น หน่วยงานการปกครอง ในส่วนภูมิภาค ที่คอยให้บริการแก่ประชาชน ในจังหวัดขอนแก่น

อบต.บ้านลาน หน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่คอยให้ความช่วยเหลือและบริการประชาชน ในพื้นที่ตำบล

ตารางที่ ๑ แสดงข้อมูลด้านการปกครองและขนาดพื้นที่ของอำเภอ
กิ่งอำเภอในจังหวัดขอนแก่น (ข้อมูล ๑๘ เมษายน ๒๕๕๕)

ที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล นคร	เทศบาล เมือง	เทศบาล ตำบล	อบต.
๑	เมืองขอนแก่น	๙๕๓.๓๙	๑๗	๒๔๕	๑	-	๑	๑๗
๒	ภูเวียง	๙๐๗.๖๑๓	๑๕	๑๕๕	-	-	๑	๑๕
๓	น้ำพอง	๘๒๘.๖๘๖	๑๒	๑๖๓	-	-	๒	๑๒
๔	หนองสองห้อง	๕๑๔.๕๐๔	๑๒	๑๓๔	-	-	๑	๑๓
๕	พล	๘๗๒.๙๓๖	๑๒	๑๒๗	-	๑	-	๑๒
๖	ชุมแพ	๕๑๐.๘๘๙	๑๒	๑๒๕	-	-	๓	๑๒
๗	หนองเรือ	๖๗๓.๘๑	๑๐	๑๔๙	-	-	๓	๑๐
๘	บ้านไผ่	๔๗๗.๗	๑๐	๑๐๑	-	-	๑	๑๐
๙	สีชมพู	๕๒๙.๐๔๑	๑๐	๙๗	-	-	๑	๑๐
๑๐	กระนวน	๓๒๒.๐๑๗	๙	๘๒	-	-	๑	๙
๑๑	มัญจาคีรี	๗๓๕.๖๘๖	๘	๑๑๒	-	-	๑	๘
๑๒	ชนบท	๔๖๔.๒๘๖	๘	๗๘	-	-	๑	๘
๑๓	บ้านฝาง	๓๓๓.๙๘๘	๗	๗๔	-	-	๑	๗
๑๔	เวียงน้ำน้อย	๒๘๓.๖๐๕	๖	๖๙	-	-	๑	๖
๑๕	อุบลรัตน์	๔๘๗.๗๕๘	๖	๖๖	-	-	๑	๖
๑๖	เขาสวนกวาง	๓๒๙.๘๖๕	๕	๕๖	-	-	๑	๕
๑๗	เวียงใหญ่	๑๘๙.๐๖๙	๕	๕๙	-	-	๑	๕
๑๘	พระยืน	๑๗๑.๙๗๓	๕	๕๖	-	-	๑	๕
๑๙	ภูผาม่าน	๒๘๔.๖๐๙	๕	๓๙	-	-	๑	๕
๒๐	เปือยน้อย	๑๗๒.๙๗๘	๕	๓๑	-	-	๑	๓
๒๑	กิ่งอำเภอโนนศิลา	๑๘๒.๒๐๔	๕	๔๔	-	-	๑	๓
๒๒	กิ่งอำเภอชำสูง	๑๑๖.๖๗๘	๕	๓๓	-	-	๑	๕
๒๓	กิ่งอำเภอบ้านแฮด	๒๐๕.๑๖๒	๔	๕๕	-	-	๑	๔
๒๔	กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย	๒๓๘.๘๒๔	๔	๕๐	-	-	๑	๔
๒๕	กิ่งอำเภอหนองนาคำ	๑๕๘.๘๙๗	๓	๓๓	-	-	๑	๓
	รวม	๑๐,๘๘๖.๑๖๗	๑๙๙	๒,๑๘๒	๑	๑	๒๙	๑๙๔

จังหวัดขอนแก่นมีสมาชิกวุฒิสภา (สว.) ๖ คน และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ๑๑ คน ซึ่งคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดขอนแก่นได้แบ่งเขตการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกเป็น ๑๑ เขตเลือกตั้ง แต่ละเขตมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ ๑ คน

ประชากรของจังหวัดขอนแก่น เป็นชาวไทยลาวที่เป็นชาวพื้นเมืองเดิม และที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากแขวงหลวงพระบาง แขวงเวียงจันทน์ และแขวงจำปาสัก มีบางส่วนที่เป็นชาวไทยภาคกลาง ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งอาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดขอนแก่น จำนวนประชากรในจังหวัดขอนแก่นที่สำรวจเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๔ มีทั้งสิ้น ๑,๗๔๘,๑๒๘ คน เป็นชาย ๘๗๑,๙๖๑ คน เป็นหญิง ๘๗๖,๒๕๗ คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมืองขอนแก่น มีประมาณ ๒๔๐,๐๐๐ คน รองลงมาคือ อำเภอน้ำพอง มีประมาณ ๑๑๓,๐๐๐ คน อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดคือ อำเภอเปือยน้อย มีประชากรประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน (ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

การทหาร จังหวัดขอนแก่นมีค่ายทหารที่สำคัญอยู่หลายค่ายที่สังกัดกองทัพบก ทำหน้าที่ปกป้องอธิปไตย รักษาความสงบ ความมั่นคงให้กับประเทศไทย และพัฒนาบ้านเมืองให้ร่มเย็นสงบสุข มีกำลังพลทั้งสิ้นประมาณ ๓,๐๐๐ คน ประจำอยู่ในค่ายทหารต่างๆ ดังนี้ คือ

ค่ายศรีพัชรินทร เป็นค่ายทหารที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองขอนแก่น ประกอบด้วยมณฑลทหารบกที่ ๒๓ กรมทหารม้าที่ ๒ และกองพันทหารม้าที่ ๒

รถสายพานลำเลียงพล
รุ่นเอ็ม ๑๑๓ ที่กรมทหารราบที่ ๔
ใช้ฝึกยุทธการในพื้นที่ขอนแก่น

กองพันทหารราบที่ ๓
ค่ายสิรินธรเดชไชโย กำลังฝึก
การใช้อาวุธปืน ค. ๖๐

ค่ายสิทธราชเดชไชโย เป็นค่ายที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง
ขอนแก่น ประกอบด้วยหน่วยทหาร กรมทหารราบที่ ๘ กองพัน
ทหารราบที่ ๓ และกองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๘

ค่ายมหาศักดิ์พิลเสพ ค่ายนี้อยู่ที่อำเภอชุมแพ มีหน่วย
ทหารที่สำคัญคือ กองพันทหารราบที่ ๒

กองพันทหารราบที่ ๒ ค่ายมหาศักดิ์พิลเสพ ออกฝึกภาคสนาม เตรียมพร้อมรบ

ค่ายเปรมติณสูลานนท์ ค่ายนี้ตั้งอยู่ที่อำเภอน้ำพอง มีหน่วย
ทหารที่สำคัญคือ กองพันทหารม้าที่ ๑๔

ซุ้มประตูเข้าค่าย
เปรมติณสูลานนท์

พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ณ ที่ค่ายเปรมติณสูลานนท์ จังหวัดขอนแก่น
ซึ่งจัดแสดงประวัติตั้งแต่เด็กจนถึงเป็นรัฐบุรุษ

การศึกษา ของจังหวัดขอนแก่น แต่โบราณมานั้นเป็นการจัดการศึกษาภายในวัด ประชาชนนิยมนำลูกหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ พระยินดีรับไว้เป็นศิษย์คอยปรนนิบัติดูแลและช่วยเหลือการทำงานภายในวัด ส่วนลูกศิษย์ก็ได้รับการอบรมในทางศาสนา ได้เล่าเรียนเขียนอ่านภาษาไทยใหญ่ (ตัวอักษรธรรม) ภาษาไทยน้อย (ตัวอักษรลาว) ภาษาขอม (เขมรโบราณ) และภาษาบาลีตามสมควร เนื่องจากการศึกษาอยู่ภายในวัด ผู้สอนคือพระภิกษุ ผู้เรียนจึงเป็นผู้ชายทั้งหมด ผู้หญิงจะไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสืออย่างผู้ชาย แต่จะเรียนการเย็บปักถักร้อย การทำอาหาร การทอผ้า และการทอเสื่อ ฯลฯ ที่บ้าน ซึ่งเป็นวิชาชีพที่สอนกันในบ้านเรือน ในวงศ์ตระกูล และในท้องถิ่น

จนกระทั่ง วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เป็นเลขาธิการกระทรวงธรรมการ (เทียบเท่าตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในปัจจุบัน) การศึกษาของไทยได้เริ่มพัฒนาเป็นรูปเป็นร่างขึ้น มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในส่วนกลาง แล้วแพร่ขยายออกไปยังส่วนภูมิภาค

โรงเรียนชุมชนกุฎีสงวาทยานนี้ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ เดิมชื่อโรงเรียนชั้นมูลศึกษา มีนักเรียนในครั้งแรก ประมาณ ๓๗ คน การเรียนการสอนเป็นไปในลักษณะให้อ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็นยังไม่มีการจัดแบ่งชั้นเรียน

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้เริ่มมีการตั้งโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง ในจังหวัดขอนแก่น ดังปรากฏในเอกสาร รศ.๕/๒๗ ที่กอง จดหมายเหตุแห่งชาติ ว่ามีการตั้งโรงเรียนชั้นมูลศึกษาขึ้นที่อำเภอกุฎีสงวาท จากนั้นการศึกษาของขอนแก่นได้พัฒนาการขึ้นจนเป็นศูนย์กลาง การศึกษาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันมีสถาบันการศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน ประมาณ ๑,๓๒๕ แห่ง ที่รองรับนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนได้ประมาณ ๔๑๐,๐๐๐ คน

สถานศึกษาที่สำคัญๆ และเป็นที่รู้จักของชาวขอนแก่น เช่น โรงเรียนสนามบิน โรงเรียนเทศบาลสวนสนุก โรงเรียนพระมหาไถ่ ศึกษาบ้านน้อยสามเหลี่ยม โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น โรงเรียนบ้านโนนตู่ โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน โรงเรียนภูเวียงวิทยาคม โรงเรียนอุบลรัตน์พิทยาคม วิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ฯลฯ

(ข้อมูลจากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. ๒๕๕๕)

โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น สถานศึกษาที่ให้ความรู้แก่เด็กในระดับประถมศึกษา

วิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น เป็นสถานการศึกษาที่สอนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในสังกัดกรมอาชีวศึกษา

สถานศึกษาที่อบรมให้ความรู้แก่เด็กในระดับมัธยมศึกษา

มหาวิทยาลัยขอนแก่นหรือมอหินแดง เป็นสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่ผลิตบุคลากรระดับมัธยมศึกษาเพื่อออกมารับใช้สังคม ปัจจุบันเปิดสอนแล้ว ๑๗ คณะ ๑๑๒ ภาควิชา ตั้งแต่ปริญญาตรี-ปริญญาเอก มีผลงานทางวิชาการและการศึกษาวิจัยมากกว่า ๒๐๐ โครงการ ในภาพคือ หอประชุมกาญจนาภิเษกของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งใช้เป็นเวทีจัดประชุม สัมมนาทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของเอกชน ซึ่งจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีขึ้นไป

พระอารามหลวงวัดหนองแขว ศูนย์รวมจิตใจชาวพุทธ จังหวัดขอนแก่น

วัดพระธาตุ พระอารามหลวงอีกแห่งหนึ่งของขอนแก่น

ศาสนา ทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนให้มนุษย์ทุกคนพัฒนาตนให้ดีขึ้นจนกระทั่งสามารถดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ตามความประสงค์และความเชื่อนั้นๆ ถึงแม้ศาสนาแต่ละศาสนาจะมีแนวทางการปฏิบัติและพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกๆ ศาสนาก็มีจุดที่เหมือนกันคือ สอนให้คนเป็นคนดีตามแนวทางของศาสนานั้น ศาสนาที่ประชาชนในจังหวัดขอนแก่นนับถือมี ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ศาสนาที่ชาวขอนแก่นนับถือมากที่สุดคือ ศาสนาพุทธ มีผู้นับถือคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๒๙ ของจำนวนประชากรในจังหวัดขอนแก่น รองลงมาได้แก่ศาสนาคริสต์ มีผู้นับถือประมาณ ๑๓๐,๐๐๐ คน และนับถือศาสนาอิสลามประมาณ ๑๓,๐๐๐ คน

โบสถ์คริสต์ ศาลาสนสถานของชาวคริสต์
ในจังหวัดขอนแก่น

มัสยิดกลางขอนแก่น เป็นศาลาสนสถานในศาสนาอิสลามที่
มุสลิมขอนแก่นมาละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกันทุก ๆ วันศุกร์

ขอนแก่นมีวัด ๑,๐๘๗ วัด เป็นวัดราษฎร์ ๑,๐๘๔ วัด และ
วัดพระอารามหลวง ๓ วัด ได้แก่ วัดพระธาตุ วัดหนองแวง และ
วัดกลาง มีโบสถ์ในศาสนาคริสต์ ๑๖ แห่ง เป็นโบสถ์คาทอลิก ๑๒
แห่ง และโบสถ์โปรเตสแตนต์ ๔ แห่ง และมีมัสยิดในศาสนาอิสลาม
๑ แห่ง คือ มัสยิดกลางจังหวัดขอนแก่น

(ข้อมูลจากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔)

ศาลเจ้าปู่ย่ากงม่า

ศาลาสนสถานที่ชาวขอนแก่นเชื้อสายจีนมากราบไหว้บูชา

การแพทย์และสาธารณสุข ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดินแดนอีสานนี้ ค้นพบว่ามีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมานานแล้ว ดังจะพบหลักฐานว่าในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรเขมร-โบราณ (พ.ศ. ๑๓๒๐-๑๓๘๐) ได้แพร่อิทธิพลเข้ามาและมีการสร้าง อโรคยาศาลสำหรับรักษาพยาบาลผู้ป่วย และใช้เป็นที่พักพิงทางศาสนาทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับจังหวัดขอนแก่นพบคูที่เป็นจุดที่ตั้งอโรคยาศาล (โรงพยาบาล) หลายแห่ง เช่น โนนภูบ้านสาวะถี อำเภอเมือง ภูประภาชัย อำเภอน้ำพอง ภูเปือยน้อย อำเภอเปือย-น้อย เป็นต้น ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขของ จังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปที่อยู่ในจังหวัด ขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง รวมไปถึงประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่ม อินโดจีนที่ได้เดินทางมารักษาโรคภัยไข้เจ็บที่ขอนแก่น

โรงพยาบาลเอกชนในจังหวัดขอนแก่น เป็นหน่วยงานที่มาช่วยแบ่งเบาภาระด้านการสาธารณสุขให้แก่ภาครัฐ

ภูเปือยน้อย ศิลปะขอมแบบบาปวน และแบบนครวัด เป็นศาสนสถานในความเชื่อของศาสนาฮินดู และบริเวณรอบภูเปือยน้อยก็เห็นเป็นคูข่วงนั้น ในอดีตเคยเป็นสถานรักษาพยาบาล หรืออโรคยาศาล

วันนี้จังหวัดขอนแก่นมีแพทย์และโรงพยาบาลมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแพทย์ ๖๒๔ คน มี โรงพยาบาล ๓๕ แห่ง เป็นโรงพยาบาลของรัฐ ๒๘ แห่ง โรงพยาบาลเอกชน ๗ แห่ง และมีสถานีนามัย จำนวน ๒๔๗ แห่ง ที่คอยให้บริการแก่ประชาชน ในภูมิภาคนี้ โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นและโรงพยาบาลศรีนครินทร์ ทั้ง ๒ แห่งนี้เป็นสถานพยาบาลของรัฐที่มีขนาดใหญ่มาก แต่ละแห่งมีเตียงที่สามารถรองรับผู้ป่วยมากกว่า ๗๐๐ เตียง มีเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัย

(ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. ๒๕๔๔)

โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เป็นหน่วยงานด้านสาธารณสุขขนาดใหญ่ และทันสมัยที่สุดในขอนแก่น

ตึกและเรือนต่างๆ ที่ประกอบขึ้นนี้ ในสมัยโบราณเคยมีการสร้างอาคารไว้เป็นที่รักษาพยาบาลผู้ป่วย

ธุรกิจการค้าการพาณิชย์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบเศรษฐกิจของไทยเป็นแบบผลิตเพียงเพื่อยังชีพ พอพึ่งพาตัวเองได้ แต่หลังจากปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศ อังกฤษแล้ว รูปแบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงเป็นผลิต เพื่อการค้า เพื่อการส่งออก สินค้าที่ส่งออกไปขายในระยะแรก ได้แก่ ข้าว ดีบุก ไม้สัก และยางพารา รูปแบบการพัฒนาการทางเศรษฐกิจนี้ ได้แพร่ขยายไปยังภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ จังหวัดขอนแก่นก็ได้รับ อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจนี้ด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ประเทศไทยได้เริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ขึ้น แผนพัฒนานี้ จัดวางให้เมืองขอนแก่นเป็นเมือง ศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งทางด้านการศึกษา การ อุตสาหกรรม การเงินการธนาคาร การค้าและบริการ

จวบจนปัจจุบันนี้การพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดขอนแก่นได้ เติบโตอย่างรวดเร็ว ประชากรมีรายได้เฉลี่ย ๑๑,๕๑๒ บาทต่อเดือน ต่อครัวเรือน มีเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของจังหวัดขอนแก่น ประมาณ ๕๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี มีธนาคารพาณิชย์และสถาบัน การเงินประมาณ ๑๐๐ แห่ง เป็นธนาคารพาณิชย์ ๖๗ แห่ง ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ๑๓ แห่ง ธนาคาร ออมสิน ๑๑ แห่ง และสถาบันการเงินอื่นๆ อีก ๙ แห่ง ที่ช่วยส่งเสริม และกระตุ้นให้ธุรกิจการค้าการพาณิชย์ในจังหวัดขอนแก่นดำเนินไป อย่างราบรื่น (ข้อมูลจากกรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ และ ธนาคารแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

แหล่งการค้าธุรกิจในอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

การอุตสาหกรรม จังหวัดขอนแก่นมีการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ขอนแก่นเป็น ๑ ใน ๙ จังหวัดที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิต เป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตรอุตสาหกรรม และกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค ท้องถิ่นต่างๆ ขอนแก่นมีสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดย่อม และขนาดเล็ก นับเป็นพันๆ แห่ง มีเงินลงทุนมากกว่า ๕๐,๐๐๐ ล้านบาท สถานประกอบการอุตสาหกรรมที่สำคัญๆ ของจังหวัดขอนแก่น เช่น โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ ฟินิกซ์พลัสแอนด์เปเปอร์ โรงงานผลิตน้ำตาลทราย โรงงานไม้อัดจากกากอ้อย โรงงานผลิตสุรา ฯลฯ

โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่ช่วยทำให้คนขอนแก่นมีงานทำ

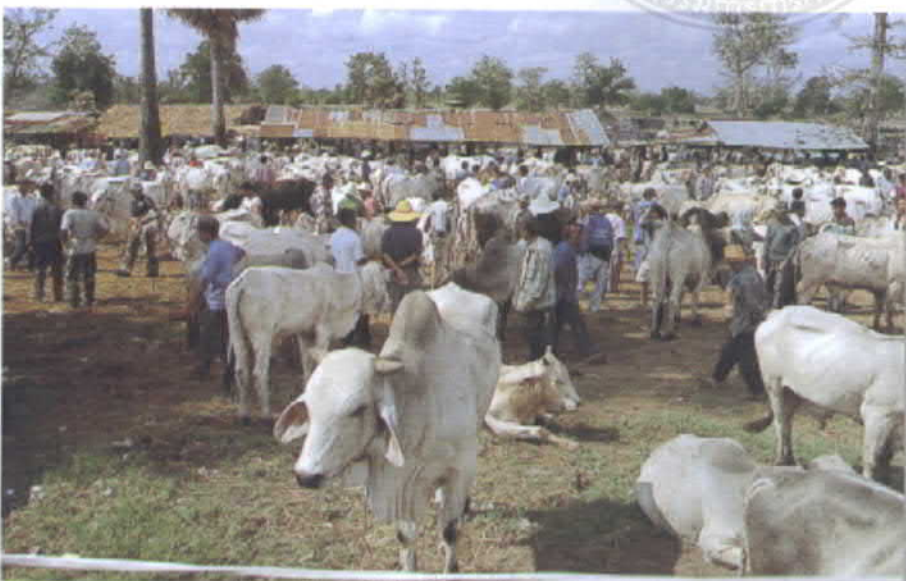

โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางเป็นพื้นฐานการผลิตที่กระจายไปตามภูมิภาค

การเกษตร ประชากรในจังหวัดขอนแก่นประมาณร้อยละ ๘๐ มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก สัตว์เลี้ยงซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ทำรายได้เข้าสู่จังหวัดขอนแก่นมากได้แก่ ไก่ เป็ด โค กระบือ และ สุกร ตามลำดับ พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลักให้กับจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วเหลือง และข้าวโพด ฯลฯ

อ้อย พืชเศรษฐกิจที่ชาวขอนแก่นผลิตส่งเข้าโรงงานอุตสาหกรรมผลิตน้ำตาล

ตลาดนัดโค กระบือ ที่บ้านหนองใหญ่ อำเภอเมืองขอนแก่น มีการซื้อขายโค-กระบือ ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจของจังหวัดขอนแก่น ประมาณว่าไม่ต่ำกว่า ๑๐ ล้านบาท

ฝักข้าวโพด ที่กลุ่มเกษตรกรบ้านหนองบัว ปลุกกันมาก

ไก่ย่างภูเวียง จะพบเห็นได้ตามเส้นทางไป อำเภอภูเวียง

นอกจากนี้ยังมีพืชอีกชนิดหนึ่งที่ชาวเมืองเสียงแคนแดนดอกคุณ
ภาคภูมิใจ และนิยมปลูกทั่วไปคือ ต้นคุณ คุณเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง
ถึงขนาดใหญ่ มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า *Cassia fistula* Linn. จัดอยู่ในวงศ์ *Leguminosae* ลักษณะใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย
๓-๔ คู่ ใบย่อยรูปไข่ ขอบขนานปลายแหลม ผิวใบเกลี้ยง ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบ ๑-๓ ช่อ ช่อดอกยาวห้อยย้อย ดอกย่อยมีสีเหลือง
มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ ๕ กลีบ มีเกสรตัวผู้ ๑๐ อัน ดอกมี
กลิ่นหอมอ่อนๆ ฝักกลมยาว ฝักอ่อนมีสีเขียว ฝักแก่มีสีดำ ภายในฝัก
มีผนังกันเป็นห้องๆ แต่ละห้องจะมีเมล็ดอยู่ ๑ เม็ด เมล็ดรูปรีแบน
สีน้ำตาล

คุณเป็นพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ใบใช้พอกแก้
ปวดข้อ แก้มตามข้อ แก่เส้นพิการ ดอกต้มน้ำดื่มแก้ไข้ ระบายท้อง
แก้โรคกระเพาะอาหาร รากแก้กลากเกลื้อน ชำเชื้อคุดทะราด ระบาย
พิษไข้ แก่นใช้ขับพยาธิไส้เดือน กระพี้แก้รำมะนาด

คุณ เอกลักษณ์ของเมืองเสียงแคนแดนดอกคุณ และเป็นพืชสมุนไพรที่ให้คุณประโยชน์ได้ทุกส่วน

ศิลาจารจารึกบันทึกเรื่อง
สันสกฤตวิจิตรลักษณ์อักษร
ทวารวดีมณีจักร
พุทธศิลป์ปิ่นรินทร์รุ่งระอุทอง
ประทับนั่งฉวางทั้งสองบาท
พระหัตถ์ยกผกพลีนิ่ววาดวง
โน้ตมาศิลาทรายลายศิลา
ร่มโพธิ์ทองผ่องพรรณกลางจันทร์เพ็ญ
ทิละก่อนก่อเจดีย์อิฐสีแดง
ปูนปั้นขาวพรวร่ำประจำยาม
อนงค์นุชยุคเยื้องยัมแย้มนกล
นางกำดัดขัดเงินละเหินอาย
ปรากฏปราสาทเบือน้อยคล้อยกู่แก้ว
ปรักพังพรางพาชวนอาตุร
พระธาตุนามขามแก่นเมืองแก่นขาม
สถิตครองท้องอินคูดินแดน
ประวัติศาสตร์ชาติไทยชวนให้ชม
ขอเทิดทูนพูนพิพัฒน์สมบัติชัย

คนสร้างเมืองแปลงบ้านผ่านฟ้า
ร้อยวาจารสขจีศรีครรลอง
แผ่ลมบัตินาทั่วฟ้าผ่อง
เกร็ดแก้วครองรองลาดบาทงส์
กมุทมาศมุนครองรองระหง
ประกาศคงทรงธรรมอันจำเริญ
ประติมาฟ้าแดดแผดทุกขั้เจิญ
ประทับเป็นเช่นประธานตระหง่านงาม
บนฐานแลงแกร่งพาน้ำเกรงขาม
อวดอร่ามงามดก้านขดลาย
ประคำแหวนแลนส่องประพาฬลาย
ฝีมือครุคร่ำลายปาดป้ายปูน
ดำเนินแนวแหวบดินรินทร์สุร
ไม่เสื่อมสูญงามด้นถิ่นเสียงแคน
เลียดยอดงามทาบฟ้าสง่าแสน
ผนิกแน่นแก่นธรรมประจำใจ
ร่อนรอยคมสิกรับประดับไว้
ทองเทียงไปไกลชีดอดีตกาล

ทวีพร ทองคำใบ

๒๙ มิ.ย. ๒๕๕๕

ทวยเข็ดทูนทองอดีตกาล

สมัยก่อนประวัติศาสตร์*

หากเราย้อนไปสู่อดีต เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ในบริเวณพื้นที่ของจังหวัดขอนแก่น เราจะได้พบเห็นผู้คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอยู่หลายท้องที่ ผู้คนเหล่านี้อยู่รวมกันเป็นชุมชนตั้งหลักแหล่งในบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ และอยู่อาศัยสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องในหลายยุคสมัย ชุมชนที่เก่าแก่ที่สุดคือที่ **แหล่งโบราณคดีโนนนกทา** บ้านนาดี ตำบลภูผาคา อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา ผู้คนในชุมชนนี้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน อาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบ ยังชีพด้วยการเพาะปลูก ลำสัตว์ และเก็บของป่า มีการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้เป็นแรงงานและเป็นอาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยหิน สลัด และเหล็ก มีการทอผ้า และทำเครื่องปั้นดินเผาแบบต่างๆ

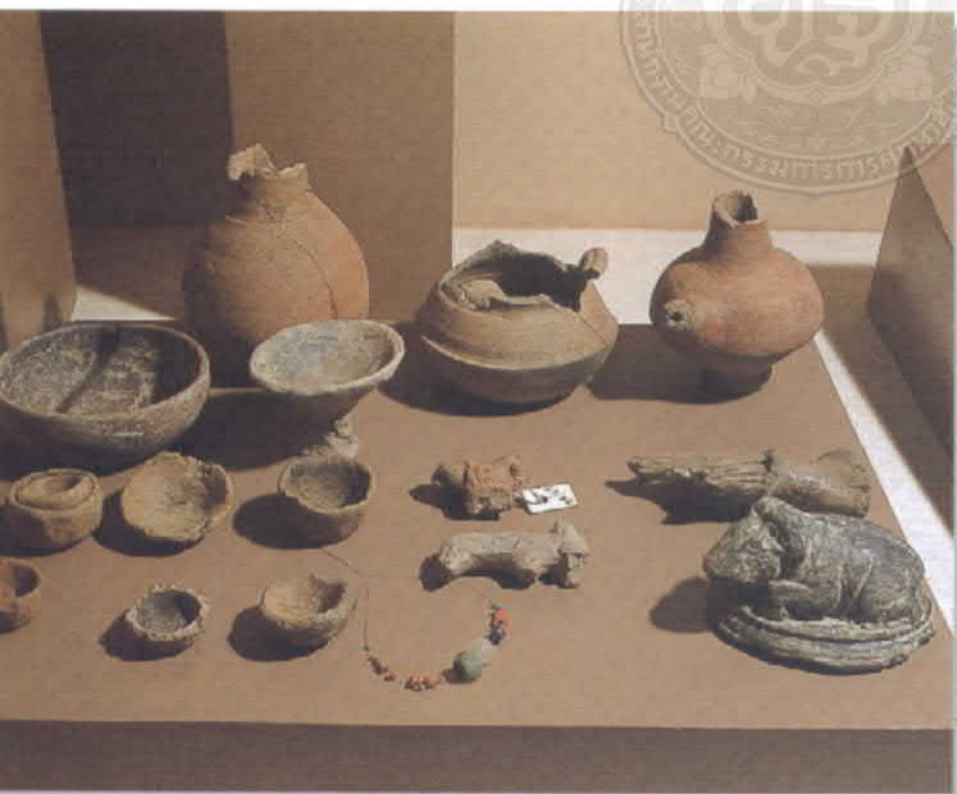
ที่ **แหล่งโบราณคดีโนนชัย** บ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนที่ยังชีพด้วยการทำนาข้าว สามารถผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากสลัดและเหล็กขึ้นใช้เอง ชุมชนโบราณแห่งนี้เลี้ยงสัตว์ไว้หลายชนิด ได้แก่ วัว ควาย หมู สุนัข ไก่ ภาษนะที่ใช้ในชีวิตประจำวันคือ ภาษนะดินเผาเนื้อหยาบเคลือบน้ำโคลนสีแดง และลายเขียนสี

ภาษนะดินเผาเขียนสีแดง แหล่งโบราณคดีโนนชัย อำเภอเมืองขอนแก่น

* สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หมายถึง สมัยที่มนุษย์ยังมิรู้จักใช้ตัวหนังสือในการบันทึกเรื่องราวต่างๆ

ชุมชนโบราณเหล่านี้ยังมีอีกหลายหมู่บ้านและมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน คือเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงมาแล้วจากสังคมมนุษย์ในยุคแรกๆ ที่เร่ร่อนล่าสัตว์ และหาของป่าตามธรรมชาติ มาเป็นการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน สร้างบ้านเรือน และรู้จักผลิตอาหารได้เอง บางชุมชนยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินและดินเผา เช่น แวดินเผา ลูกกระสุนดินเผา ตะคันดินเผา ตุ๊กตาดินเผา เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยหิน สลัด และเปลือกหอย เช่น ชุมชนที่แหล่งโบราณคดีบ้านกอก อำเภอมืองขอนแก่น ชุมชนที่เมืองโบราณโนนเมือง บ้านนาโพธิ์ ตำบลชุมแพ อำเภอุมแพ ชุมชนที่เมืองโบราณบ้านเมืองเพีย ตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ ชุมชนที่เมืองโบราณเมืองชัยวาน บ้านโพธิ์ไชย ตำบลโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย ชุมชนที่เมืองโบราณดงเมืองแอม ตำบลดงเมืองแอม อำเภอเขาสวนกวาง และชุมชนที่เมืองโบราณบ้านศรีฐาน ตำบลโนนเมือง อำเภอมืองขอนแก่น ชุมชนโบราณเหล่านี้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง และชุมชนตามชายฝั่งทะเลที่อยู่ห่างไกล ทำให้มีสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยวัสดุต่างกัน เช่น เครื่องประดับเปลือกหอยน้ำเค็ม ลูกปัดที่ทำจากหินกึ่งรัตนชาติ เช่น หินอาเกต หินคาร์เนเลียน และลูกปัดแก้วหลากสี เป็นต้น

ภาชนะดินเผา บ้านโนนปากกล้วย อำเภอสีชมพู

เครื่องประดับดินเผา แหล่งโบราณคดีโนนชัย
อำเภอมืองขอนแก่น

คนในชุมชนโบราณเหล่านี้ยังเขียนภาพบอกเล่าเรื่องราวการดำรงชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ไว้ตามบริเวณถ้ำ เช่น ที่ถ้ำฝ่ามือ บ้านหินร่อง ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง เป็นภาพมือของผู้ใหญ่และเด็ก การสร้างภาพนี้ทำได้ด้วยการทาบบมือลงบนผนังแล้วพ่นด้วยสีแดง ทำให้เป็นภาพละอองสีแดงรอบฝ่ามือ เทคนิคนี้เป็นเทคนิคดั้งเดิมที่คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เกือบทั่วโลกนิยมทำกัน

ที่ ถ้ำผาคันธง ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอภูผาม่าน เป็นภาพมือสีขาว สร้างภาพด้วยการพ่นและทาบบ ซึ่งไม่เคยพบว่ามีที่ไหนมาก่อน และภาพคน สัตว์ และขลุ่ยหรือขลุ่ยหอก บอกเล่าเรื่องราวการออกล่าสัตว์โดยมีสุนัขช่วยในการล่า อันเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังมีภาพลายเส้นเขียนด้วยสีแดงหรือสีน้ำตาลแดงอยู่ที่ถ้ำหินลาดหัวเมย และถ้ำคนนอน บ้านหินร่อง ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง และที่ถ้ำลายมือ บ้านดอนกอก ตำบลบ้านมือ อำเภอหนองเรือ เป็นต้น

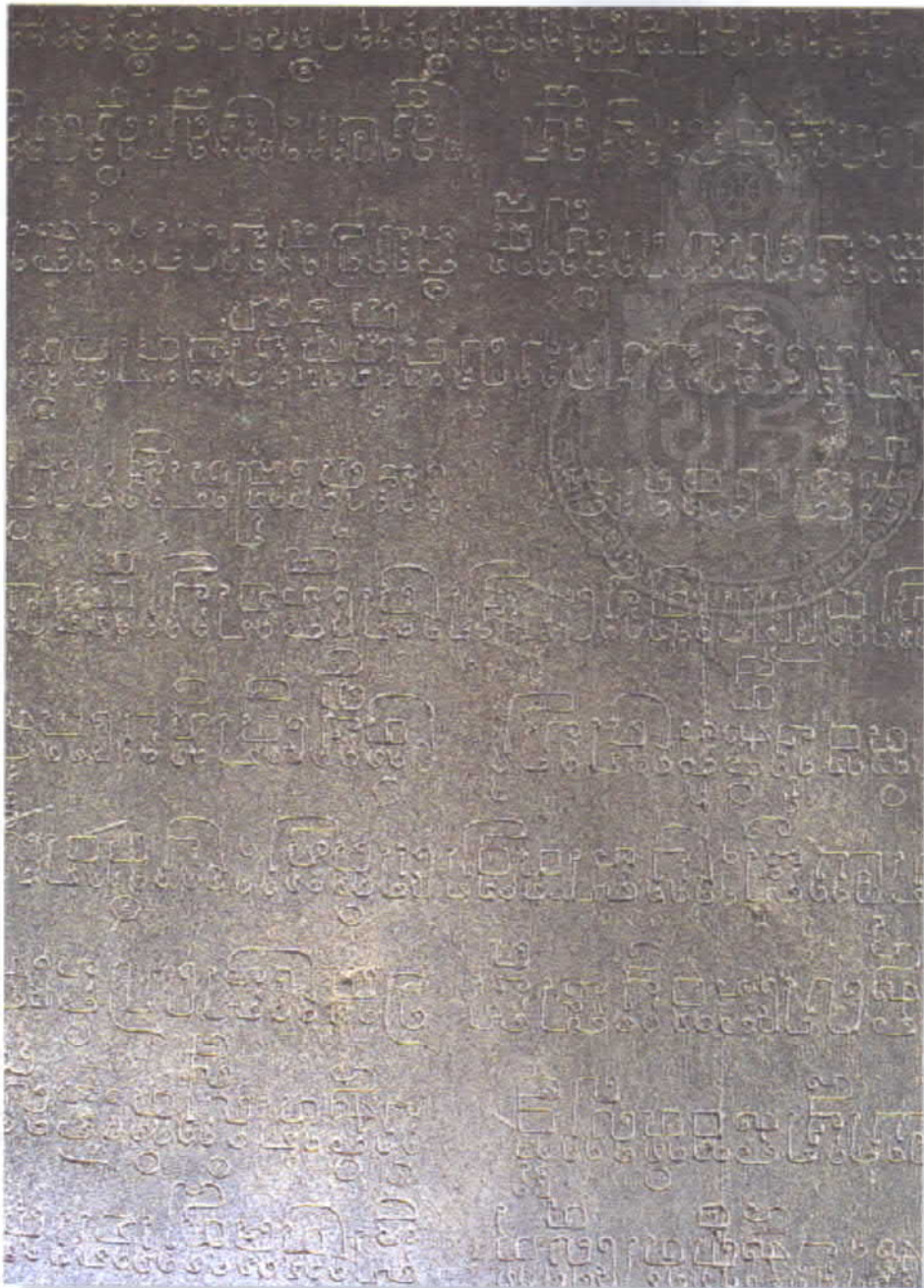
ชุมชนโบราณในจังหวัดขอนแก่นเหล่านี้ ต่อมาได้มีการพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมเมือง ทั้งนี้อาจเนื่องจากชุมชนต่างๆ เหล่านี้มีประชากรเพิ่มมากขึ้น มีพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีด้านโลหะกรรม และมีความจำเป็นทางสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและทางสังคม จึงมีการขุดคูน้ำ สร้างคันดิน เป็นคูเมืองกำแพงเมือง เพื่อแสดงขอบเขตของเมือง มีการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม มีระบบผู้นำชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนเริ่มซับซ้อนขึ้น มีการแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญ เช่น เป็นช่างฝีมือในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้จากสำริดและเหล็กเพื่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น การพัฒนาดังกล่าวนี้อาจเนื่องเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่มนุษย์มีความเจริญขึ้น รู้จักใช้หนังสือหรือลายลักษณ์อักษรเป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวในชุมชนต่างๆ

ภาชนะดินเผา บ้านโนนปากฝ้าย
อำเภอสีชมพู

สมัยประวัติศาสตร์

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ชุมชนเมืองเหล่านี้บางเมืองได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรเจนละ (ต่อมาคืออาณาจักรเขมร) ที่อยู่ใกล้เคียง หลักฐานที่พบคือ ศิลาจารึกหินทรายที่พบที่เมืองโบราณขนาดใหญ่คือ **เมืองโบราณดงเมืองแอม บ้านดงเมืองแอม อำเภอลำลูกกา** เป็นศิลาจารึกของพระเจ้ามเหศวรมัน กษัตริย์ของอาณาจักรเจนละ ซึ่งได้ทำสงครามขยายอาณาจักรครอบคลุมไปถึงที่ใดก็จะจัดทำจารึกหรือศาสนสถานแสดงถึงดินแดนภายใต้พระราชอำนาจของพระองค์ ศิลาจารึกดังกล่าวนี้จารึกด้วยภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ (อินเดียใต้) มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ เป็นหลักฐานทางด้านจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในจังหวัดขอนแก่น

ศิลาจารึกอักษรมอญโบราณ
ภาษาสันสกฤต
พบที่จังหวัดขอนแก่น

เศียรพระพุทธรูปหินทราย
ศิลปะทวารวดี พบที่บริเวณเมืองโบราณ
บ้านศรีฐาน

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ชุมชนบริเวณพื้นที่ของจังหวัด
ขอนแก่นได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทวารวดีที่เผยแพร่มาจากดินแดน
แถบภาคกลางบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง
ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทดังจะได้พบเห็นพระพุทธรูปหินทราย
พระพิมพ์ดินเผา และใบเสมาหินทรายตามเมืองโบราณหลายเมือง
แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้
หลักฐานสำคัญคือ พระเจ้าใหญ่ พระพุทธรูปหินทรายปางสมาธิ และ
พระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก ปางแสดงธรรม (วิตรรกะ) ที่พบที่เมือง
โบราณเมืองชัยวาน บ้านโพธิ์ไชย ตำบลโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอกุด-
โพธิ์ไชย ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปประทับยืน
สมัยทวารวดี ที่พบกันมากในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมพระพุทธรูปไสยาสน์กู่เวียง บ้านโนนสะอาด
ตำบลไชยสข อำเภอกุมภวาปี ซึ่งมีอักษรจารึกเป็นภาษาสันสกฤต
บริเวณเหนือพระเศียร กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ พระพุทธรูป
ไสยาสน์องค์นี้สร้างตามพุทธศิลป์แบบทวารวดีผสมผสานฝีมือช่าง
ท้องถิ่นตามคตินิยมการสลักภาพพระพุทธรูปบนผาหินหรือผนังถ้ำ

ศิลาจารึกหินทรายเมืองโบราณดงเมืองแอม อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดขอนแก่น

ใบเสมาหินทรายขนาดต่างๆที่พบเป็นกลุ่มๆตามเมืองโบราณหลายแห่งก็เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีในดินแดนแถบนี้ เช่นบริเวณชุมชนโบราณบ้านบัวลิ้มมา ตำบลโนนอุดม อำเภอยุเมแพ มีใบเสมาหินทรายขนาดต่างๆ กัน ปักกระจายเป็นวงภายในบริเวณวัดหนองตระพัง บางแผ่นสลักเป็นเสารองรับวงล้อพระธรรมจักรตามแบบศิลปะอินเดีย บางแผ่นมีลวดลายแกนกลางเป็นสันรูปสตูรูป และมีหินทรายแกะสลักเป็นเศียรนาคฝังจมทรายอยู่บริเวณเดียวกัน ในบริเวณวัดโนนศิลา บ้านฝายหิน ตำบลวังหินลาด อำเภอยุเมแพ ปรากฏใบเสมาปักอยู่กลุ่มหนึ่ง ใบเสมาบางแผ่นมีคำจารึกอักษรหลังปัลลวะ ภาษาขอมเขมร มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ กล่าวถึงการสร้างสิ่งของถวายไว้กับพระพุทธศาสนา และอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่วัดไตรรงค์ บ้านโนนชาติ ตำบลโนนหัน อำเภอยุเมแพ เป็นแหล่งรวบรวมใบเสมาหินที่พบจากพื้นที่ใกล้เคียง บางแผ่นมีลวดลายสลักทั้งดงาม เช่น ลายรูปหม้อน้ำหรือรูปสตูรูปที่แกนกลางใบ และบางแผ่นสลักลายเป็นภาพเล่าเรื่องชาดก (อดีตชาติของพระพุทธเจ้า) ใบเสมาหินเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะ เนื่องจากเป็นงานศิลปกรรมที่ได้มีการผสมผสานกับศิลปกรรมพื้นเมืองอย่างชัดเจน

เสมาหินทรายที่บ้านบัวลิ้มมา อำเภอยุเมแพ

ใบเสมาจากวัดชัยมงคลเมืองลพบุรี ภาษาขอม วัฒนธรรมเขมร

ใบเสมาในบริเวณวัดชัยมงคล เมืองลพบุรี ด้านหน้าหิน ตำนานเมืองลพบุรี วัฒนธรรมเขมร

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ อาณาจักรเขมรโบราณที่เจริญรุ่งเรืองได้แผ่อำนาจทางการเมืองครอบคลุมดินแดนบริเวณนี้ ทำให้อิทธิพลวัฒนธรรมแบบเขมรได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนนี้ด้วย วัฒนธรรมแบบเขมรเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ ทำให้เกิดการสร้างเทวสถานเพื่อเป็นที่สถิตของเทพเจ้า ชุมชนเมืองในบริเวณนี้ก็คงนับถือศาสนาฮินดู-พราหมณ์ด้วยเช่นกัน หลักฐานที่สำคัญคือ **ปราสาทเป็ยน้อย** บ้านหัวขัว ตำบลเป็ยน้อย อำเภอเป็ยน้อย เป็นสถาปัตยกรรมแบบเขมร มีรูปแบบศิลปะแบบสมัยบาปวนหรือแบบนครวัดของเขมร ประกอบด้วยปราสาทอิฐ ๓ หลัง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง มีซุ้มประตูทางเข้าสู่ตัวปราสาทที่เรียกว่า “โคปุระ” มีอาคารบรรณาลัย ๑ หลังไว้สำหรับเก็บคัมภีร์ และมีสระน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “บาราย” อีก ๑ สระ เทวสถานแห่งนี้มีส่วนประกอบอาคารที่สวยงามมาก เช่น ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ หน้าบันของบรรณาลัยรูปอุมาamahเทศวร ทับหลังรูปคชลักษณ์ และยังมีจารึกอักษรเขมรโบราณ ภาษาสันสกฤต อยู่ที่เสากรอบประตู มีข้อความกล่าวถึงการเคารพบูชาพระศิวะ ซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู-พราหมณ์

บรรณาลัยในปราสาทเป็ยน้อย มีหน้าบันสลักเป็นรูปของพระศิวะและพระนางอุมา (ชายา) ประทับนั่งอยู่บนหลังโคหนที เรียกว่า “อุมาamahเทศวร” ทั้งงดงาม

ปราสาทเป็ยน้อย บ้านหัวขัว ตำบลเป็ยน้อย อำเภอเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น

กรอบประตูด้านหน้าของปราสาทประธาน
มีทิวหลัง, สลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์
เป็นงานประติมากรรมที่งดงามมาก

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์แห่งอาณาจักรเขมรโบราณเคารพนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังนั้นอิทธิพลวัฒนธรรมแบบเขมร ที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนานิกายมหายานจึงได้แพร่หลายในดินแดนนี้ ดังได้พบ โบราณสถานกู่แก้ว บ้านหัวสระ ตำบลดอนช้าง อำเภอเมืองขอนแก่น และกู่บ้านนาคำน้อย (กู่ประภาชัย) บ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง โบราณสถานทั้งสองแห่งมีรูปแบบการก่อสร้างเหมือนกัน กล่าวคือสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพุทธนิกายมหายาน เพื่อเป็นศาสนสถานประจำโรงพยาบาล ที่เรียกว่า “อโรคยศาล” สร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย ประกอบด้วยปราสาทประธาน บรรณาลัย โคปุระ และสระน้ำ นอกจากนี้ ได้พบโบราณวัตถุสำคัญหลายชิ้นเป็นรูปเคารพศิลปะสมัยบายนของเขมร คือพระวัชรธร พระโพธิสัตว์วัชรปาณีทรงครุฑ รูปเทพบนหลังสัตว์ (พระยมทรงกระบือ) พระพุทธรูปเงินบุทอง ที่สำคัญคือที่กู่แก้ว ได้พบศิลาจารึกอักษรขอมภาษาสันสกฤต ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีข้อความแสดงให้เห็นว่าชุมชนเมืองในดินแดนแถบนี้ในช่วงระยะเวลานั้นอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมรโบราณ

ศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาสันสกฤต
พบที่โบราณสถานกู่แก้ว อำเภอเมืองขอนแก่น

โบราณสถานกู่แก้ว เป็นศาสนสถานในอโรคยศาล ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘

พระโพธิสัตว์วชิรปาดะทรงครุฑ พบที่
โบราณสถานกู่แก้ว อำเภอเมืองขอนแก่น

ภายหลังสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ อาณาจักรเขมรโบราณได้เสื่อมอำนาจลง อำนาจในการควบคุมดูแลดินแดนในบริเวณนี้เริ่มลดลง และสูญเสียอำนาจไปในที่สุด ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมาชนชาติไท*เผ่าต่างๆ ได้เริ่มมีอำนาจทางการเมืองขึ้นมาแทนที่ และได้ก่อตั้งรัฐไทขึ้นในพม่า ยูนนาน (ตอนใต้ของจีน) ลาว ภาคอีสาน และภาคเหนือของไทย

อาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานีขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๙๒ **อาณาจักรล้านนา** พ่อขุนมังรายรวบรวมเมืองต่างๆ และสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ **อาณาจักรอยุธยา** สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในปี พ.ศ. ๑๘๙๓ **อาณาจักรล้านช้าง** เจ้าฟ้าภูมิไตรบรมเมืองต่างๆ ในเขตจำปาศักดิ์ และหลวงพระบางได้ในปี พ.ศ. ๑๘๙๖ ในช่วงเวลาดังกล่าวเราไม่พบข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรไทยเหนือดินแดนเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน

กู๋บ้านนาค่าน้อย หรือกู๋ประภาชัย เป็นศาสนสถานในอโรคยศาล เช่นเดียวกับโบราณสถานกู่แก้ว

*คำว่า “ไท” หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไทย ซึ่งแตกต่างจากคำว่า “ไทย” หมายถึง คนที่พูดภาษาไทยในดินแดนประเทศไทย

พระธาตุขามแก่น วัดเจติยภูมิ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อาณาจักรอยุธยาได้ขยายอำนาจทางการเมืองครอบคลุมดินแดนต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง รวมอาณาจักรสุโขทัยเข้าไว้ในอำนาจได้ในปี พ.ศ. ๑๙๒๑ ใจมดีราชธานีของอาณาจักรเขมรได้ในปี พ.ศ. ๑๙๙๔ ส่วนอาณาจักรล้านช้างนั้น ทั้งสอง

อาณาจักรมีมิติที่ต่อกันตั้งแต่เริ่มตั้งอาณาจักร เข้าใจว่าอาณาจักรล้านช้างคงมีอิทธิพลทางการเมืองครอบคลุมบริเวณนี้ ทำให้วัฒนธรรมล้านช้างที่เป็นวัฒนธรรมพุทธศาสนาเถรวาทได้กลับมาสู่ความศรัทธาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้เกิดงานศิลปกรรมแบบล้านช้างจำนวนมากที่สำคัญคือ พระธาตุขามแก่นวัดเจติยภูมิ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดขอนแก่นนั้น มีรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากพระธาตุศรีสองรัก ที่ตำบลด่านช้าง จังหวัดเลย ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชของอาณาจักรล้านช้าง เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ใน พ.ศ. ๒๓๒๒ อาณาจักรล้านช้างได้ตกเป็นประเทศราชของอาณาจักรธนบุรี เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมี) ได้ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบางและหัวเมืองน้อยใหญ่ต่างตกอยู่ภายใต้อำนาจของไทย และได้กวาดต้อนผู้คนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เพชรบุรี สระบุรี ราชบุรี และจันทบุรี ในจำนวนชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมานี้มีนางคำแ้วน (บุตรสาวของท้าวเพี้ยเมืองแพนขุนนางเมืองเวียงจันทน์) รวมอยู่ด้วย นางคำแ้วนนี้ต่อมาได้เป็นภรรยาของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก*

ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลนี้ทางล้านช้างมีเหตุการณ์สำคัญต่อการตั้งบ้านเมืองของเมืองขอนแก่น ปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ว่า

“ฝ่ายข้างมลาวประเทศนั้น เจ้าบุญสารพระเจ้าล้านช้างเก่ากลับแต่เมืองคำเกิดมา ณ เมืองลานช้าง จับพระยาสุโกซึ่งอยู่รังเมืองนั้นฆ่าเสียแล้วเข้าตั้งอยู่ในเมือง และท้าวเพี้ยขุนนาง ซึ่งไม่ยอมเข้าด้วยนั้นก็หนีลงมา ณ กรุงเทพมหานคร กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ”**

*ตำนานวังหน้า ซึ่งสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงนิพนธ์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เจ้าจอมแ้วนเป็นบาทบริจาริกาตั้งแต่ไม่ได้เสด็จถึงฉนวนราชสมบัติได้รับราชการในหน้าที่ราชูปฐาก จึงได้เป็นพระสนมเอก เรียกกันโดยทั่วไปว่า คุณเล็ก ด้วยพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์น้อยๆ เวลาเสด็จขึ้นไปเฝ้าจะอยู่ในความดูแลของเจ้าจอมแ้วน ถูกว่ากล่าวรบรวน เห็นว่าดู จึงเรียกว่า คุณเล็ก จึงเป็นนามที่เรียกกันอย่างนั้นทั่วไป

**พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (กรมศิลปากร : ๒๕๓๕) หน้า ๕๗-๕๘

খনগাঁন সম্ময়কোঁরাং সরাং মেং

ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยรัชกาลที่ ๑ เชื้อพระวงศ์และขุนนางลาวหลายคนได้อพยพผู้คนข้ามแม่น้ำโขงมาสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่ ดังเช่นเจ้าแก้วบุสมและท้าวเพี้ยเมืองแพนแห่งเมืองทุรคมแขวงเวียงจันทน์ ได้พาไพร่พลมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณบ้านโพธิ์ตาก (อำเภอเมืองขอนแก่น) บ้านยางเดี่ยว (อำเภอน้ำพอง) บ้านโพธิ์ศรี (อำเภอกระนวน) บ้านโพธิ์ไชย (อำเภอมัญจาคีรี) บ้านสร้าง และบ้านชีโล้น เขตเมืองสุวรรณภูมิ (อำเภอเมืองขอนแก่น) เจ้าแก้วบุสมได้ตั้งเมืองอยู่ที่บ้านโพธิ์ไชย ท้าวเพี้ยเมืองแพนตั้งเมืองอยู่ที่บ้านชีโล้น และต่อมาก็ได้อพยพอยู่ที่บริเวณบ้านบึงบอน (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอชนบท)

ในปี พ.ศ. ๒๓๓๒ เจ้าจอมคำแ่วนได้กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ท้าวเพี้ยเมืองแพนแยกตัวออกมาตั้งเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใหยกบ้านบึงบอน ขึ้นเป็นเมืองขอนแก่น ให้ท้าวเพี้ยเมืองแพนเป็นเจ้าเมืองขอนแก่นขึ้นกับเมืองนครราชสีมา ท้าวเพี้ยเมืองแพนจึงได้สร้างเมืองตั้งเสาหลักเมือง สร้างวัดใหม่ขึ้น ๒ วัด คือวัดหนองแวง (วัดเหนือ) และวัดกลาง และบูรณะวัดพระธาตุโนนทอง (วัดใต้)

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้เมืองขอนแก่นเป็นเมืองขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และแต่งตั้งเจ้าเมืองขอนแก่นเป็นที่พระนครศรีบริรักษ์

เนื่องจากที่ตั้งเมืองขอนแก่นอยู่ใกล้เมืองชนบท เขตเมืองนครราชสีมา ดังนั้นจึงมีปัญหาเรื่องเขตแดน ไพร่พลในสังกัด และช่วยสาอากร เจ้าเมืองขอนแก่นคนต่อๆ มาจึงได้ย้ายเมืองหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ สมัยรัชกาลที่ ๒ พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวคำยวง) เจ้าเมืองขอนแก่นได้ย้ายเมืองไปตั้งอยู่ ณ บ้านดอนพันชาติ (ปัจจุบันคือบ้านโนนเมือง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอิน) เจ้าเมืองขอนแก่นได้ย้ายเมืองอีกครั้งหนึ่งจากบ้านดอนพันชาติมาอยู่ที่บ้านโนนทองริมฝั่งบึงพระลับโนนทอง (ปัจจุบันคือบ้านเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น)

อนุสรณ์สถานพระนครศรีบริรักษ์ เจ้าเมืองขอนแก่น

ภาพจิตรกรรมผ่านผนังภายในอุโบสถวัดหนองแวง
บอกเล่าเรื่องราวการก่อสร้างเมืองขอนแก่น

กลองใส่ยาเส้น ตราประทับ และกระบอกจาก
ใส่เอกสารทำด้วยไม้ไผ่ สันนิษฐานว่า
เป็นของพระนครศรีบริรักษ์ (อิน)

พ.ศ. ๒๓๙๘ สมัยรัชกาลที่ ๔ พระนครศรีบริรักษ์ เจ้าเมือง
ขอนแก่น ได้ย้ายเมืองจากบ้านโนนทองมาอยู่ที่บ้านโนนทัน ซึ่งอยู่
ทางทิศตะวันออกของบึงพระลับโนนทอง (ปัจจุบันคือบึงแก่นนคร)
ที่นี่เจ้าเมืองขอนแก่นได้ตั้งเสาหลักเมือง สร้างวัดท่าแขก และบูรณะ
วัดโพธิ์ให้เป็นวัดสำหรับทำพิธีทางราชการ เช่นพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา
 เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เกิดศึกฮ่อรุกรานเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเป็น
ประเทศราชของไทย ทางกรุงเทพฯ จึงมอบหมายให้หัวเมืองต่างๆ
ได้แก่ เมืองอุบล เมืองร้อยเอ็ด เมืองมหาสารคาม เมืองชนบท
เมืองขอนแก่น และเมืองนครราชสีมา ยกทัพไปปราบกองทัพอห
เมืองเวียงจันทน์ ในการรบครั้งนี้ท้าวอุ ราชบุตรเมืองขอนแก่น
ได้แสดงวีรกรรมในการรบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวอุเป็นท้าวพระนครศรีบริรักษ์ ผู้ว่าราชการเมือง
ขอนแก่นในปีพ.ศ. ๒๔๒๐ ดังมีข้อความปรากฏในใบตราตั้งเจ้าเมือง
ขอนแก่นว่า

“...ราชบุตรซึ่งได้เลื่อนยศเป็นพระนครศรีบริรักษ์ ผู้ว่าราชการ
เมืองขอนแก่น ได้คุมทั่วยุทธไพร่พลเข้าตีค่ายฮ่อที่เมืองเวียงจันทน์
ด้านเหนือ เป็นความชอบในราชการแผ่นดิน พระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ช้างเผือกสยาม ชั้นที่ ๕ ตติยาภรณ์เป็นเกียรติยศ จงเจริญ
พูนชนมายุ พวรรณสุขพละ ปฏิภาณธรรมาสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ
พิพัฒนามงคล ทุกประการเทอญ...”

ในช่วงสมัยที่พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอุ) เป็นผู้ว่าราชการ
เมืองขอนแก่นนี้ได้มีการย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านโนนทันไปอยู่บ้าน
ดอนบม (ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น) ต่อมาในปี พ.ศ.
๒๔๒๔ ได้ย้ายเมืองขอนแก่นไปอยู่ที่บ้านทุ่ม (ปัจจุบันคือ ตำบล
บ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น) เนื่องจากบ้านดอนบมอยู่ห่างไกลจาก
ทางสัญจรไปมา และในช่วงเวลานั้นสายโทรเลขได้ผ่านเมืองชนบทมา
ที่บ้านทุ่มแล้วไปถึงเมืองอุดร บ้านทุ่มจึงมีความเหมาะสมทางการ
คมนาคมมากกว่าบ้านดอนบม

ราชบุตร เป็นตำแหน่งการบังคับบัญชาของหัวเมืองลาว ซึ่งมีอยู่ ๔ ตำแหน่ง
ตามลำดับ คือ เจ้าเมือง อุปราช ราชวงศ์ และราชบุตร

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ บ้านท่อมเกิดแห้งแล้งกันดารน้ำ ประกอบกับเส้นทางคมนาคมเปลี่ยนแปลง พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอุ) จึงได้ย้ายเมืองกลับมาอยู่ที่บ้านเมืองเก่าอีกครั้ง สร้างจวนและศาลากลางอยู่ทางทิศเหนือของบึงแก่นนคร ในช่วงสมัยนี้เมืองขอนแก่นได้พัฒนาเจริญรุ่งเรืองขึ้น ได้มีการปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับกุลบุตรและกุลธิดาชาวขอนแก่น มีการตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ พระนครศรีบริรักษ์ (ท้าวอุ) ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพระยานครศรีบริรักษ์บรมราชภักดีศรีสุสุนทร

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เมืองขอนแก่นได้ย้ายเมืองอีกครั้งหนึ่งมาอยู่ที่บ้านพระลับ (อำเภอเมืองขอนแก่น) เพราะว่าเมืองเดิมมีน้ำท่วม บริเวณเมืองคับแคบไม่สามารถขยายเมืองได้

ขอนแก่นสมัยปฏิรูปการปกครอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคโดยแบ่งการปกครองหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น ๔ หัวเมือง และให้มีข้าหลวงปกครอง ได้แก่ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ และหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง เมืองขอนแก่นในขณะนั้นอยู่ในการปกครองของหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีเมืองขึ้น ๔ เมืองคือ เมืองพล เมืองภูเวียง เมืองมัญจาคีรี และเมืองคำพองน้อย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้มีการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นแบบมณฑล เมืองขอนแก่นอยู่ในมณฑลลาวพวน โดยมีกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นข้าหลวง ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นมณฑลเทศาภิบาลโดยรวม ๒-๓ จังหวัดเป็นมณฑลมีข้าหลวงเทศาภิบาลกำกับดูแล มีการเปลี่ยนชื่อมณฑลใหม่ มณฑลลาวพวนซึ่งเมืองขอนแก่นอยู่ด้วยนั้น ได้เปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลฝ่ายเหนือ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ มีการปฏิรูปการปกครองอีกครั้งหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงชื่อของมณฑลต่างๆ คือ

มณฑลตะวันออก	เป็น	มณฑลบูรพา
มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ	เป็น	มณฑลพายัพ
มณฑลฝ่ายเหนือ	เป็น	มณฑลอุดร
มณฑลฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ	เป็น	มณฑลอิสาน

ชาวพื้นบ้านขอนแก่น (มณฑลอุดร)
พร้อมคู่มือรดน้ำที่บ่อ

วิวทัศน์บริเวณเขื่อนลำน้ำพองปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังให้รวมเมืองหลายๆ เมืองเข้าเป็นบริเวณ เมืองชนบท เมืองภูเขา เมืองขอนแก่น รวมเรียกว่า บริเวณพาชี มีข้าหลวงบริเวณกำกับดูแล ต่อมาทางราชการได้มีการปรับปรุงระบบการปกครองส่วนภูมิภาคอีกหลายครั้ง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการประกาศยกเลิกมณฑลเทศาภิบาล และแบ่งการบริหารงานส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัด อำเภอ มาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมาชุมชนขอนแก่นได้พัฒนาตนเองให้เจริญรุ่งเรืองเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ด้วยอารยธรรมดั้งเดิมของชุมชนในท้องถิ่นผสมผสานกับชุมชนที่อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ (ลาว) ได้ร่วมกันก่อร่างสร้างเมืองขึ้นมาใหม่และมีการอพยพเคลื่อนย้ายเมืองหลายครั้งเพื่อความเหมาะสมและความจำเป็นของชุมชนในแต่ละช่วงสมัยได้มีพัฒนาการทางสังคมอย่างต่อเนื่องดังนี้

การพัฒนาด้านสาธารณประโยชน์

ตั้งแต่สมัยตั้งบ้านเมืองขึ้นใหม่ชาวขอนแก่นได้อาศัยน้ำในบึงบอน (บึงแก่นนคร) สำหรับอุปโภคและบริโภค หากช่วงใดน้ำขาดแคลนจะต้องนำน้ำจากแม่น้ำชีมาใช้ ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เจ้าเมืองขอนแก่นจึงได้เกณฑ์แรงงานราษฎรทำทำนบรอบบึงบอนเพื่อกักน้ำไว้ให้ประชาชนได้ใช้ตลอดปี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ พระพิทักษ์สารนิคมเจ้าเมืองขอนแก่นได้เกณฑ์แรงงานราษฎร ทำทำนบกั้นน้ำบึงทุ่งสร้าง (เดิมเรียกทุ่งช้าง) ทำให้บึงทุ่งสร้างกลายเป็นบึงขนาดใหญ่ มีน้ำใช้ตลอดปี ส่วนทางด้านคมนาคมได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำชีที่บ้านคอนบม สะพานข้ามลำน้ำพอง สร้างถนนหนทางภายในบริเวณเมือง ถนนรอบเมือง และถนนที่เชื่อมต่อเมืองและจังหวัดที่ใกล้เคียง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ มีเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองขอนแก่น และต่อเชื่อมไปถึงจังหวัดหนองคาย เป็นผลให้การคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่างๆ เป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว และเอื้อต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดให้เจริญรวดเร็วยิ่งขึ้น

การพัฒนาทางด้านสาธารณสุข

ตั้งแต่สมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลได้กำหนดให้จัดตั้งโสตถสถานขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ แล้วให้มีหมอมหลวงไปอยู่ดูแลรักษาคนไข้เป็นประจำ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ชาวขอนแก่นได้ร่วมกันบริจาคเงินสร้างโสตถสถานและที่พักของแพทย์ขึ้น ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๑

ทางราชการได้จัดสรรงบประมาณให้สร้างโรงพยาบาลจังหวัดขอนแก่น เพื่อที่จะบริการประชาชนทางด้านสุขภาพอนามัยได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้จังหวัดขอนแก่นยังเป็นศูนย์กลางในการรักษาพยาบาลโรคติดต่อของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเริ่มตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อนภาคอีสานขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สถานพยาบาลศรีฐาน” และได้รับความช่วยเหลือจากองค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การสงเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) จัดตั้งหน่วยควบคุมโรคเรื้อนจังหวัดขอนแก่นขึ้น และในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ หน่วยงานนี้ได้ขยายงานครอบคลุมเกือบทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานควบคุมโรคเรื้อนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” และได้ย้ายสถานพยาบาลมาอยู่ที่บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลโนนสมบูรณ์ กิ่งอำเภอบ้านแฮด จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้พัฒนาเป็นโรงพยาบาลโรคติดต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น จนถึงปัจจุบัน

การพัฒนาทางการศึกษา

เนื่องจากชุมชนของเมืองขอนแก่นได้อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ จึงมีวัฒนธรรมด้านภาษามาจากลาว นอกจากนี้บริเวณนี้เคยอยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรเขมรโบราณจึงรับวัฒนธรรมจากเขมรด้วย ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครอง ทางราชการได้เร่งรัดให้จังหวัดต่างๆ จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัด โดยให้พระสงฆ์ช่วยอุปถัมภ์ดูแลการศึกษาให้กับประชาชน วัดต่างๆ จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของบุตรหลานในชุมชน เช่น วัดธาตุ วัดโพธิ์ธาตุ วัดศรีมื่นขึ้น วัดศรีสะอาด วัดทุ่งสว่าง วัดหนองแวง วัดกลาง เป็นต้น ต่อมาได้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก เป็นโรงเรียนชั้นมูลศึกษาชื่อว่า โรงเรียนขอนแก่น (ชาย) ที่อำเภอเมืองขอนแก่นในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ และโรงเรียนชั้นมูลศึกษาภูเวียง ที่อำเภอภูเวียง ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ (ต่อมาคือโรงเรียนชุมชนภูเวียงวิทยายน) โรงเรียนขอนแก่น (ชาย) ได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับโดยได้ย้ายมาอยู่ที่วัดธาตุและเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวัดธาตุวิทยาคาร ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนขอนแก่นวิทยายนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดขอนแก่นจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดคือโรงเรียนกัลยาณวัตร ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อให้นักเรียนหญิงได้เรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ (โรงเรียนสตรีประจำอำเภอลำทะเมนชัย)

ในปัจจุบันจังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยภาค

โรงเรียนชุมชนภูเวียงวิทยายนในปัจจุบัน

ตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก
ที่สร้างขึ้นในส่วนภูมิภาคตามนโยบายกระจายการศึกษาในระดับอุดมศึกษา
สู่ภูมิภาคตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ มหาวิทยาลัยนี้ได้
เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยขอนแก่นในปีพ.ศ. ๒๕๐๘ และได้พัฒนา
จนถึงปัจจุบันนี้

ขอนแก่นจึงเป็นจังหวัดที่ชาวขอนแก่นควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง
ทั้งในด้านความพากเพียรพยายามของบรรพบุรุษที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์
ชุมชนให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อจนถึงปัจจุบัน ด้านความเจริญทางอารย-
ธรรมที่มีลักษณะความผสมผสานระหว่างชุมชนดั้งเดิมในท้องถิ่นกับ
ชุมชนที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ รวมทั้งภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่มี
เอกลักษณ์เฉพาะ อันทรงคุณค่าที่ควรต่อการสืบค้นประวัติความเป็น
มาของท้องถิ่น และการสร้างชาติบ้านเมืองของประเทศไทย

สดับแคนแสนหวานกังวานแว่ว
พรายพรหมนิ้วพลิ้ววิถีดนตรีกานท์
โอไอโอ้ยโหยหวานล้ำนวนร้อง
กลั่นกรองกลอนวอนเจ้าแรงเร้าใจ

๑ มาเดือหล้ามาฟัง
ผู้เฒ่าจะเป่ามนต์
อีสานแต่กาลก่อน
ทุกข์ยากลำบากแสน
ในหลวงทรงห่วงหา
บันดาลอู่สถานให้
เกษตรกรรมยั่งยืน
หมู่เฝ้าเพียรเข้าเฝ้า
ขอทรงพระเจริญ
เกษมพระล้าราญ
น้ำตารอคลอเข้าผู้เฒ่าเคน
ยกสองกรงอนุ้มพุ่มพนม
จะเดินทางวิถีวิถีแก้ว
ลิขิตคำล่านำร้องสนองบุญ

กวีแก้วแผ้วกล้าขับคำขาน
คลอผสานขานคำหมอลำไทย
ทางทำนองคลองแคนแสนสดไล
ละกตให้สงบฟังดังต้องมนต์
สูงนั่งฟังทุกคน
คลอระคนปนเสียงแคน
มันแล้งฮักฮักสุดแว่นแค้น
ระทมแน่นในหัวใจ
ฮ่อนคงเข้าถึงพระทัย
พันทุกข์ภัยได้ร่วมเย็น
กลับพลิกคืนพื้นลำเค็ญ
ถวายเป็นปรีชาชาญ
เจิดจำเริญยั่งยืนนาน
ทรงเบิกบานสราญรมย์ฯ
กวีดิกระเซ็นเป็นเป็อนเขียนเส้นผม
ทอดถอนลมข่มลึกสำนึกคุณ
ดำเนินแนวหมอลำช่วยคำหนุน
เทิดการุณย์ครูคำหมอลำไทย

ทวีพร ทองคำใบ

๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๔

หมอลำชาวกาขณฑ์กวีแก้ว

อีสานเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ผูกพันวิถีชีวิตคนในสังคมให้เกิดความรักใคร่ สร้างสรรค์ สามัคคี มีคุณธรรมต่อกัน และยึดมั่นในพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานที่สามารถสืบทอดเป็นมรดกจากบรรพชนมาจนถึงปัจจุบันนี้ ก็เพราะการอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดี สิ่งดีงามอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานมีมากมาย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมความมีเสน่ห์ผูกใจให้กับแขกผู้มาเยือนดินแดนอีสาน ได้มีความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสาน

อีสานเป็นแหล่งรวมกลุ่มชนถึงสามวัฒนธรรม ซึ่งมีภาษาพูดและวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก ดังนั้น เพลงพื้นเมืองอาจแบ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว กลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย (กูย) และกลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะเพลงพื้นเมืองอีสานกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวเท่านั้น นั่นก็คือ หมอลำ นั่นเอง

หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงและโดดเด่นที่สุดของภาคอีสานจนสามารถยึดเอาเป็นอาชีพได้ ผู้ที่จะเป็นหมอลำได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถสูง มีสติปัญญาดี มีทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในตัว ต้องมีความจำเป็นเลิศ สามารถจำกลอนลำได้มากมายทุกแง่ทุกมุม และทุกประเภทของกลอนลำ จนชาวบ้านเรียกเต็มปากว่า หมอ หมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญด้านการลำ การฝึกที่จะเป็นหมอลำได้นั้นไม่ใช่ของง่าย แต่ละคนจะเริ่มเรียนไม่เหมือนกัน คนที่เก่งผญา^{*} แล้วจะท่องกลอนลำได้เลย ส่วนคนที่ผญายังไม่จำเป็นต้องมาฝึกผญาก่อน เมื่อเก่งผญาแล้วจะท่องกลอนลำได้ง่าย เวลาเจรจาในตอนลำเรื่องก็จะเจรจากันด้วยผญา

หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงที่โดดเด่นของภาคอีสาน ผู้ที่จะเป็นหมอลำได้ต้องเป็นผู้มีความสามารถสูง

* ลำนวนภาษิตที่ชาวอีสานนิยมใช้พูดกัน

หมอลำ เป็นศิลปะการแสดงที่พัฒนามาจากการเล่านิทาน โดยอาศัยท่วงทำนองจากการอ่านหนังสือที่เรียกว่า อ่านหนังสือน้อย อ่านหนังสือใหญ่ของชาวอีสาน การเล่านิทานเป็นกลอนที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอดีต ต่อมาก็มีการเล่าใส่ทำนองเข้าไปด้วย จากนั้นได้มีการนำแคนเข้ามาประกอบเพื่อความไพเราะและเพื่อผ่อนแรงหมอลำในตอนพักเสียง หากพิจารณาธรรมเนียมการเล่น เนื้อร้องและทำนองแล้ว อาจแบ่งออกได้ดังนี้

ลำพื้น เป็นการลำเล่าเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับนิทานชาดก นิทานในพงศาวดาร หรือนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องสินไซ จำปาสีตัน นางผมหมอม ไก่แก้ว ฯลฯ การลำพื้นจะเป็นการลำคนเดียวแต่แสดงเป็นตัวละครทุกตัว โดยการเล่าแล้วแสดงท่าทางประกอบด้วย เพื่อให้ผู้ชมผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน มีผู้สันนิษฐานคำว่า ลำ คือ การร้องแบบหนึ่งที่แตกต่างกันออกไปจากการพูดธรรมดา โดยมีจังหวะเป็นตัวกำหนดว่าจะเป็นการลำแบบไหน จะสั้นหรือยาว ส่วนคำว่า พื้น หมายถึง เรื่องราวต่างๆ ดังนั้น ลำพื้น ก็คือ การลำเล่าเรื่องนั่นเอง ถ้าเป็นเรื่องสั้นๆ คงลำไม่นานนัก แต่ถ้าเป็นเรื่องยาวๆ อาจเล่าหรือลำตลอดคืนเลย

ลำกลอน มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับลำพื้นมาก จะต่างกันตรงที่ลำพื้นจะตามเรื่องไปตั้งแต่ต้นจนจบ แต่ลำกลอนจะนำเอาเรื่องต่างๆ ที่ประชาชนสนใจมาเล่าให้ฟัง บางครั้งก็เป็นการแสดงภูมิความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ธรรมและตำนาน เนื้อหาที่ร้องลำจะเป็นเรื่องเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว และใช้โวหารลูกเล่น เพื่อความสนุกสนานของผู้ฟัง ซึ่งนิยมเล่นกัน ๓ ทาง คือ

- **ลำชิงชัย** จะประกอบด้วยหมอลำฝ่ายชาย ๒ คน ฝ่ายหญิง ๑ คน ฝ่ายชายจะแสดงฝีมือในการเกี่ยวฝ่ายหญิง ซึ่งไหวชิงพริบกัน เพื่อจะให้ฝ่ายหญิงมีใจรักใคร่

- **ลำโจทย์-ลำแก้** เป็นการลำโต้ตอบของหมอลำฝ่ายชาย-หญิง เพื่อลองปัญญาโวหารกัน ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาธรรมการเมือง หรือความรอบรู้ต่างๆ

ลำพื้นบ้านเป็นการลำเล่าเรื่องต่างๆ ที่พัฒนามาจากการเล่านิทานชาดก หรือนิทานในพงศาวดาร หรือนิทานพื้นบ้าน

● **ลำเกี้ยว** เป็นการลำเกี้ยวระหว่างหนุ่มสาว โดยนำคำผญาพื้นบ้านมาร้องลำด้วย ในตอนตึกๆ มักจะร้องลำโวหารเชิงหยาบโลน และผู้ฟังอาจจะมีส่วนในการเล่นด้วยโดยร้องเสริมมาจากข้างเวที เราเรียกว่า **สอย**

การลำกลอนประเภทนี้ผู้ฟังจะเป็นผู้ตัดสินว่าใครชนะ ใครแพ้ ใครลำดี หรือใครลำไม่ดี และคำว่า **กลอน** ทางภาคอีสานจะหมายถึง **ฉันทลักษณ์ที่มีคำสัมผัส** ไม่ว่าจะเป็นร้อย กลอน หรือกาพย์ ชาวอีสานจะเรียกว่า กลอนทั้งหมด ส่วนใหญ่กลอนลำจะมาจากผญา ในการแสดงหมอลำมักจะนำมาสลับกันไปตามเนื้อเรื่อง เพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง โดยผูกผญาให้ยาวต่อเนื่องกันเป็นกลอนลำดังนี้

● **ลำกลอนทางสั้น** เป็นกลอนลำที่มีจังหวะกระชับ สั้น และถี่ตลอดคืนอาจจะมีการทอดเสียงยาวบ้าง เฉพาะตอนพักเสียงหรือตอนเริ่มกลอน ลำกลอนทางสั้นจะแสดงออกถึงอารมณ์ที่เป็นสุข มีเนื้อหาสาระต่างๆ มากมาย รวมทั้งกลอนที่ตลกด้วย วิธีร้องลำจะดำเนินค่อนข้างเร็ว ออกเสียงทุกพยางค์สม่ำเสมอโดยตลอดเพียงแต่ให้มีเสียงสูง-ต่ำ

● **ลำกลอนทางยาว** เป็นทำนองที่แสดงออกถึงอารมณ์โศกเศร้า มีการเอื้อนยาว จังหวะลีลาค่อนข้างช้า และหมอลำมักจะใช้ลูกเล่นโดยการเล่นลูกคอ เล่นเสียง ซึ่งต่างกับลำกลอนทางสั้นที่เน้นความชัดถ้อยชัดคำของเนื้อร้อง ลำกลอนทางยาวมีชื่อที่นิยมเรียกกันอยู่หลายชื่อคือ **ลำทางยาว ลำล่องโขง และอ่านหนังสือ** หรืออาจจะมีชื่อเรียกที่เพี้ยนไปจากนี้อีกก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่ชื่อที่กล่าวมาทั้งสามชื่อนี้เป็นชื่อที่ใช้เรียกกันแพร่หลายและกว้างขวางอยู่แล้ว

ลักษณะเนื้อความของลำกลอนทางยาว จะพรรณนาถึงการล่องโขงเป็นพื้นฐาน ในปัจจุบันเนื้อความได้เปลี่ยนไปมาก แต่ก็ยังยึดแนวเดิมไว้เป็นพื้นฐานอยู่ โดยเนื้อความในลำกลอนทางยาวนั้นจะมีการสั่งลา การรำพึงรำพัน อาลัยอาวรณ์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือน นอกจากนี้ยังมีการขอร้อง วิงวอน เชิญชวน รวมทั้งคติเตือนใจ และกล่าวขอบคุณให้พร

หมอลำเรื่อง หรือหมอลำหมู่
เป็นการแสดงที่เล่นเป็นเรื่อง
โดยมีฉากและดนตรีประกอบ
ผู้แสดงจะแต่งกายเหมือนลิเก

ลำเรื่อง เป็นหมอลำเรื่องตลกกลอนหรือหมอลำหมู่ ซึ่งได้ปรับปรุงการเล่นเป็นเรื่อง แต่งกายเหมือนลิเก มีฉากประกอบและมีดนตรี การแสดงได้ปรับปรุงให้มีการเจรจา และแสดงท่าพ้องรำด้วย

หมอลำเรื่องหรือหมอลำหมู่แยกออกเป็นหลายประเภท แล้วแต่สำเนียงที่ใช้ลำ เช่น ลำเวียง ลำสินไซ ลำซอนแก่น ลำเพลิน เป็นต้น ปัจจุบันนี้ยังเหลืออยู่ไม่มากนัก เพราะหลายคนจะไปเน้นเพลงลูกทุ่งเข้ามาแทน บางวงบางคนะแปรสภาพไปเป็นวงดนตรีลูกทุ่ง บางคนกลับไปใช้เครื่องดนตรีสากล ประเภทกีตาร์ ออร์แกน แทนเสียงแคนหรือพิณ

ลำเต้ย เป็นทำนองสมัยใหม่ เทียบได้กับเพลงร่ำวงของภาคกลาง เป็นการลำที่มีจังหวะสนุกสนานคึกคัก ขณะลำจะร้องเนื้อเต็มไม่ต้องเขื่อน และมีการพ้องอย่างสวยงามเกี่ยวกันไปโดยมีทั้งหญิงและชายเต้ยสลับกันไป ลำเต้ยแบ่งออกได้หลายสำเนียงและหลายจังหวะ คือ

- **เต้ยโนนตาล** เป็นการเต้ยที่มีจังหวะช้า และมีสำเนียงเต้ยอีสานโดยตรง นิยมเต้ยกันในคณะหมอลำหมู่ สำเนียงการลำเหมือนทำนองการลำจ๊วตองต้อน ซึ่งเป็นเต้ยโนนตาลที่ยังเหลืออยู่เฉพาะแถบฝั่งโขงหรือฝั่งลาวเท่านั้น
- **เต้ยธรรมดา** เป็นสำเนียงเดิมของท้องถิ่น และเป็นรูปแบบเต้ยของอีสานโดยตรง บางทีเรียก เต้ยซอนแก่น เพราะเห็นแต่ที่จังหวัดขอนแก่น เต้ยทำนองนี้มักจะต่อท้ายลำกลอนทางยาว
- **เต้ยโขง** เป็นเต้ยของทางฝั่งลาว โดยเอาทำนองลำเต้ยฝั่งลาวมาใส่เนื้อไทย ร้องเป็นเพลงภาษาไทย ซึ่งในปัจจุบันเต้ยโขงเป็นทำนองของชาวอีสาน แต่ภาษาจะเป็นภาษากลาง
- **เต้ยพม่า** เป็นสำเนียงภาคกลางทำนองแบบฉบับของเพลงพม่า ปรับปรุงมาจากเพลงพม่ารำหวาน ปกติแล้วหมอลำจะนิยมเต้ยพม่าก่อนแล้วต่อด้วยเต้ยธรรมดา หรือไม่ก็เอาเต้ยโขงขึ้นก่อนและต่อด้วยเต้ยธรรมดาแล้วจึงจะจบ

หมอลำซิ่ง เป็นการลำที่ปรับปรุงขึ้นมาล่าสุด เพื่อเอาใจผู้ฟังที่ชอบสนุกสนาน การลำซิ่งนั้นมาจากลำกลอนผสมกับเพลงลูกทุ่ง โดยเฉพาะเพลงที่มีจังหวะเร้าใจ ผสมผสานกับลำเดิน ลำเดิน หมายถึง การเดินกลอนเพื่อเดินทางหรือเพื่อเดินเรื่อง เวลาหมอลำกลอนฝ่ายชายจะชวนฝ่ายหญิงเดินทางไปไหนๆ จะมีกลอนที่ไพเราะพาเดินไปหรือหมอลำเรื่องเมื่อเจรจาเสร็จแล้วจะออกเดินทางไปก็จะมีกลอนเดิน บางครั้งก็จะสลับกับเพลงเพื่อเอาจังหวะที่สนุกๆ พร้อมกับพ้องไปด้วย อาจจะพูดได้ว่าลำซิ่งเป็นการไปหยิบเอาตอนที่คึกคัก สนุกสนาน เร้าใจของลำทุกประเภทมาแสดง คนฟังที่ต้องการฟังเอาเนื้อหาสาระอาจจะผิดหวังบ้าง

ส่วนประกอบอื่นๆ ของลำซิ่ง คือ มีกลองชุดหรือกลองแจ๊ส ของดนตรีสากล มีกีตาร์คอร์ด กีตาร์เบส และที่หึงไม่ได้ก็คือ แคน แต่เวลาแสดงจริงๆ แล้ว เสียงแคนแทบจะไม่ได้ยินเลย นักอนุรักษ์นิยมมักจะมองไปในทางเสียหยา เพราะเห็นว่าเป็นการเอาหมอลำมารวมกับดนตรีสากล แต่ถ้าคิดในแง่ศิลปินแล้วผู้ชมต้องสำคัญเป็นอันดับหนึ่งเสมอ

หมอลำซิ่ง เป็นการลำที่ปรับปรุงมาจากลำกลอนผสมกับเพลงลูกทุ่ง ซึ่งมีจังหวะเร้าใจสนุกสนาน

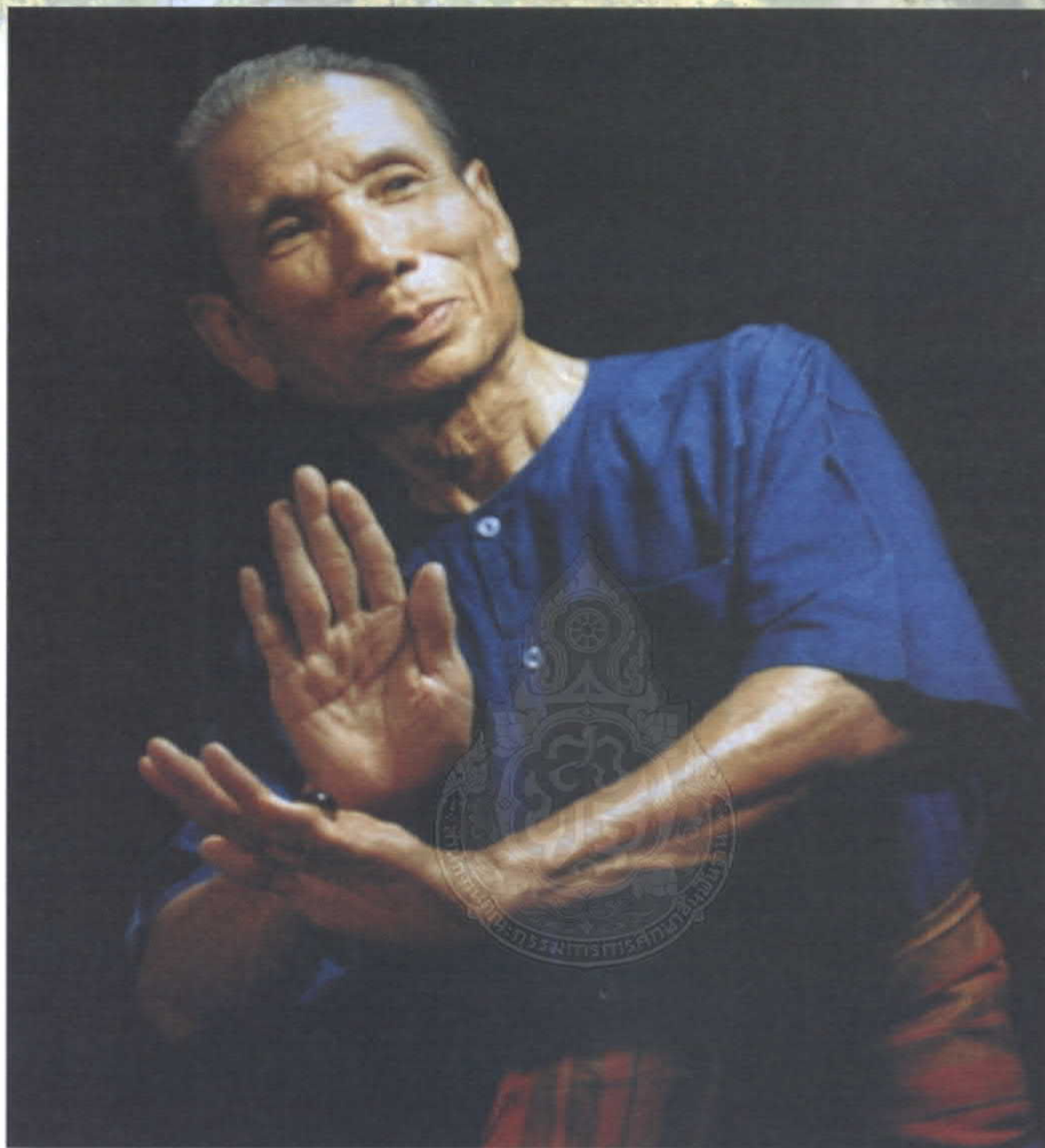
หมอลำทรง เป็นหมอลำรักษาคณไช้ที่มีแพร่หลายอยู่ทางภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดขอนแก่นจะมีคณะหมอลำทรงอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ที่เป็นหมอลำทรงนั้น จะเป็นคนฉลาดหลักแหลม มีจิตวิทยาสูง มีความจำดีสามารถจำกลอนได้มากมาย นอกจากนี้ยังจำชื่อคนไช้ที่ตัวเองรักษาได้ทุกคนรวมทั้งชื่อผีประจำตัวของคนไช้ด้วย และที่แน่ๆ ก็คือจะต้องได้รับการครอบมาจากครูด้วย การครอบในที่นี้ไม่เหมือนการครอบทางภาคกลาง ทางภาคกลางการครอบคือ การรับศิษย์ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ แต่การครอบหมอลำทรงหมายถึง ครอบหน้าที่เป็นหัวหน้าลำทรงรักษาคณไช้ โดยทำหน้าที่แทนเมื่อถึงเวลาที่หัวหน้าจะปลดระวาง

หมอลำผีฟ้า หรือลำผีฟ้าผีแดง เป็นการลำในพิธีกรรมรักษาโรค ประกอบด้วย หมอแคน หมอลำ และลูกมือหมอลำ ตัวหมอลำเองนั้นต้องเป็นคนที่มีความรู้ คือต้องขึ้นครูเป็นหมอลำรักษาโรค และต้องทำพิธีไหว้ครูประจำปี เมื่อมีผู้ป่วยมารักษาหมอลำจะทำเครื่องบูชา เชิญผีฟ้ามาช่วยคนป่วยและในเนื้อร้องนั้นจะกล่าวเชิญผีฟ้ามาให้รักษาโรคด้วย พิธีลำผีฟ้ามักจะทำตอนกลางคืน หมอลำผีฟ้าจะมีกิจกรรมรักษาเหมือนกันกับหมอลำทรงทุกประการเพียงแต่ดอกไม้ที่นำมาร้อยมาลัยนั้นต่างกัน ผีฟ้าจะใช้ดอกมะละกอสาย (ตัวผู้) แทนดอกจำปา ผีของลำทรงจะเป็นผีที่อยู่ตามภูตามผาต่างๆ แต่หมอลำผีฟ้าจะเชิญเฉพาะผี (เทพ) ที่อยู่บนฟ้าเท่านั้นลงมาดูแล

คนเด่นคนดังแห่งนครขอนแก่น

ด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านในรูปแบบของศิลปะการแสดง ผสมผสานความสนุกสนานได้แสงไฟบนเวทีการแสดง นั่นคือ หมอลำ ที่ทุกคนทราบกันดีว่าเป็นศิลปะกลอนลำที่เร้าใจด้วยท่วงทำนองที่หนักแน่นของดนตรีพื้นบ้าน เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความสนุกสนาน ลอดคล้อยกลมกลืนกันไป ซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวอีสาน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงบุคคลสำคัญที่เป็นผู้นุรักษ์วัฒนธรรมหมอลำให้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ คือ หมอลำเคน ดาเหลา และ หมอลำราตรี ศรีวิไล

ลีลาและท่าทางของหมอลำ หมอแคน

หมอลำเคน ดาเหลา

นายเคน ดาเหลา หรือหมอลำเคน ดาเหลา ซึ่งถือกำเนิดมาเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๑๓ ที่บ้านหนองเต่า อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

นายเคน ดาเหลา เหมือนเด็กอีสานทั่วไปในสมัยนั้น แต่ด้วยความสนใจและส่อแววศิลปินมาตั้งแต่เด็ก จึงได้ริเริ่มหัดเล่นลิเก

พื้นบ้านและหนังปะโมทัยอีสานที่หมู่บ้านนั่นเอง อีกทั้งยังได้สัมผัสจดจำลีลาท่าทางการแสดงของหมอลำกลอนมาจากพี่ชาย คือ หมอลำคง ดาเหลา ซึ่งเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงชั้นแนวหน้าในยุคนั้น ต่อมาเมื่อหมอลำเคน ดาเหลา อายุ ๑๖ ปี ได้ถูกจัดให้รับงานแสดงแทนพี่ชายที่เสียชีวิตอย่างกะทันหัน ด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง และอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการใช้ศิลปะการด้นด้นในเชิงกลอน รวมทั้งมีลีลาการลำที่มีความเด่นในตัวเองจนสามารถแสดงหมอลำเป็นที่ชื่นชมและชนะใจผู้ชมได้อย่างรวดเร็ว จนได้ขนานนามว่า หมอลำ เคนสุด ซึ่งมีความหมายว่า เคน คือ ให้ สุด คือ มุทะลุสุดัน ไม่หวั่นเกรง หรือตั้งใจที่จะทำในสิ่งที่ชอบให้จงได้

หากเอ่ยถึงชื่อหมอลำเคน ดาเหลา คนอีสานจะรู้จักกันดีในนามของหมอลำเคน สุด เพราะเป็นหมอลำที่มีฝีปากคารมคมคาย ไม่เกรงกลัวคู่ต่อสู้ในการลำ และยังเป็นแบบฉบับของการลำแม่บท ๓๒ ท่าของอีสาน โดยไม่ได้เลียนแบบหรือได้รับอิทธิพลจากกรรมศิลปากรแต่อย่างใด ดังคำกลอนที่ว่า

“เคน ดาเหลา คนเขาได้เล่าขาน จากวันวารชัชชานตำนาน
ศิลป์ ชูบชีวิตจรโลงโลก จรรโลงจินต์ ศิลปินจรโลงใจ จรรโลงไทย
จรรโลงธรรม วัฒนธรรมคือความงาม คือความดี คือศักดิ์ศรีท้องถิ่น
ไทยอีสาน หากหลงลืมคง เสื่อมสูญไปตามกาล ช่วยสืบสานรักษาไว้
ให้คงอยู่คู่พื้นปฐพี จากวันนั้น จนวันนี้อย่างไรเล่าให้เบิกบาน
ดวงจิตพิสมัย แผ่นดินของแดนอีสานด้นด้นไป ผากเสียงไว้ให้ลูกหลาน
จารจดจำ”

หมอลำเคน ดาเหลา มีความเพียรพยายามที่จะแสวงหาความก้าวหน้า เพื่อไปสู่ความสำเร็จในการลำให้มาก โดยการเรียนรู้จากการเรียนธรรม บาลี สันนิมุส จนแตกฉาน ฝึกการพ้อง การลำด้วยตนเอง จนเป็นหมอลำที่มีลีลาการลำและน้ำเสียงที่เป็นแบบฉบับของตนเอง โดยไม่มีการประยุกต์ หรือดัดแปลงเข้ากับจังหวะทำนองและดนตรีสมัยใหม่แต่อย่างใด การแสดงจะใช้ดนตรีประกอบด้วยเสียงแคนเท่านั้น แต่จุดเด่นและความมีเสน่ห์จะอยู่ที่น้ำเสียง ลีลาการลำ และการใช้สำนวนกลอนที่เฉียบคม ลึกซึ้งถึงใจผู้ฟังผู้ชมเป็นสำคัญ

เส้นทางอาชีพ

หมอลำเคน ดาเหลา ได้ประกอบอาชีพทางด้านศิลปะด้วยการแสดงหมอลำเพียงอย่างเดียว จนประสบผลสำเร็จในด้านชื่อเสียงซึ่งถือเป็นแบบฉบับของหมอลำกลอนอีสานได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้านการลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเดี่ยวแบบต่างๆ หรือการลำเบ็ดเตล็ดอื่นๆ มีความคมคาย มีสาระน่าฟังยิ่งนัก มีผลงานการลำและบันทึกแผ่นเสียง มาจากอดีตจนถึงปัจจุบันจนได้รับการขนานนามว่า ราชาแผ่นเสียงทองคำ นอกจากนี้ยังเป็นนักประพันธ์กลอนลำชั้นเยี่ยมที่เขียนกลอนลำแบบต่างๆ ได้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกลอนลำแบบคำสอนทางศาสนา แบบส่งเสริมอาชีพ แบบตลก แบบพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ ตำนานหรือนิทานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีความสัมผัสคล้องจองและเนื้อหาสาระชวนติดตาม ดังตัวอย่าง การแนะนำให้รู้จักเมืองขอนแก่น ซึ่งได้เขียนตามคำบอกของหมอลำเคน ดาเหลา

ไปถิ่นท้าวเพี้ยเมืองแพน
ไปชมขอนแก่นเสียงแคนดอกคูน
ช้อบปั๋งผ้าไหมละมุน
ไปเบิ่งต้นคูนแล้วชมบึงแก่น
ไปฟังเสียงแคนแสนสุขหัวใจ
ไปเที่ยวงานประเพณี
ผูกเสี่ยวทุกปี ไม่ตรีมันหมาย
ผูกได้ทั้งหญิงและชาย
เป็นเพื่อนร่วมตายสบายดวงจิต
เป็นเพื่อนคู่คิดขัดสนจนใจ
ผ้าผ่อนจากยอดฝีมือ
ชนบทเขาลือผ้าฝ้ายผ้าไหม
ถ้าชอบก็ซื้อเอาไป
รับรองถูกใจของไทยผลิต

ฯลฯ

หมอเคน ดาเหลา กับภรรยา นางบุญเพ็ง ฝัฒวชัย กำลังแสดงลีลาการฟ้อนหมอลำ

นางบุญเพ็ง ฝ้ายวชิร ในอดีตเคยได้รับสมญานามว่าเป็น "ราชินีหมอลำ"

หมอลำเคน ดาเหลา นับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งในด้านการศึกษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการละเล่นพื้นบ้านของอีสาน ที่ได้ให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากประวัติและผลงานดังกล่าว คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้ หมอลำเคน ดาเหลา เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี ๒๕๓๔

ปัจจุบันหมอลำเคน ดาเหลา ได้ใช้ชีวิตอยู่ที่หมู่บ้านแก่นทองธานี จังหวัดขอนแก่น กับภรรยา คือ นางบุญเพ็ง ฝัฒชัย ซึ่งอดีตเคยได้รับสมญานามว่าเป็น “ราชินีหมอลำ” เพราะมีคารมคมคายและไหวพริบในการแก้ปัญหาเชิงกลอนได้ดีมาก นอกจากนี้ยังได้รับประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี ๒๕๔๐ จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และในความเป็นศิลปินดังกล่าวทำให้หมอลำเคน ดาเหลา และนางบุญเพ็ง ฝัฒชัย ได้รับการยอมรับจากผู้ฟังผู้ชมมาจนตราบทุกวันนี้

หมอลำเคน ดาเหลา และนางบุญเพ็ง ฝัฒชัย
นับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่ายิ่งในวงการศึกษาด้านต่าง ๆ

หมอลำราตรี ศรีวิไล

กว่าจะเป็นศิลปิน

ศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงในจังหวัดขอนแก่นอีกท่านหนึ่ง ก็คือ หมอลำราตรี ศรีวิไล หรือนางราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา คำว่า ราตรี ศรีวิไล เป็นฉายาทางด้านศิลปะการแสดงหมอลำ

หมอลำราตรี ศรีวิไล เกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๑๕ ที่ จังหวัดมหาสารคาม เริ่มแรกทีเดียวหมอลำราตรี ศรีวิไล ได้ศึกษา วิชาชีพสาขาหมอลำกลอนด้านศิลปะการแสดง และศิลปะการประพันธ์ กลอนลำมาจากพ่อ แม่ และพี่ชาย โดยเป็นผู้คัดลอกกลอนลำที่พ่อ และพี่ชายแต่ง จนได้เรียนรู้วิธีการแต่งกลอนลำ รูปแบบ จังหวะลักษณะ ของกลอนลำ และต่อมาหมอลำราตรี ศรีวิไล ได้ไปตั้งสำนักหมอลำ ของตนเองที่จังหวัดขอนแก่น โดยเริ่มแต่งกลอนลำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จนถึงปัจจุบัน ด้วยการผนวกเอาความรู้ด้านการแต่งกลอนลำ มาจากพ่อ พี่ชายและจากประสบการณ์ของตนเอง มาผสมผสานกันเข้า จนมีผลงานด้านแต่งกลอนลำจนเป็นที่ยอมรับของวงการหมอลำใน ปัจจุบัน

หมอลำราตรี ศรีวิไล เป็นศิลปินที่มีความมุ่งมั่น ขยัน อดทน จนได้รับโล่เกียรตินิยมและเกียรติบัตรมากมาย

ประยุต์การแสดงหมอลำ

หมอลำราตรี ศรีวิไล เป็นศิลปินที่มีความมุ่งมั่น อดทน ขยัน หมั่นเพียร หมั่นสังเกต และรู้ทันเหตุการณ์บ้านเมือง ตลอดจนเล็งเห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เมื่อหมอลำราตรี ศรีวิไลพบว่าหมอลำกลอนเริ่มเสื่อมความนิยมลง ประชาชนหันไปนิยมหมอลำหมู่ หมอลำเพลิน และเพลงลูกทุ่งสลับลำ หรือเรียกว่า ลูกทุ่งหมอลำ หมอลำราตรี ศรีวิไล ก็คิดหาทางประยุต์ศิลปะการแสดงให้เข้ากับยุคสมัย และถูกรสนิยมของผู้ชมผู้ฟัง จึงทำให้เกิดการลำกลอนในแนวใหม่ที่เรียกกันว่า ลำกลอนซิ่ง หรือเรียกสั้นๆ ว่า ลำซิ่ง ซึ่งหมายถึงการลำสลับเพลง มีหางเครื่อง มีดนตรีประเภทแคน พิณ เบส และกลองชุดบรรเลงประกอบ ซึ่งการลำซิ่งนี้เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่นิยมแพร่หลายที่สุดของชาวอีสานในปัจจุบัน

การแสดงบนเวทีของหมอลำราตรี ศรีวิไล ได้ประยุต์ศิลปะการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา

อุทิศชีวิตเพื่อสังคม

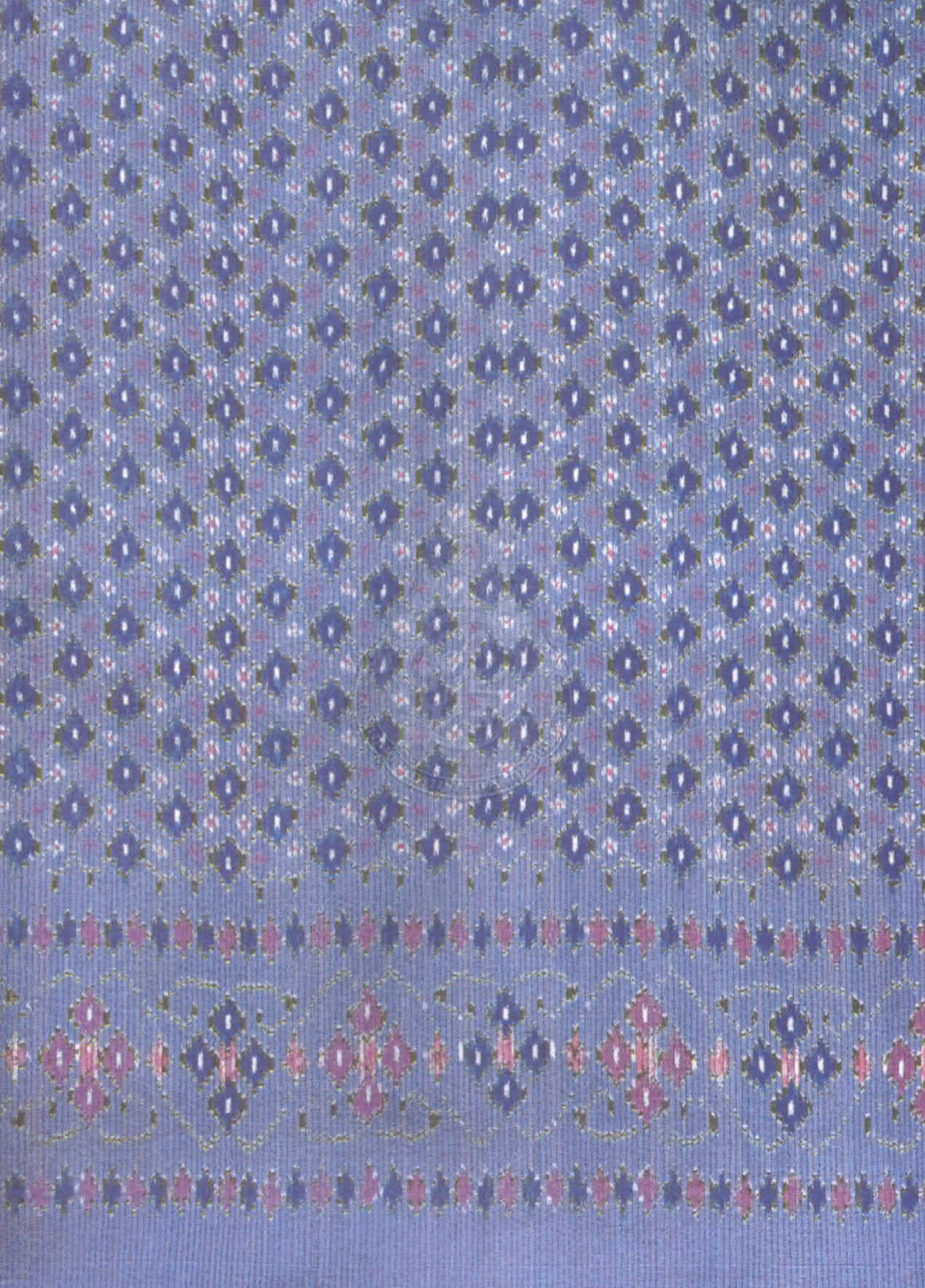
ด้วยชีวิตที่อุทิศให้การแสดงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ หมอลำราตรี ศรีวิไล มีเส้นทางเดินที่ชัดเจนเป็นอย่างยิ่งบนเส้นทาง ศิลปะการแสดง ซึ่งไม่ได้อยู่ไปกว่าศิลปินคนไหนเลยแม้แต่น้อย นอกจากการแสดงบนเวทีแล้ว หมอลำราตรี ศรีวิไล ยังได้ทำประโยชน์ ให้แก่สังคมและชุมชนทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน ในด้านการบริจาคทรัพย์ การร่วมประชุมสัมมนา การเป็นวิทยากรและการ สร้างอาชีพให้แก่เยาวชน ฯลฯ จนได้รับโล่เกียรติคุณและเกียรติบัตร มากมาย นอกจากนี้ยังได้รับพระราชทานโล่เชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และล่าสุด ได้รับเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (การแสดง พื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง) จากเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถึงวันนี้บทบาทและการแสดงของหมอลำราตรี ศรีวิไล ชีวิตบน เวทีการแสดงที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับคนดู ผ่องแผ้วด้วย ความกระตือรือร้นที่อยากเห็นการสนับสนุนเพื่อการอนุรักษ์ศิลปะการ แสดงพื้นบ้านแขนงนี้ให้ยืนยาวสืบไป ไม่อยากให้หมอลำจบไปพร้อม กับแสง สี เสียง บนเวที เมื่อการแสดงได้สิ้นสุดลง

หมอลำราตรี ศรีวิไล ผู้อุทิศตนเองให้กับ
การแสดงและสร้างคุณประโยชน์
ให้สังคมและชุมชนในด้านต่าง ๆ

คณะหมอลำซิ่งของวงหมอลำราตรี ศรีวิไล

เป็นผืนเป็นพับเป็นพ้อม
สร้างสรรค์โนแบ่งแต่งลาย
ชีวิตเจ้าสัตว์ตัวน้อย
คายโยห่อหัวตัวมัน
ถูกขังถูกคุมรุ่มร้อน
เจ็บปวดรวดร้าวยาวนาน
เดินยิ่นคิ่นรับเส้นพุ่ง
กระตุกก็รัดบัตรอ
เกิดลายเกิดดอกทยอยย้อน
ทางยอดสอตกลงตรงกลาง
ระยับระยิบหริบพราย
แต่งปรุงสูงค่าอันันท์
เลื่องชื่อลือชาผ้าไทย
ดอกคูณคำรอบล้อมคาม

งานย่อมงานทอเส้นสาย
ร้อยกายร้อยใจให้กัน
ค่อยค่อยคืบคลายผายผัน
คอยวันทักทโห่โปรดปราน
ถูกถอนถูกสาวถูกสาน
เพื่องานสานรักถักทอ
เส้นปรุงเส้นปรับรับส้อ
กลับกรอล้อเคลือนเลื่อนราง
ซับซ้อนย้อนต้นวนทาง
ทิศทางต่างรับกลับกัน
ร้อยลายพริ้งเพริศเจิดจัน
สีสันไสสดงดงาม
เมืองไกลเมืองแค้นแก่นขาม
คือนามนครไหมไทย

ทวีพร ทองคำใบ

๑๑ พ.ค. ๒๕๔๔

จาวับแววแพรวแพริไทย

บนเส้นทางถนนมิตรภาพขอนแก่น-นครราชสีมา (ทางหลวงหมายเลข ๒) ก็จะได้ถึงอำเภอบ้านไผ่ ซึ่งเป็นถิ่นฐานบ้านเกิดของคุณสมรักษ์ คำสิงห์ เจ้าของเหรียญทองมวยโอลิมปิก จากสี่แยกอำเภอบ้านไผ่ เลี้ยวขวาไปตามถนนสายบ้านไผ่-ชนบท อีกประมาณ ๑๐ กิโลเมตร จะเป็นเส้นทางไปสู่อำเภอชนบท อำเภอซึ่งเป็นต้นกำเนิดของการทอผ้าไหม และเป็นแหล่งทอผ้าไหมใหญ่ที่สุดของจังหวัดขอนแก่น

อำเภอชนบทจึงเป็นสัญลักษณ์ที่คนทั่วไปรู้จักจังหวัดขอนแก่น ดังคำกล่าวที่ว่า **คนรู้จักเมืองขอนแก่นก็ต้องรู้จักผ้าไหมขอนแก่น และผ้าไหมเมืองขอนแก่นก็ต้องผ้าไหมของอำเภอชนบท**

อำเภอชนบทในปัจจุบันหรือชลบทในอดีตนั้น หากศึกษาประวัติศาสตร์จะพบว่าประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวหรือไท-ลาวอาศัยอยู่ ชนกลุ่มนี้มีความชำนาญในการผลิตผ้าพื้นเมืองและมีวัฒนธรรมการทอผ้าสืบทอดกันมาช้านาน ทำให้ศิลปหัตถกรรมทอผ้าเผยแพร่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานทางโบราณวัตถุที่นักโบราณคดีได้ขุดค้น พบว่าในดินแดนภาคอีสานหลายแห่ง ตามหลุมศพจะมีเศษผ้าติดอยู่กับเครื่องมือ เครื่องประดับโลหะ อยู่ร่วมกับโครงกระดูกมนุษย์ แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่บริเวณภาคอีสาน รู้จักการทำไร่ป่าน หรือปอ เพื่อนำมาใช้ทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การทอผ้าจากป่านหรือปอได้รับการพัฒนาควบคู่ไปกับอารยธรรมของชุมชน บางยุคสมัยมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเทคนิคการทอ และลวดลายซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การทอผ้าได้มีวิวัฒนาการโดยได้รับแบบอย่าง และอิทธิพลจากการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศ เช่น อินเดีย จีน และอาหรับ ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างรูปแบบ และลวดลายของผ้าพื้นเมืองกับของต่างประเทศ จนเป็นเอกลักษณ์การทอผ้าของไทย

ผ้าทอของชาวอีสานจะใช้วัตถุดิบที่ทำจากฝ้ายและไหม จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่เด่นที่สุดโดยกรรมวิธีที่ชาวอีสานเรียกว่า **มัดหมี่**

ก่อนจะเป็นเส้นใย

ไหมที่จะนำมาทอเป็นผืนผ้าไหมนั้น ส่วนใหญ่จะได้มาจากการเลี้ยงไหมของชาวบ้านโดยเรียกกันทั่วไปว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จึงเป็นอาชีพหนึ่งที่ชาวบ้านทำกันมาเป็นเวลาช้านานในหลายตำบลของอำเภอชนบท และที่บ้านเหล่าเหนือ หมู่ ๔ ตำบลห้วยแก เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นอาชีพเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยมีหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร คอยให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำชาวบ้านในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อผลิตไหมให้มีคุณภาพดี และเพียงพอกับความต้องการของตลาด

บ้านเหล่าเหนือ ตำบลห้วยแก อำเภอชนบท เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นอาชีพเสริม

การปลูกหม่อน

ใบหม่อนเป็นอาหารที่สำคัญของหนอนไหม การที่จะให้หนอนไหมมีการเจริญเติบโตดี แข็งแรง และให้ผลผลิตไหมสูง จำเป็นที่จะต้องให้กินใบหม่อนที่มีคุณค่าทางอาหารสูง

การปลูกหม่อนจึงเลือกเอาบริเวณที่หม่อนจะขึ้นได้ดี เช่น หลังบ้านหรือไร่นา ซึ่งเป็นที่ชุ่มชื้น แต่อย่าให้ท่วม หม่อนพันธุ์ที่นักวิชาการเกษตรแนะนำ เช่น พันธุ์บุรีรัมย์ ๖๐ พันธุ์นครราชสีมา ๖๐ ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพใบหม่อนดี การปลูกหม่อนต้องใช้เวลา ๑ ขวบปี จึงจะเก็บใบได้

ใบหม่อนอาหารสำหรับหนอนไหม

ชาวบ้านกำลังเก็บใบหม่อนจากต้นหม่อนที่ปลูกไว้บริเวณหลังบ้าน

การเลี้ยงไหม

ชาวบ้านที่ทำการเลี้ยงไหม จะต้องมีห้องเลี้ยงไหม และอุปกรณ์ที่นำตัวไหมมาเลี้ยง ได้แก่ กระจัง ผ้าคลุมกระจัง ชั้นวางกระจัง และจ่อ สำหรับชาวบ้านผู้เลี้ยงไหมต้องมีความรู้ ประสบการณ์ในการเลี้ยงไหม และต้องดูแลตัวไหมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพราะตัวไหมมีชีวิตเป็นวัฏจักรของมันเอง จะพบว่าเวลาทั้งหมดของชีวิตไหม ตั้งแต่เริ่มต้นจนเป็นตัวไหมใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ ๒๒-๒๖ วัน

ใบหม่อนคุณภาพดีจะทำให้หนอนไหมเจริญเติบโตและแข็งแรง

กระจัง อุปกรณ์ในการเลี้ยงไหม

หนอนไหมเจริญเติบโตแข็งแรงจะทำให้ผลผลิตไหมสูง

ห้องเลี้ยงไหมสาธิตฯที่โรงเรียนหมู่บ้านเลี้ยงไหมแห่งหมัก
กรมส่งเสริมการเกษตร ที่บ้านเหล่าเหนือ ตำบลห้วยเม็ก หมู่ ๕ อำเภอนบพ

การเก็บรังไหม

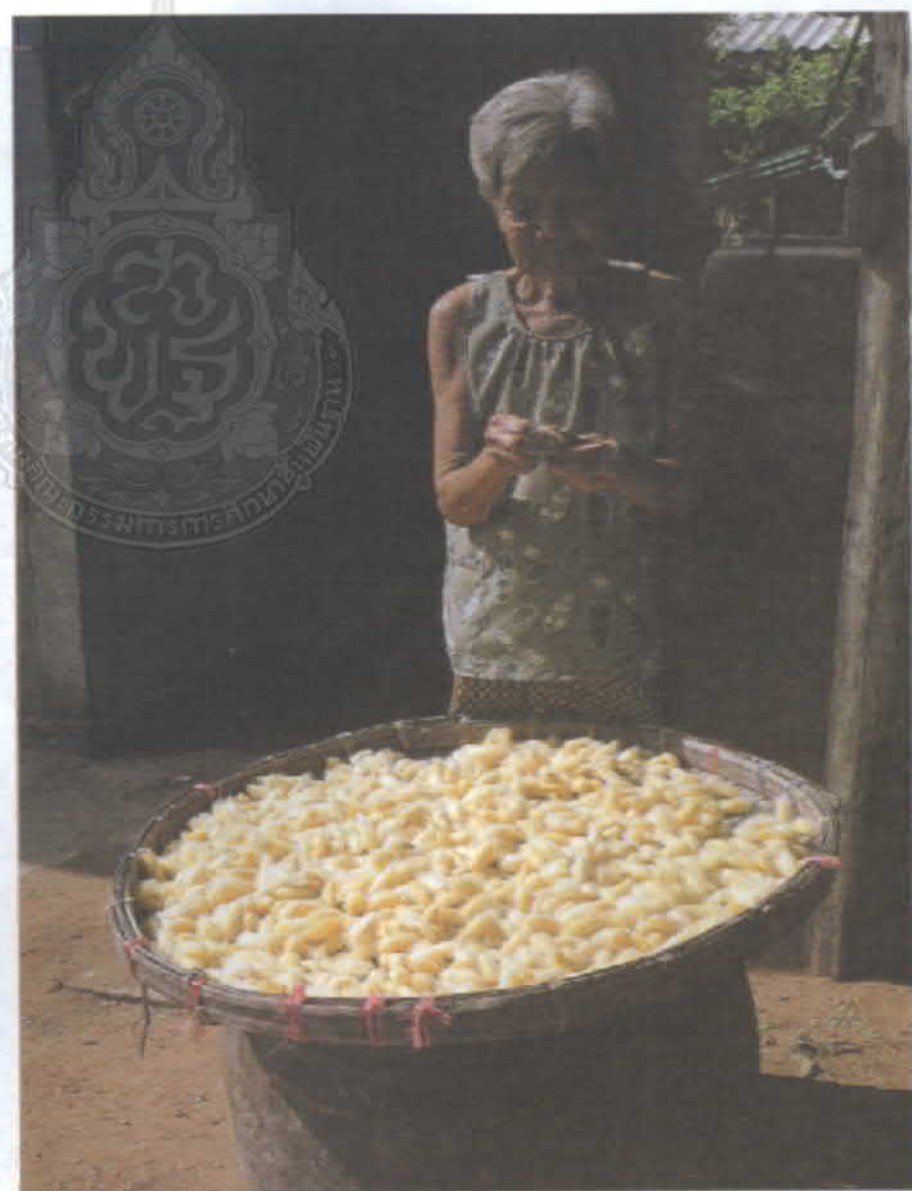
เมื่อเลี้ยงไหมครบตามจำนวนวันที่กล่าว ไหมก็จะสุก ผู้เลี้ยงไหมต้องเก็บตัวไหมไปไว้ในจ่อ สำหรับให้ตัวไหมพั่นเส้นใยทำรังห่อหุ้มตัวเอง ที่เรียกว่า **ฝักหลอก** ตัวไหมจะใช้เวลาในการทำรังประมาณ ๒ วัน จากนั้นปล่อยให้ตัวไหมอยู่ในจ่ออีกประมาณ ๔-๕ วัน เพื่อให้ตัวไหมเป็นดักแด้สมบูรณ์ รวมเวลาอยู่ในจ่อประมาณ ๕-๖ วัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศในแต่ละฤดูกาลด้วย หากเก็บรังไหมหรือฝักหลอกออกจากจ่อเร็วเกินไปจะทำให้ตัวไหมเป็นดักแด้ที่ไม่สมบูรณ์ และจะตายในรังเป็นฝักหลอกที่เสีย เมื่อนำไปสาวเส้นไหม ก็จะได้เส้นไหมที่ไม่มีคุณภาพ

ตัวไหมกำลังพั่นน้ำลายออกมาเพื่อสร้างรังไหม

จ่ออุปกรณ์ที่เลี้ยงไหม

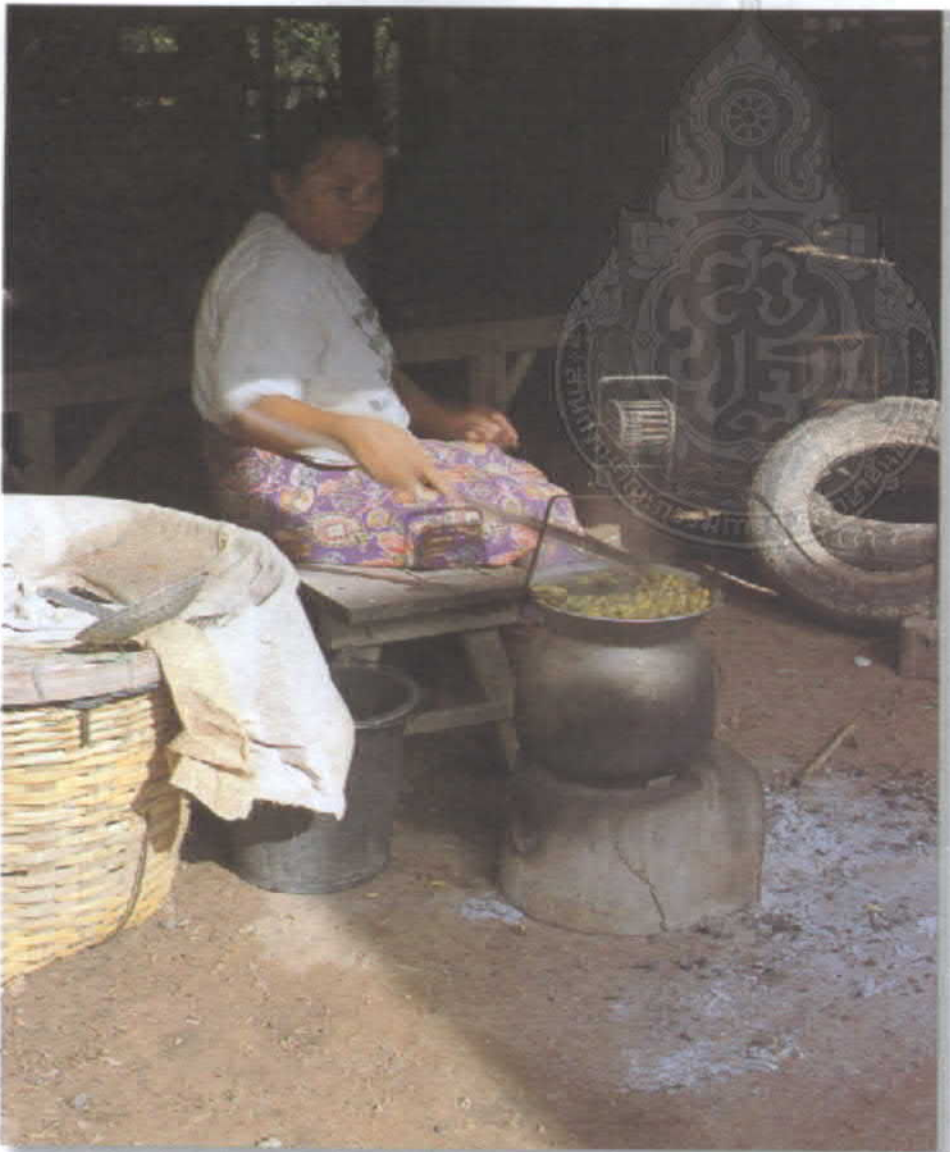

คุณยายกำลังแกะเปลือกนอกของรังไหมออก
ก่อนที่จะนำรังไหมไปต้มเพื่อสาวไหม

การสาวหลอก

คือกรรมวิธีสาว (ดึง) เอาใยไหมออกมาจากฝักหลอกมาเป็นเส้นไหม โดยเอาฝักหลอกต้มใส่หม้อขนาดใหญ่ ในน้ำต้มที่ร้อนแต่ไม่ถึงกับเดือด แล้วสาวไหมด้วยพวงสาวไหม ในการสาวไหมให้ดีจะต้องมีจังหวะการสาวเพื่อให้ได้ลักษณะเส้นไหมเรียบสวย ขนาดเส้นไหมเสมอกัน ในขณะที่ทำการสาวไหมจะต้องเติมรังไหมอย่างสม่ำเสมอเพื่อทดแทนรังไหมที่สาวเปลือกรังหมดไป

เมื่อสาวไหมออกมาจากฝักหลอกนั้น ไหมจะยาวติดต่อกันเป็นเส้นเดียวกันตลอด ชาวบ้านจะนำเส้นไหมดิบมาเหล่ง (คล้ายการกรอไหม) เพื่อทำเส้นไหมให้เป็นใจ เรียกว่า ใจไหม ไหม ๘ ใจเท่ากับ ๑ ปอย

สาวชาวไท่นกำลังสาวไหมด้วยความชำนาญ

คุณยายกำลังกรอไหม เพื่อให้เส้นไหมยาวเป็นเส้นเดียวกัน

การดองไหม

หลังจากที่ได้ปอยไหมแล้ว นำปอยไหมมาต้มในน้ำเดือดอีกครั้งเพื่อทำการฟอกเส้นไหม และให้เส้นไหมอ่อนตัวลง หลังจากต้มในน้ำเดือดประมาณ ๕-๑๐ นาที จึงนำเส้นไหมขึ้นมา บิดเอาน้ำออกจนหมด ผึ่งแดดและสลัดให้แห้ง เส้นไหมที่ผ่านการดองไหมแล้ว เส้นไหมจะอ่อนตัวและนิ่มกว่าเดิม

ชาวบ้านนาตอกไม้ อำเภอนบพ กำลัง
กวักไหมให้เส้นไหมติดต่อกันเป็นเส้นเดียว

การกวักไหม

ปอยไหมที่ผ่านการดองไหม บางครั้งจะทำเส้นไหมขาดไม่ติดต่อกัน จึงต้องนำปอยไหมมากวักไหมให้เส้นไหมติดต่อกัน โดยใช้เครื่องมือสองอย่าง คือ กง และ กวัก

การคันลำหมี

หลังจากการกวักไหม ก็จะนำปอยไหมไปคันลำหมีด้วย โสึงคันหมี ซึ่งเป็นเครื่องมือในการจัดเรียงเส้นไหมให้เป็นลำหมี ก่อนที่จะนำไปสู่การมัดหมี

โสึงคันหมี

มัดหมี่เส้นห่อของผ้าไหม

ผ้าทอของชาวอีสานเป็นผ้าทอที่มีเอกลักษณ์ และลักษณะเฉพาะถิ่นที่เด่นที่สุด โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ที่มีการผูกมัดเก็บลายสีพื้นไว้ ก่อนจะนำเส้นฝ้ายและไหมไปย้อมเป็นสีอื่น ทำให้เกิดสีสันลวดลายแล้วจึงทอเป็นผืนผ้า

มัดหมี่มี ๒ ชนิด คือ

๑. มัดหมี่เส้นพุ่ง
๒. มัดหมี่เส้นยืน

มัดหมี่เส้นพุ่ง เป็นเส้นใยที่ผ่านการมัดหมี่ย้อมเป็นสีสลับกันเป็นลวดลายต่าง ๆ ส่วน **มัดหมี่เส้นยืน** เป็นเส้นใยที่ผ่านการย้อมเพียงสีเดียว

ผ้ามัดหมี่มีลักษณะเฉพาะคือ รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามลวดลายที่ถูกมัด และความเหลื่อมล้ำในขณะที่ย้อม ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของผ้ามัดหมี่

ชมเมื่ออุปกรณ์สำหรับเรื่องด้านนี้ไม่เต็ม
เพื่อมัดลำหมี่ก็จะต้องนำลำหมี่ไปย้อม

ลักษณะของไหมเส้นยืน จะเป็นเส้นไหมสีเดียว

เส้นไหมที่ผ่านการมัดย้อมหลายสี จะเรียกว่า **ไหมเส้นพุ่ง** หลังจากนั้นจะนำไปกวักและกรอเข้าหลอด เพื่อเตรียมทอเป็นผืนต่อไป ส่วนไหมเส้นยืน หรือ **ไหมเครือ** คือ เส้นไหมที่อยู่ทางแนวนอน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า **เครือด้ายยืน** จะเป็นเส้นไหมที่มีความเหนียวและแข็งแรง เพราะเวลาทอ ไหมเส้นยืนต้องเสียดสีกับพื้นฝืม และแรงกระทบในขณะที่ทอ ไหมเส้นยืนจะสังเกตได้จากสี ลวดลาย ซึ่งนิยมย้อมเพียงสีเดียว โดยเลือกสีที่เข้ากับสีของไหมเส้นพุ่ง ส่วนมากชาวบ้านจะนิยมใช้สีเข้ม เพราะจะเข้ากับสีของไหมที่ใช้ทอได้ทุกสี

การมัดหมี่ให้เป็นลายและสีต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับกรออกแบบลายและความประณีตในการมัดหมี่ ฉะนั้นในการมัดหมี่แต่ละครั้ง จึงต้องมีการถอดแบบลายหมี่ลงบนกระดาษกราฟเพื่อจำลองการมัดลำหมี่แต่ละลำ

การมัดหมี่จะเริ่มจากเอาปอຍหมี่ที่ค้นเป็นลำหมี่แล้วใส่**ธงหมี่** เพื่อชิงและเรียงลำหมี่ให้ตึง ใช้เชือกฟางมัดลำหมี่ตามแบบลายจนหมดทุกลำหมี่ แล้วนำไปย้อมสี สีย้อมจะติดส่วนที่ไม่ได้มัดเชือกฟาง ถ้าต้องการให้เส้นไหมมีหลาย ๆ สีเพิ่มขึ้น เมื่อย้อมสีครั้งที่หนึ่งแล้ว ก็เอาเส้นไหมไป**โอบหมี่** คือ การมัดเก็บลายของสีที่ย้อมครั้งที่หนึ่งด้วยเชือกฟางอีกครั้ง แล้วจึงไปย้อมสีครั้งที่สอง ถ้ามัดหมี่และย้อมสีสลับกันหลายครั้ง ๆ จะทำให้ผ้าไหมมีหลาย ๆ สี

เมื่อได้ลวดลายของสีไหมแล้วก็ถึงขั้นตอนการ**แก้หมี่** คือ แก้วเชือกฟางที่ใช้มัดลำหมี่แต่ละลำออกให้หมดโดยใช้มีดบางเล็กๆ หรือมีดโกนชนิดมีด้าม การแก้หมี่จะต้องทำอย่างระมัดระวัง อย่าให้มีดถูกเส้นไหม ลำหมี่ที่แก้เชือกฟางออกหมดแล้วจะเห็นลวดลายหมี่ที่สวยงามตามต้องการ

สาวเมืองเพ็ญกำลังแก้หมี่ที่ผ่านการย้อมสีด้วยความชำนาญ

ทอสายใยเป็นผืนผ้า

การทอผ้าไหมเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ โดยอาศัยช่างทอผ้าที่มีความชำนาญ และมีฝีมือในการทอ เครื่องมือที่ใช้ในการทอคือ กี่ ก็มี ๒ ชนิด คือ กี่ธรรมดา และ กี่กระตุก แต่ชาวบ้านจะนิยมทอด้วย “กี่ธรรมดา” เป็นส่วนมาก

ในกระบวนการทอผ้าไหมมัดหมี่ จะใช้ไหมเส้นยืนและไหมเส้นพุ่ง ไหมเส้นยืนจะใช้เป็นเส้นหลักในแนวตั้งเพื่อให้ไหมเส้นพุ่งลอดผ่าน จึงต้องเป็นเส้นไหมคุณภาพดี มีเส้นยาวเหนียวตลอด ทั้งนี้เพื่อทอได้แน่นและมีคุณภาพเนื้อผ้าที่ดี ในขณะที่ทอนั้นต้องให้ไหมเส้นยืนและไหมเส้นพุ่งประสานกันให้ตรงทุกเส้นตามลวดลายและสีที่มัดหมี่ไว้ ในการทอสำหรับชาวบ้านจะชำนาญการทอด้วยมือมากกว่าการทอด้วยเครื่องจักร จึงทำให้การทอผ้ามัดหมี่แต่ละผืนใช้เวลาการทอหลายวัน

ส่วนลวดลายของผ้าไหมมัดหมี่ชนบท จะประกอบด้วยลายพื้นฐานหรือลายดั้งเดิม ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ลาย คือ ลายหมี่โคม หมี่ปักจับ หมี่กง หมี่ดอกแก้ว หมี่ขอ หมี่ใบไม้ และลายประยุกต์ ซึ่งเป็นการนำลายดั้งเดิมมาประกอบกับลายอื่นๆ จนเป็นลายใหม่ ลวดลายไหมมัดหมี่จึงไม่มีรูปแบบตายตัว จะสามารถคิดค้นขึ้นใหม่ได้ตามความคิด และจินตนาการสร้างสรรค์ของช่างผู้ผลิต

ลายแมงมุม

ลายเชิงเทียน

ลายกงสองคอง (ลายโบราณ)

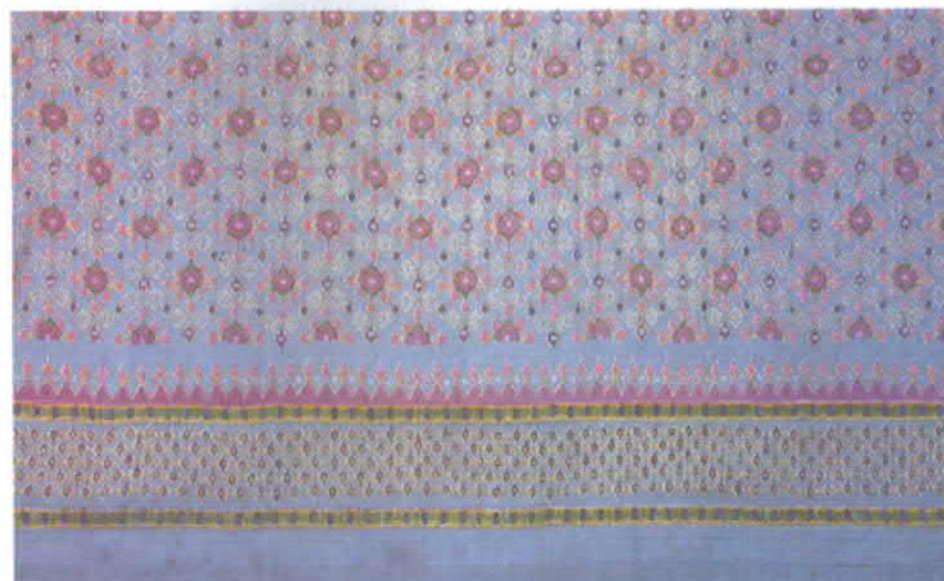
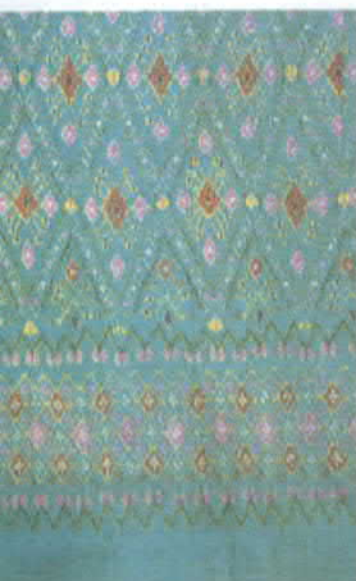
ลายหมี่ ป่าทังเก้

ลายหน้านาง กงหัว

ลายเครือกล้วย เข็มรัตนาค

ลายหมี่จันท

ลายหมี่ขอเขมร

ลายสร้อยระย้า

ลายนาคเกี้ยว (ลายสมัยใหม่)

ผ้าฝ้ายมัดหมี่ที่บ้านเมืองเพี้ย
ตำบลเมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่
จังหวัดขอนแก่น

ลายผ้าฝ้ายทอมือ
ที่ย้อมสีจากธรรมชาติ

นอกจากผ้าไหมมัดหมี่ที่มีชื่อเสียงของอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นแล้ว ยังมีแหล่งผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่ที่มีคุณภาพและสวยงามไม่แพ้ผ้าไหมมัดหมี่ คือที่บ้านเมืองเพี้ย ตำบลเมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น บ้านเมืองเพี้ยจะอยู่ห่างจากอำเภอชนบทประมาณ ๖ กิโลเมตร ตามเส้นทางสายบ้านไผ่-ชนบท

ชาวบ้านเมืองเพี้ยจะทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ และขึ้นไหมมัดหมี่กันแทบทุกครัวเรือน แต่จะมีชื่อเสียงในการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ ซึ่งมีวิธีการผลิตและการทอเช่นเดียวกับผ้าไหมมัดหมี่ที่อำเภอชนบท ต่างกันเพียงวัตถุดิบที่ใช้ คือ เส้นใยฝ้ายกับเส้นใยไหม

ของดีเมืองขอนแก่น นอกจากมีผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าฝ้ายมัดหมี่แล้ว ยังมีผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ที่ศูนย์ศิลปเพื่อการพัฒนาสตรีอีสาน ซึ่งเป็นศูนย์ที่รวบรวมชาวบ้านในเขตอำเภอเมือง อำเภอหนองเรือ อำเภอภูเวียง และอำเภอชุมแพ มารวมกันเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ผลิตผ้าฝ้ายทอมือโดยใช้สีธรรมชาติที่ได้จากเปลือกของต้นไม้ชนิดต่างๆ มาทำเป็นสีย้อมผ้า ความสวยงามของสีเส้นจะดูกลมกลืนกันทั้งผืน ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มชาวบ้านได้แก่ ผ้าผืน ผ้าห่ม กระเป๋า ถุงย่าม เป็นต้น

ควรค่าการอนุรักษ์

ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าฝ้ายมัดหมี่ ผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติ มีให้เพียงแต่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์พื้นเมืองของชาวขอนแก่น และเป็นความภาคภูมิใจของชาวอีสานเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านและศิลปวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นบ้านที่มีคุณค่า ความงดงามของลวดลาย สีเส้นอันกลมกลืนที่ปรากฏให้เห็นบนผืนผ้าเป็นงานศิลปะชิ้นเอกชิ้นหนึ่ง

นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงความสามารถของชาวบ้านที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจให้กับผลงาน การประดิษฐ์ บรรจงสร้างสรรค์หัตถกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันงดงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ เป็นมรดกตกทอดให้คนในชุมชน ในท้องถิ่นและในชาติมองเห็นความสำคัญและมีความภาคภูมิใจในสิ่งซึ่งเป็นมรดกควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป

ภูเวียงคู่เคียงฟ้า
ลัดลิกลดลาดหลั่น
ฝั่งร่างฝั่งร่อยรอย
คุณคำมหาศาล
เรื่องราวเคยมีดมิด
ชีววิทยา
เรือนร่างช่างใหญ่โต
พละพลังเจ้า
คำรณก้องลั่น
เช่นน้ำเข้ารวี
ซึกเนื้อกักกินเนื้
สิ้นเลียงคร่ำครวญคราง
บางพันหุ่นนั้นกินไม้
ย่างเยื้องย่างเที่ยงช้า
สิ้นยุคสิ้นทุกสิ่ง
จุดดวงตะวันรอน
เหลือซากให้ขบคิด
ทรัพย์สินแผ่นดินไทย

เกริกก้องหล้าผาสวรรค์
ชมเท่งขันบรรพกาล
คล้ายรอคอยมาเนิ่นนาน
เดินทางผ่านกาลเวลา
เปิดชีวิตปริศนา
การศึกษาตำราเรา
หยิ่งยโสใดในเลาเร
ปานขุนเขาขุนคีรี
สะท้อนลั่นปฐพี
ทุกชีวิตชีวาทางทาง
พุก้าเหือกไม่เหลือร่าง
ฉีกทางกลางพนา
และเล็มไล่ใบพฤกษา
แสนสง่าลีลาจร
ลัมร่างนึ่งกลางสิงขร
รอยแสงอ่อนช้อนอุทัย
ถูกหรือผิดค้นคิดไป
ภาคภูมิใจไพรภูเวียง

ทวีพร ทองคำใบ

๙ พ.ค. ๒๕๔๔

ไพรภูเวียงแฉ่งเสียงคำรณ

ความเศร้าตื้นเขินของเปลวแดดกลางเดือนเมษายน แมดเผา
วัยอันแรงจนใบหญ้าเริ่มหงายที่เคยเขียวอ่อนโยนเมื่อฝนก่อน เกรียมและ
คร่ำ ร้างกลีบใบไม้ร่วงตัวจนเป็นเกลียวหลุด

เด็กเลี้ยงควายเปลือยร่างที่ชนบน ตัวดำเหมือนถ่าน หลบไธแดด
อยู่ในเงียงนาหลังเล็ก ปลอ่ยให้ฝูงวัวควายและเล่มใบไม้ใบหญ้าทางกอ
แค้นแค้นตามลำพัง ทอดสายตาเหม่อลอยไปยังฟ้าไกลไร้จุดหมาย

เราเริ่มต้นเดินทางตรงนี้ ชานเมืองนอกตัวจังหวัดขอนแก่น
กลีบดอกคูณไปรยปรายผ่านตาเหมือนม่านทอง เสียงแผ่วไหวยจากพรม
นี้วันดวงแคน แฉ่งหวานปนเศร้าสร้อย บางจังหวะเร่งเร้าเร้าเร่ง
จนคะแนนอารมณ์ของหมอแคนได้ยากนัก ดึงใจเราให้หยุดฟังชั่วขณะ
เสียงแคนค่อยแผลงเรื่อย ๆ เมื่อเรากล้วยหลังจากมา

ตามทางหลวงหมายเลข ๑๒ จากขอนแก่น เรามุ่งหน้าไป
อำเภอกุเวียงดินแดนปฐมกาลแห่งสรรพสัตว์ ผ่านบ้านฝาง บ้าน
สระแก้ว บ้านหนองกง บ้านหนองบัว ริมไหล่ทางทั้งสองฝั่งของถนน
ที่หมู่บ้านหนองบัว มีเพิงเล็กๆ เรียงรายกันหลายสิบเพิงดื่มและขาย
ข้าวโพดสดให้นักเดินทางได้ลองชิมรสชาติ และซื้อติดมือไปเป็นเสบียง

ล้ารอง เราแวะพักท่ายแม่ค้า เธอกำลังเติมเศษไม้ลงในเตาแก๊สร้า มีกรรณแก้งข้างขวาใช้พัดใบกลมไล่ได้เตา เริงไฟไฟแลบเปลวต้ม ข้าวโพดสดในปื๊ดดำสนิท ใอน้ำเดือดโห่ฟุ้งพากลิ่นหอมกรุ่นไปไกล เธอใช้หลังมือซ้ายปาดเม็ดเหงื่อผุดหน้าผาก ก่อนสนทนากับเราด้วย ภาษาท้องถิ่นว่า ข้าวโพดที่นี่เม็ดเล็กแต่รสดีหวานหอม และ นุ่มเหนียวเม็ดสีขาวอวบแน่น เราบันทึกภาพนิ่งและลองชิมก็เห็นจริง ตามเธอ ออกจากบ้านหนองบัวคณะของเรามีข้าวโพดต้มสุกร้อน ๆ ถุงใหญ่ติดรถไปด้วย

ผ่านบ้านหว่า บ้านบะยาว บ้านกง บรรยากาศของภูมิประเทศ สองข้างร่มรื่นขึ้นมาก ต้นทางนกยูงอรอดดอกสะพรั่งสีแสดร้อนเหมือน เปลวไฟ ยืนต้นเป็นระยะสลับกับมะขามเทศ และกระถินพุ่มเตี้ยรอฟ่น เพื่อแทงยอดอ่อน

เราเดินทางผ่านเลยอำเภอหนองเรือไปประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นสามแยกทางหลวงสาย ๒๐๓๔ มาเชื่อมรับทางด้านขวา เรียกขาน กันว่าสามแยกภูเวียง เหตุคงมาจากประติมากรรมไดโนเสาร์ขนาดใหญ่

แม่ค้าข้าวโพด

ข้าวโพดต้มเลื่องชื่อ

ต้นทางนกยูงสะพรั่งดอกกริมทางผ่าน

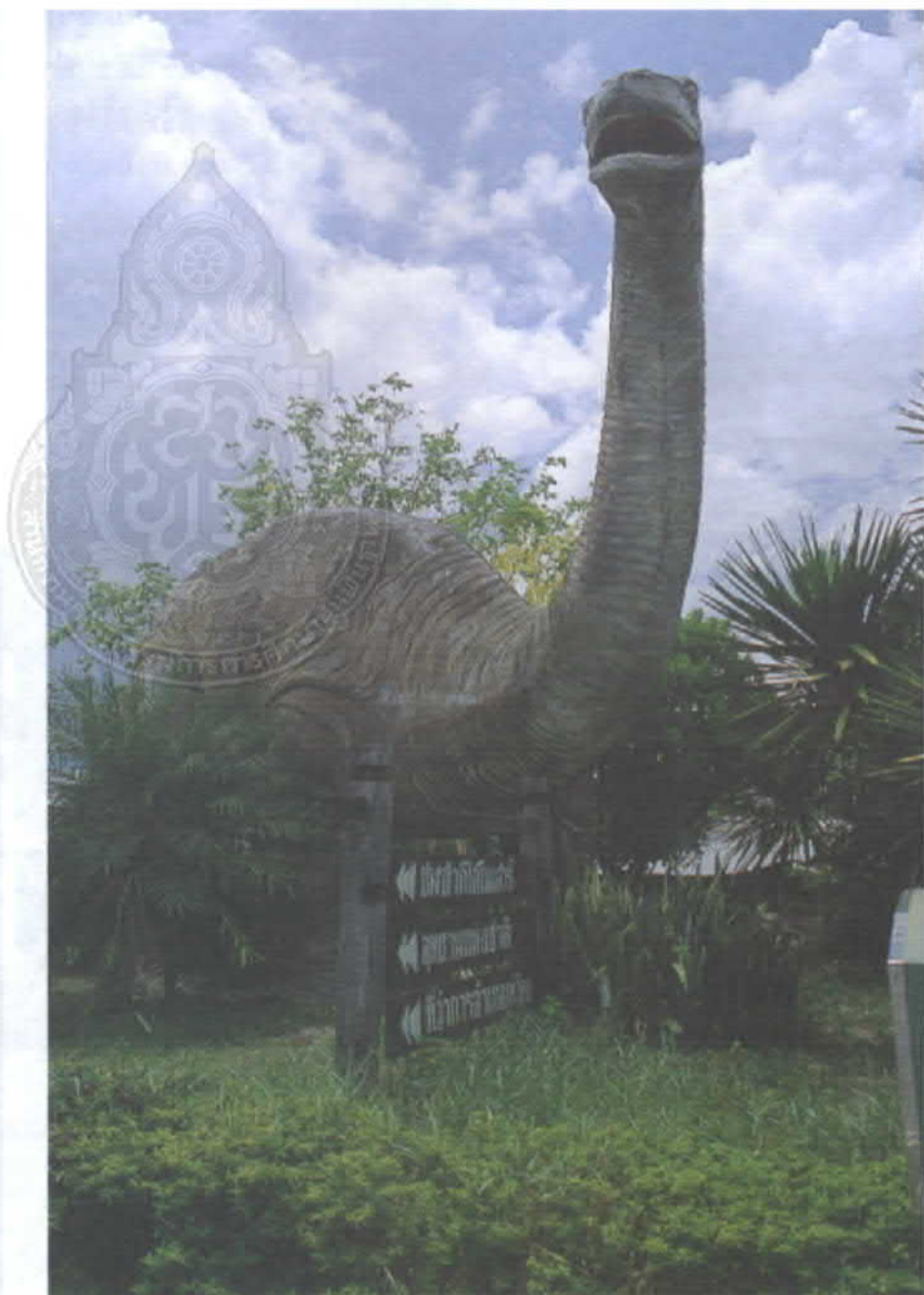

เพิงขายไก่ย่างสามแยกภูเวียง

แม่ค้าไก่ย่างสามแยกภูเวียง

ตระหง่านติดตังเห็นเด่นชัดเป็นจุดสังเกตสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางไปภูเวียงไม่ให้หลงเลยผ่านไป เราหยุดรถลงบันทึกภาพกันตามอัธยาศัย เมื่อเราเลี้ยวขวาตามแยกจะเห็นพ่อค้าแม่ขายตั้งโต๊ะและเพิงย่างไก่เรียงรายกันทั้งสองฝั่งถนน อิ่มอร่อยกับมื้อกลางวันมีไก่ย่างและข้าวเหนียวส้มตำเป็นหลัก ไก่ย่างสามแยกภูเวียงจะพัฒนาขึ้นตั้งแต่คัดเลือกขนาดอายุของไก่ และน้ำปรุงรสใช้ทาผิวก่อนย่างเนื้อจะนุ่มเหลือรสชาติดี สร้างชื่อเสียงโด่งดังกว้างไกลถึงข้ามจังหวัดทางเขตอีสานตอนเหนือ

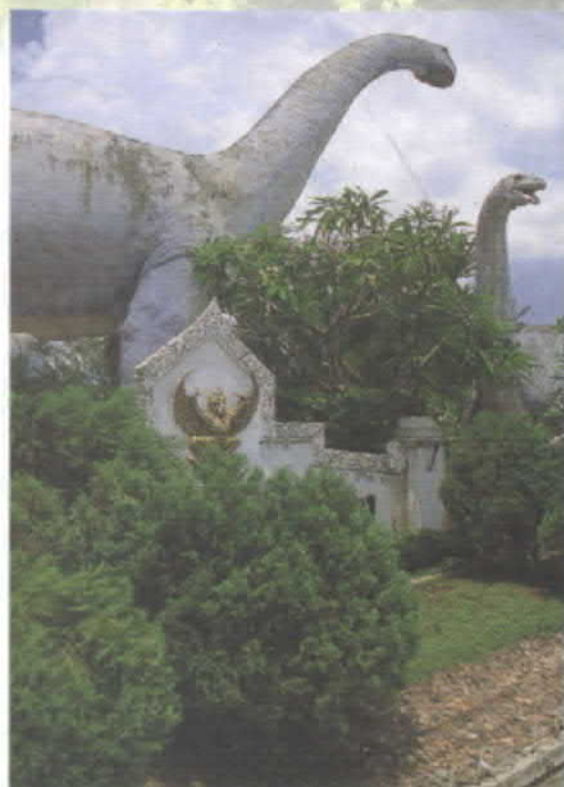

ประติมากรรมรูปไต่ในเสาที่สามแยกภูเวียง

ผ่านบ้านนาเปลือย บ้านฝาง บ้านดงน้อย บ้านห้วยทราย บ้านหนองนกเขียน บ้านผึ้ง ถึงตลาดอำเภอภูเวียง เป็นอำเภอเล็ก เงียบสงบโอบล้อมด้วยทิวเขาใกล้ชิด บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอถูกจัดเป็นสวนหย่อมล้อมป้าย ร่มรื่นสวยงามมาก ถัดเข้าไปเป็นประติมากรรมไดโนเสาร์พันธุ์กินพืชขนาดใหญ่สามตัว ทำให้สัมผัสและรู้สึกได้ถึงความภาคภูมิใจของชาวอำเภอภูเวียง ที่มีต่อทรัพยากรสมบัติล้ำค่าของแผ่นดินชั้นนี้ ทรัพยากรสมบัติมีชีวิตเมื่อหลายร้อยล้านปีมาแล้ว

พ้นตัวตลาดอำเภอภูเวียงออกมา บรรยากาศของป่าและเขาชัดเจนขึ้น ก่อนเข้าเขตอุทยานแห่งชาติภูเวียงเราแวะสักการะศาลเจ้าจอมปากช่องภูเวียง หรือศาลเจ้าจอมนรินทร์ ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์จตุรมุข แวดล้อมด้วยร่มไม้เขียวทึบและเนินเขาเตี้ย ทำให้ศาลเจ้าจอมนรินทร์เด่นเป็นสง่าท่ามกลางบรรยากาศดูเข้มขลังยิ่งนัก ประดุจทวารบาลเฝ้าปกป้องรักษาประตูสู่ภูเวียง

ก่อนป็นเขาไปดูหลุมขุดค้นต่างๆ เราแวะเข้าชมและขอข้อมูลที่พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ปริศนาเร้นลับเกี่ยวกับไดโนเสาร์ของภาคอีสาน ค่อยกระจำจัดขึ้นเรื่อย ๆ

ป้ายที่ว่าการอำเภอภูเวียง

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง

ภาคอีสานของไทยเมื่อ ๒๐๐ ล้านปีก่อน เป็นส่วนหนึ่งของ แผ่นดินกว้างใหญ่เรียกว่า ลอเรเชีย ในยุคนั้นทางภาคเหนือและ ภาคตะวันตกของไทยยังเป็นทะเล แต่พื้นที่ทางภาคอีสานเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำธารหลายสายไหลลงมาจากเทือกเขา ไกลออกไปทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ มีหนองน้ำและทะเลสาบน้ำจืดมากมายหลายแห่ง เพราะสภาพอากาศร้อนชื้นและฝนตกชุก ทำให้เกิดสภาพแวดล้อม อุดมสมบูรณ์ พืชพรรณไม้ต่างๆ ขึ้นหนาแน่นเป็นป่าผืนใหญ่จำพวก ปรง เฟิน จิงโก สน และปาล์ม

แหล่งน้ำเหล่านี้ให้กำเนิดสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นสัตว์พวก แรกๆ มีวิวัฒนาการมาจากสัตว์น้ำ ตัวของมันยาวประมาณ ๑ เมตร อ้วนสั้น ขาอ่อนแอจนต้องเดินลากลำตัวไปตามพื้นดิน มีชื่อเรียกว่า ไสโครโตซอร์ (Cyclotosaurus) มันอาศัยอยู่ตามบริเวณชายฝั่ง

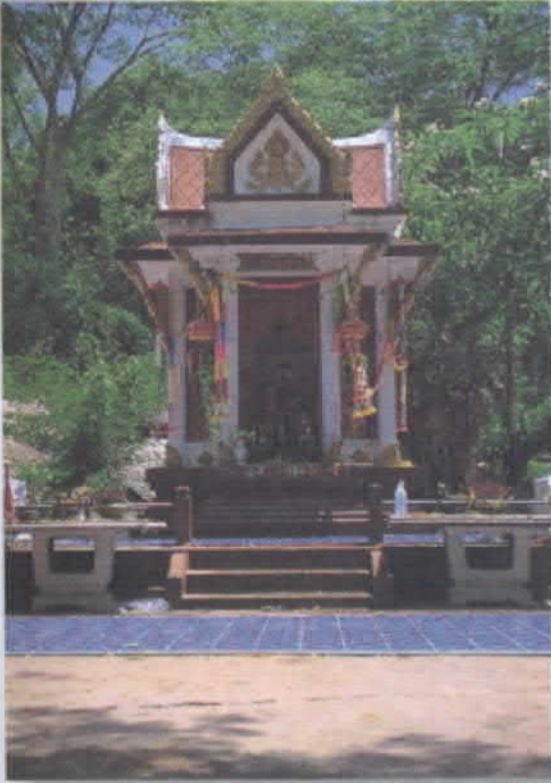
ยังมีเต่าโบราณชนิดแรกของโลก ตระกูลโปรกาโนเชลิส (Procanochelys) มันชอบลอยตัวหากินไปตามผิวน้ำ ลักษณะโดยรวม คล้ายกันกับเต่าในปัจจุบัน

ห่างออกไปในท้องน้ำ เจ้าไฟโตซอร์ (Phytosaur) รูปร่างคล้าย จระเข้ กำลังไล่จับปลาตะเพียนโบราณ (Cypinid Fish) ซึ่งมีเกล็ดแข็ง สีเหลือง มันคาบเจ้าปลาเคราะห์ร้ายชูขึ้นบนอากาศก่อนจมตัวลงไป กินในน้ำ

สภาพแวดล้อมเช่นนี้เคยเกิดขึ้นในภาคอีสานของเรา บริเวณที่เป็นอ่างเก็บกักน้ำเหนือเขื่อนจุฬาภรณ์ อำเภอดอนสาม จังหวัดชัยภูมิ ในปัจจุบัน

วิวัฒนาการต่อมา สัตว์เลื้อยคลานเริ่มแพร่ขยายพันธุ์มากขึ้น บนแผ่นดิน อากาศอบอุ่นและพืชพรรณไม้ที่หนาแน่น เป็นสภาพแวดล้อมเหมาะสมอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต เกิดวิวัฒนาการอย่างรวดเร็ว ทำให้มีสัตว์เลื้อยคลานมากมายหลายร้อยชนิดแพร่กระจายไปทั่วโลก ตั้งแต่ขนาดเล็กตัวเท่าไก่ไปจนถึงขนาดใหญ่กว่าช้างหลายสิบเท่า มันคือ ไดโนเสาร์ (Dinosaur) เป็นยุคสัตว์เลื้อยคลานครองโลกอย่าง แท้จริง

ไดโนเสาร์ มีสองกลุ่มสำคัญคือ กลุ่มกินพืช และกลุ่มกินเนื้อ สัตว์ กลุ่มกินพืชเรียกว่า ซอโรพอด (Sauropod) ลำตัวขนาดใหญ่ คอยาวแต่ไม่ดุร้าย ฟันที่อไม่แข็งแรงใช้เคี้ยวพืชบางชนิดเท่านั้น มัน อาศัยอยู่ในหนองน้ำ ชอบลุยน้ำไปมาเพื่อหากิน เพราะปลอดภัยจาก พวกไดโนเสาร์กินเนื้อทั้งหลายในป่ารอบๆ หนองน้ำ

ศาลเจ้าจอมมนรินทร์

สภาพจำลองชีวิตไดโนเสาร์

สภาพจำลองชีวิตไดโนเสาร์

บริเวณชายป่าใกล้หนองน้ำ อากาศร้อนขึ้นต้นไม้เขียวชอุ่ม ลีดวิส์เท้าแต่เคลื่อนตัวด้วยสองขาหลัง ขนาดค่อนข้างใหญ่ ชอบส่งเสียงร้องคำราม สายห้วยยาวถึงสองฟุตครึ่งไปมาเพื่อมองหาเหยื่อ ฟันโค้งแหลมและคมมาก แต่ละซี่ยาวถึงสามนิ้ว ขาหน้าสั้นเล็กมีสามนิ้ว ขาหลังใหญ่แข็งแรง ความยาวจากหัวถึงปลายหางประมาณ ๑๐ เมตร ความสูงเมื่อยืนด้วยสองขาหลังประมาณ ๓ เมตร มันคือ อัลลอซอรัส (Allosaurus) ไดโนเสาร์กินเนื้อดุร้ายที่สุดของยุคไครตาเชียน

เมื่อมันเห็นซอโรพอด เหยื่อขนาดใหญ่จุ่มง่ามเขื่องข้ามมันจะพุ่งกระโจนขึ้นหลัง กัดขย้ำคอหลายครั้ง จนเหยื่อตายหยุดการเคลื่อนไหวแล้วถึงลงมือฉีกเนื้อด้วยเล็บเท้าหน้าแหลมคมและฟันแข็งแรง บางครั้งมันกัดโดนกระดูก ทำให้ฟันหักหล่นปนอยู่กับกระดูกของซอโรพอด หลักฐานสำคัญคือ ผลจากการขุดค้นในภูเวียง นักธรณีวิทยามักจะพบฟันของอัลลอซอรัส ปะปนอยู่กับกลุ่มกระดูกซอโรพอด

กระดูกไดโนเสาร์

โครงกระดูกไดโนเสาร์

นั่นคือสภาพแวดล้อมของภูเวียงในอดีต ภาคอีสานของไทย
จึงเป็นดินแดนแห่งหนึ่งในไม่กี่แห่งของโลก ที่พบฟอสซิลของสัตว์มี
กระดูกสันหลัง อายุตั้งแต่ ๑๑๐ ล้านปี จนถึงอายุ ๒๒๐ ล้านปี

ข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์ทางด้านธรณีวิทยา มันบอกถึงอายุ
หินบริเวณฟอสซิล ใช้เป็นหลักฐานถึงการเคลื่อนตัวของทวีป และการ
เชื่อมต่อกันของเปลือกโลก ตามข้อมูลภูมิฐานว่าประเทศไทยประกอบ
ด้วยสองแผ่นดินอยู่ห่างกัน อายุต่างกัน ต่อมาแผ่นดินทั้งสองเคลื่อนตัว
เข้าชนชิดติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน ส่วนหนึ่งเรียกว่า กอนวานาแลนด์
(Gonwanaland) ปัจจุบันคือชายฝั่งตอนเหนือของทวีปออสเตรเลีย
มันแยกตัวจากกอนวานาแลนด์เมื่อประมาณ ๓๐๐-๕๐๐ ล้านปี แล้ว
เคลื่อนตัวขึ้นทิศเหนือจนเชื่อมกับแผ่นดินทางตอนเหนือ เรียกว่า
ลอเรเชีย (Laurasia) บริเวณตอนใต้ของประเทศจีน เป็นเอเชีย-
อาคเนย์ในปัจจุบัน

แผ่นดินทั้งสองผืนนั้น แผ่นดินแรกคือ อินโดจีน (Indo-
China) ประกอบด้วยที่ราบสูงโคราช เขมร ลาว เวียดนาม อีกส่วน
เรียกว่า ฉานไทย (Shan-Thai) ได้ชื่อจากรัฐฉานของพม่า ติดต่อกัน
ทางภาคตะวันตกของไทยจนถึงมาเลเซีย

สภาพจำลองโครงกระดูกไดโนเสาร์จากหลุมขุดค้น

บริเวณที่ราบสูงโคราชช่วงมหายุคเมโสโซอิก เมื่อ ๒๓๐ ล้านปีมาแล้ว มีตะกอนจำนวนมากผุพังทะลายจากภูเขา ตะกอนเหล่านี้ตกทับถมกันในแม่น้ำ ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และก้นทะเลสาบต่างๆ ผลจากการสะสมตัวของหินทราย หินดินดานและหินปูน ทำให้เกิดหินชั้นหนา กว่า ๔,๐๐๐ เมตร นักธรณีวิทยาเรียกกันว่า กลุ่มหินโคราช ชั้นของหินตะกอนเป็นสีแดงเกือบทั้งหมด กลุ่มหินโคราชยังถูกแบ่งออกเป็น ๗ หมวดหินย่อย และทั้งหมด หินหมวดเสาข้าว มีอายุ ๑๔๐ ถึง ๑๖๐ ล้านปี เป็นหมวดหินที่นักธรณีวิทยาขุดค้นพบเรื่องราวเกี่ยวกับไดโนเสาร์มากที่สุด

พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง ได้จัดแสดงเรื่องราวของไดโนเสาร์ ได้อย่างชัดเจน ทั้งสภาพการขุดค้นพบกระดูก โครงร่างของกระดูก หุ่นจำลองและสภาพจำลอง เป็นหมวดเป็นหมู่ คณะของเราสอบถามบันทึกเรื่องราว และบันทึกภาพด้วยความตื่นเต้นไปกับภาพจำลองอันยิ่งใหญ่

โครงเหล็กรูปไดโนเสาร์

กระดูกสะโพกเชิงกราน และกระดูกโคนหางของไดโนเสาร์กินเนื้อ ไทรันโนซอรัส

อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ป้ายศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ทางเดินขึ้นหลุมขุดค้นที่ ๑

ออกจากพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์บ้ายมากแล้ว เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์นำทางพาเราไปหลุมขุดค้นที่ ๑ บนยอดภูประตูดิหมา รถยนต์วิ่งขึ้นเขาจนเกือบถึงยอดภู เราจอดรถไว้ที่ลานจอด เดินลัดเลาะขึ้นเขาตามทางเดินปูนลึบกับพื้นหิน สองข้างทางเป็นป่าไม้เบญจพรรณยืนต้นหนาแน่นอุดมสมบูรณ์ ลมโชยอ่อนๆ ช่วยคลายร้อน กลิ่นดินและกลิ่นพรรณไม้รายรินหอมชื่นใจ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ นักธรณีวิทยาสำรวจแหล่งแร่ยูเรเนียมในอุทยานแห่งชาติภูเวียง พบซากกระดูกเก่าชิ้นหนึ่ง ขนาดใหญ่กว่ากระดูกสัตว์ทั่วไป เมื่อส่งไปให้ผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสวิจัย ผลปรากฏว่าเป็นกระดูกหัวเข่าข้างซ้ายของไดโนเสาร์พันธุ์กินพืช ขนาดใหญ่โตคอและหางยาว เดิน ๔ เท้า ลักษณะใกล้เคียงกับไดโนเสาร์ซอโรพอดที่อเมริกาเหนือ หลังจากนั้นคณะสำรวจได้ขุดค้นหาร่องรอยของมันเรื่อยมา

กระดูกไดโนเสาร์ที่หลุมขุดค้นที่ ๑

บนยอดภูประตูลีหมา หลุมขุดค้นที่ ๑ พบฟอสซิลของไดโนเสาร์พันธุ์กินพืช ซอโรพอดขนาดใหญ่พันธุ์เดียวกันกับพันธุ์ที่พบเศษกระดูกหัวเข้าข้างซ้ายเมื่อครั้งแรก ความยาวของลำตัว ๑๕ เมตร ไม่เคยพบมาก่อน ได้อัญเชิญพระนามของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ มาตั้งชื่อไดโนเสาร์พันธุ์นี้ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติว่า ภูเวียงโกซอรัสสิรินธรเน่ (Phuwianggosaurus Sirindhornae) ในหลุมขุดค้นเดียวกันพบฟันของไดโนเสาร์พันธุ์กินเนื้อปะปนกันอยู่ เป็นไดโนเสาร์พันธุ์ใหม่เช่นกัน จึงตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบคือ นายวรารุณ สุธีธร ว่า ซาแอม-โมซอรัส สุธีธรนี (Siamosaurus Suteethorni) ลักษณะของฟันเกือบจะกลม ไม่มีรอยหยัก ไข่เจียนเนื้อสัตว์ไม่ได้ สันนิษฐานว่าอาหารของซาแอมโมซอรัสแตกต่างจากพวกกินเนื้อเป็นอาหาร อาจจะกินพวกปลาและกินปลา คล้ายพวกปลาในซอริคส์ หรือจระเข้

หลุมขุดค้นที่ ๒ อยู่ทางด้านเหนือของหลุมที่ ๑ ห่างกันประมาณ ๕๐ เมตร พบกระดูกส่วนคอไดโนเสาร์ซอโรพอดเรียงต่อกัน ๖ ชิ้น ไม่พบส่วนหัวกะโหลก จากลักษณะแวดล้อมชื่อว่า ส่วนหัวหลุดไปก่อนจะถูกทับถมด้วยตะกอน นักสำรวจขุดค้นหลุมนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จทอดพระเนตรเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ และ สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เสด็จเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๕ ปัจจุบันกรมทรัพยากรธรณีได้สร้างอาคารคลุมหลุมไว้ นักท่องเที่ยวเข้าชมและทัศนศึกษาได้อย่างสะดวกสบาย

สภาพกระดูกเมื่อแรกขุดค้นพบ

ทางขึ้นหลุมขุดค้นที่ ๒

กระดูกไดโนเสาร์ที่หลุมขุดค้นที่ ๒

หลุมขุดค้นที่ ๓ อยู่บริเวณห้วยประตูตีหมา ใกล้ที่ทำการหน่วย พิทักษ์อุทยานภูประตูตีหมา พบกระดูกไดโนเสาร์ซอโรพอดฝังตัวอยู่ใน ชั้นหินทรายแข็ง เป็นกระดูกสันหลัง และกระดูกซี่โครง หลายชิ้นยังอยู่ ระหว่างการศึกษา นักสำรวจขุดค้นหลุมนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

หลุมขุดค้นที่ ๔ อยู่ที่โนนสาวเอ้ บ้านหนองคอง ทางเหนือ ของภูประตูตีหมา ห่างไปประมาณ ๔ กิโลเมตร บริเวณที่พบฟอสซิล ไดโนเสาร์เป็นเนินเขาเตี้ย ชาวบ้านหนองคองเป็นผู้พบฟอสซิลหลาย สิบชิ้นกระจัดกระจายอยู่เป็นบริเวณกว้าง ประมาณ ๑๐ ตารางเมตร คณะสำรวจได้ขุดค้นเพิ่มเติม พบฟอสซิลกระดูกอีกจำนวนหนึ่ง เป็น กระดูกไดโนเสาร์ซอโรพอดขนาดใหญ่ และกระดูกของลูกซอโรพอด เป็นข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่สำคัญมาก นอกจากนั้นยังพบเกล็ดปลา เลปิโดเทสและกระดูกเต่า

หลุมขุดค้นที่ ๕ อยู่ที่ข้าหม้าคา คณะสำรวจพบฟอสซิล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ อยู่ห่างประมาณ ๒ กิโลเมตร ไปทางใต้ของภูประตูตีหมา ทำการขุดค้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ และ พ.ศ. ๒๕๓๖ พบกระดูกไดโนเสาร์ ซอโรพอด ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กหลายชิ้น ปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๖ คณะสำรวจขุดค้นอีกแห่ง ห่างจากหลุม ๕ ประมาณ ๒๐ เมตร เรียกชื่อหลุม ๕A พบกระดูกไดโนเสาร์ซอโรพอดขนาดเล็กปะปนกัน กับกระดูกของพวกกินเนื้อ เป็นหลักฐานข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ ที่สำคัญ ต่อเนื่องกับส่วนที่ขาดหายไป

หลุมขุดค้นที่ ๖ อยู่ที่ตงเค็ง ทางใต้ของภูโป่งใหญ่ ห่างจาก ภูประตูตีหมาไปทางใต้ ประมาณ ๔ กิโลเมตร พบกระดูกไดโนเสาร์ ซอโรพอดหลายชิ้น และฟอสซิลของจระเข้ขนาดเล็กอยู่รวมกัน

หลุมขุดค้นที่ ๗ อยู่ที่ภูน้อย ทางใต้ของภูประตูตีหมา ประมาณ ๗ กิโลเมตร พบกระดูกไดโนเสาร์หลายขนาดปะปนกัน แต่ยังไม่ได้ขุดค้นศึกษาอย่างเป็นระบบ

หลุมขุดค้นที่ ๘ จุดนี้ยังไม่มีขุดค้นเป็นหลุม แต่เพื่อความ สะดวกเมื่อจะสำรวจขุดค้นในภายหลัง จึงกำหนดเรียกชื่อหลุมไว้ เช่นเดียวกับหลุมอื่น บริเวณนี้คือลานหินลาดป่าชาด ในอุทยานแห่งชาติ ภูเวียง พบรอยเท้าไดโนเสาร์อายุเก่าแก่ที่สุด เป็นหลุมขุดค้นในป่าลึก ยังไม่ได้ปรับปรุงเส้นทาง

ดินแดนและสนใจ

ศึกษาอย่างละเอียด

สภาพจริง

กองกระดูกไดโนเสาร์

หลุมขุดค้นที่ ๙ อยู่ที่ลานหินลาดยาว ทางทิศเหนือของหลุมขุดค้นที่ ๒ ประมาณ ๕๐๐ เมตร ค้นพบเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยคณะสำรวจของนายสมชัย เจริญวิชานนท์ และนายปรีชา ชัยหนองขาม ครั้งแรกพบกระดูกสันหลังหลายชิ้น ไขกระดูกออกมาจากชั้นหินทรายสีแดงของ หินหมวดเสาขาว เมื่อขุดค้นเพิ่มเติมก็พบส่วนของ สะโพกด้านซ้าย ประกอบด้วยกระดูกอิลีียม พิวบิส อีสเซียม และกระดูกสันหลังส่วนโคนหางอีก ๑๓ ท่อน เรียงติดต่อกันแสดงลักษณะ ไดโนเสาร์กลุ่มกินเนื้อคาร์โนซอร์อย่างชัดเจน

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ดร.อิริค บุปโต นักโบราณชีววิทยาชาวฝรั่งเศส นายวรารุณ สุธีธร และนางโฮยัน ตง ได้ขุดค้นพบซากฟอสซิลไดโนเสาร์กินเนื้อ ไทรันโนซอร์ อายุเก่าแก่ที่สุดในโลก ราว ๑๒๐ ถึง ๑๓๐ ล้านปี ที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง สำนักข่าวรอยเตอร์ ได้รายงานข่าวนี้ไปทั่วโลก เป็นข่าวที่สร้างความตื่นตะลึง และความภาคภูมิใจให้กับชาวไทย เพราะมันเป็นซากฟอสซิลของไดโนเสาร์กินเนื้อพันธุ์ใหม่ สกุลใหม่ และมีอายุเก่าแก่ที่สุด ชื่อ ซิแอมโมไทรันนัส อีซานเนนซิส (Siamotyrannus isanensis) เป็นชื่อให้เกียรติประเทศ และท้องถิ่นที่ค้นพบ SIAM หมายถึง ประเทศไทย ผสมกับ TYRANNUS ภาษากรีก แปลว่า จ้าวพิภพ ส่วน ISAN หมายถึง ภาคอีสาน ที่ตั้งของเทือกเขาภูเวียงนั่นเอง

การค้นพบครั้งนั้น พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ของการศึกษาเกี่ยวกับไดโนเสาร์ เป็นหลักฐานทางธรณีวิทยาชี้ชัดว่า ต้นกำเนิดของไดโนเสาร์กินเนื้อไทรันโนซอร์ อยู่ในทวีปเอเชีย มีขนาดเล็กกว่าพันธุ์ที่พบในทวีปอื่น ขนาดลำตัววัดจากจมูกถึงหาง ๖.๕ เมตร ส่วนหัวใหญ่ คอหนา ฟันแต่ละซี่โค้งแหลมยาวถึง ๔ นิ้ว เรียงกันตามแนวขากรรไกรขนาดใหญ่ มันกัดและกินไดโนเสาร์ซอโรพอด ขนาดใหญ่กว่ามัน ๒ เท่าได้อย่างสบาย

คณะของเราออกจากหลุมขุดค้นต่างๆ และเรื่องราวของไดโนเสาร์ด้วยความตื่นเต้น เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์พาเราเดินทางไปยังสุสานหอย ๑๕๐ ล้านปี อยู่ใกล้หลุมขุดค้นที่ ๒

รอยเท้าไดโนเสาร์

นักสำรวจกำลังขุดค้นและศึกษา

หินของไดโนเสาร์

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ นักโบราณชีววิทยาชาวญี่ปุ่น ๓ ท่าน ชื่อ นายโคบายาชิ (Kobayashi) นายทาคาอิ (Takai) และนายฮายามิ (Hayami) ได้ศึกษาวิจัย และรายงานการค้นพบซากหอย ในจังหวัด มุกดาหาร อุตรดิตถ์ และหนองบัวลำภู เป็นซากหอยดึกดำบรรพ์มีอายุ อยู่ในช่วงต่อเนื่อง ระหว่างยุคจูแรสสิก และครีเตเชียส

ส่วนการศึกษาวิจัยซากหอยดึกดำบรรพ์ของนักสำรวจไทย เริ่มต้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ มีนายอัศนี มีสุข นายวรารุณ สุธีธร นางเยาวลักษณ์ ชัยมณี และคณะสำรวจจากกองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ค้นพบซากหอยในอุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัด ขอนแก่น อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู และอำเภอ โพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นซากหอย ๔ ชนิดคือ ซากหอยไตรโก- นิโออยดิส (Trigoniodes) ซากหอยยูนิโอ (Unio) ซากหอยเจดีย์ (Gastropod) และซากหอยเอ็กโซไจรา (Exogyra) อยู่ในหมวดหิน เสาชีว ของกลุ่มหินโคราช และเกิดร่วมกับซากไดโนเสาร์ซอโรพอด ของภูเวียง

นักสำรวจกำลังขุดค้น

กระดูกไดโนเสาร์

ทิวทัศน์สบก้างไกลบนหลุมขุดค้นที่ ๑

จากการค้นพบซากหอยดึกดำบรรพ์ ในอุทยานแห่งชาติภูเวียง รวมทั้งซากสัตว์ต่างๆ เช่น จระเข้ ปลา และเต่า ช่วยให้สรุปสภาพแวดล้อมได้ว่า หอยเหล่านั้นอาศัยอยู่ตามขอบทะเลสาบน้ำจืด หนอง และบึงเล็กๆ ในยุคปลายจูแรสสิกต่อกับยุคต้นของครีเตเชียส มีไดโนเสาร์ร่วมยุคอาศัยอยู่บนบก จระเข้ ปลา และเต่าอาศัยอยู่ในหนองน้ำ และบึงต่างๆ กระจายออกไปไม่ต่อเนื่องกัน

ที่ศาลาชมวิวนบนยอดเขาภูเวียงยามเย็น ตะวันรอนโรยแสงอ่อนลอดม่านเมฆฝน กำลังก่อตัวซ้อนกันเป็นชั้นเชิง เราจับบันทึกรื่องราวของเจ้าพิภพภูเวียงที่นี่ เรื่องราวแสนเร้าให้เกิดอารมณ์ และจินตนาการถึงภาพในอดีตของภูเวียงดินแดนปฐมกาลแห่งสรรพสัตว์

เสียงแคนครวญชวนให้ใจจ้ำจื่น
ละอองลมพรมพลีทิวทุ่งนา
ทัศนารานีคีรีรอบ
ภูระงำนางคร่ำครวญรัฐจวนนาม
ภูมาม่านลานดาดน้ำตาดฟ้า
ผีเสื้อจับยับส่ายบินรายเรียง
หอสุวรรณคั่นฟ้าดาราดาว
ดาวหินแตกแยกออกเป็นดอกช่อ
พลกษัตริย์ดาสดาพฤกษาชาติ
อุทยานน้ำพองละอองพริ้ว
ชลลธารนารทพิภพระยิบริว
รังสีทองส่องธาราขอบฟ้าแดง
หาดทรายขาวราวรัตนพิทยา
พระธาตุงามงามแก่นคัมภีร์แดนดอน
วัดอุดมคงคาศรีเขต
มิ่งเมืองบุญมิ่งแคว้นแสนสราญ
หมู่บ้านเต่าเล่าขานกันนานมา
หมู่บ้านงูจงอางช่างเร้าใจ
ท่องเที่ยวทั่วแดนดอนเมืองขอนแก่น
เมืองดอกคูณคงคำล้ำกมล

ต้นคูณยืนเหยียดก้านทาบม่านฟ้า
ระบัดหน้าระเนนราบฉาบภาพงาม
ไกลสุดขอบดินแดนแคว้นแก่นขาม
ท่องติดตามภูเก้าเข้าภูเวียง
สกุณาพาคู่ภูหวัดเสียง
ผานกเค้าเกล้าเคียงเพียงพะยอม
ถ้ำค้างคาวพราวคู่ภูตาหลอ
ไซเย็นยอยลขานภูพานคำ
เยือนหินลาดกกกุ่มดูคลุ้มคล้า
ท่องเดือนถ้ำล้ำค่าภูผาแดง
ไชยลมลปิลวลิลิบกะพริบแสง
หลบแดดแรงแขวงบึงแก่นนคร
จำลองมาราธา رایผ่อนคลายร้อน
ประสาทพรพรรณมกราบกำกราน
พระมิ่งเกตุมิ่งคำมหาศาล
บริประवालธารธรรมน้อมนำใจ
ชื่อลือชาศาลาผินผ้าไหม
ประภาชัยไกรภูแก้วโกมล
เมืองเสียงแคนแดนธรรมคำกุศล
เมืองลายชลมงคธรรตระการตา

ทวีพร ทองคำโบ

๙ มี.ย. ๒๕๔๔

ชั้นกมลยลทั่วแคว้น

ขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีความเจริญสูงสุดจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นดินแดนแห่งศิลปะและวัฒนธรรม พื้นบ้านของแผ่นดินที่ราบสูงในประเทศไทย ทั้งยังเป็นดินแดนแห่งศิลปะการทอผ้าไหมพื้นเมือง “ชั้น มัดหมี่” ที่ดงามลือชื่ออีกด้วย อีกทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจเข้าเยี่ยมชม และศึกษาอีกด้วย

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

บึงแก่นนคร

ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล กลางเมืองขอนแก่น เป็นบึงขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ ๖๐๓ ไร่ มีน้ำตลอดปี ในฤดูฝนจะมีระดับน้ำปริ่มฝั่ง ทางตอนเหนือของบริเวณบึงแก่นนคร เป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ **เจ้าเพี้ยเมืองแพน** ผู้ก่อตั้งเมืองขอนแก่น นอกจากนี้บึงแก่นนครยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นสถานที่ทำกิจกรรมนันทนาการของคนในเมือง เพราะบรรยากาศสงบ ร่มรื่น เย็นสบาย พื้นที่โดยรอบมีการปรับปรุงตกแต่งให้เป็นสวนสุขภาพ ประดับประดาด้วยสิ่งก่อสร้างด้านศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งทางเทศบาลยังปลูกต้นคูณและไม่ตัดไว้โดยรอบอีกด้วย ทำให้แลดูสวยงาม ร่มรื่นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีร้านอาหารเปิดบริการหลายประเภท เหมาะแก่การพาครอบครัวไปพักผ่อน เปลี่ยนบรรยากาศ และออกกำลังกาย

เขื่อนอุบลรัตน์

เดิมชื่อ เขื่อนพองหนิบ เป็นเขื่อนที่กั้นลำน้ำพองที่อำเภออุบลรัตน์ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ตามเส้นทางมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข ๒ ขอนแก่น-อุดรธานี) เป็นเขื่อนกั้นน้ำอเนกประสงค์ เพื่อใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า การชลประทาน การประมงการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในฤดูฝน อีกทั้งเป็นเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำแห่งแรกที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้สร้างขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนับเป็นเขื่อนแห่งที่สองของประเทศไทย ที่ก่อสร้างขึ้นต่อจากเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก

ตัวเขื่อนมีลักษณะเป็นเขื่อนหินถมแกนดินเหนียว ยาว ๘๘๕ เมตร สูง ๓๒ เมตร ระดับสันเขื่อนอยู่ที่ ๑๘๕ เมตร สันเขื่อนกว้าง ๖ เมตร ฐานเขื่อนกว้าง ๑๒๐ เมตร อ่างเก็บน้ำมีความจุ ๒,๒๖๓ ล้าน ลูกบาศก์เมตร

บริเวณประตูเขื่อนอุบลรัตน์
เป็นสถานที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว

หลวงพ่อใหญ่ พระพุทธรูปองค์สีขาว
ประทับบนไหล่เขาภูพานคำ

บันไดนาค ทางขึ้นไปนมัสการหลวงพ่อใหญ่

สำหรับอาคารโรงไฟฟ้าตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของตัวเขื่อน ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาดกำลังผลิต ๘,๔๐๐ กิโลวัตต์ จำนวน ๓ เครื่อง รวมกำลังผลิตทั้งสิ้น ๒๕,๒๐๐ กิโลวัตต์

เขื่อนอุบลรัตน์เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ ไปทรงประกอบพิธีเปิดเขื่อน เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๐๙

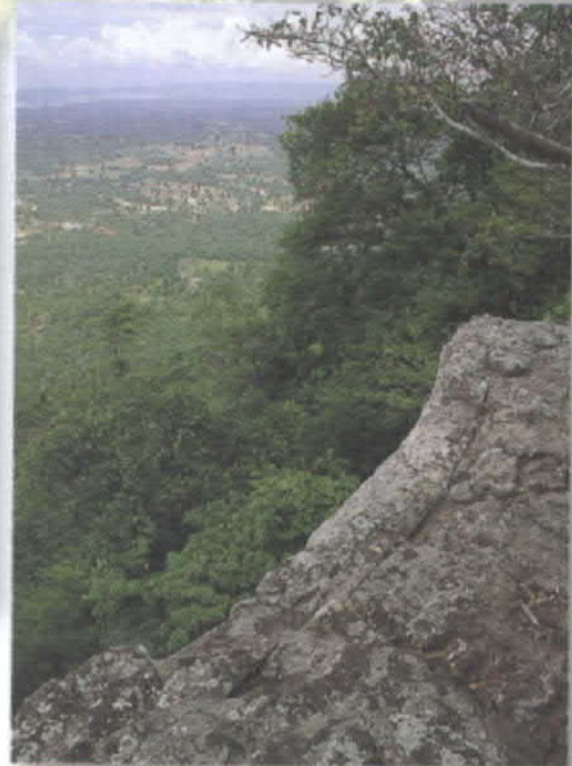
ต่อมาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำการปรับปรุงเขื่อนอุบลรัตน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของเขื่อนในการบรรเทาอุทกภัย และเสริมความปลอดภัยให้แก่ตัวเขื่อน โดยเสริมสันเขื่อนจากระดับ ๑๘๕ เมตร เป็นที่ระดับ ๑๘๘.๑๐ เมตร ส่วนฐานเขื่อนด้านท้ายเดิมกว้าง ๑๒๐ เมตร ได้ขยายออกจากเดิมเป็น ๑๒๕ เมตร

นอกจากนี้บริเวณรอบๆ ตัวเขื่อน จะมีสนามจัดไว้เป็นส่วนๆ ดูสวยงามเป็นระเบียบ ภายในสนามจะมีสวนไม่วรรณคดี ซึ่งเป็นที่รวบรวมพันธุ์ไม้ดอกในวรรณคดีไทยที่หาดูได้ยากในปัจจุบัน มีประติมากรรมรูปไดโนเสาร์ มีค่ายพักแรมเยาวชน ประกอบด้วยบ้านเคลื่อนที่ และพื้นที่สำหรับกางเต็นท์พักแรม มีสนามกีฬาประเภทต่างๆ เช่น สนามกอล์ฟ สนามฟุตบอล สนามเทนนิส สนามแบดมินตัน เป็นต้น มีสโมสร ภัตตาคาร ร้านอาหารเรียงรายอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นยังมีบริการให้เช่าเรือลงเล่นในอ่างเก็บน้ำ บนสันเขื่อนมีถนนลาดยางเรียบเชิงเขาและชายฝั่ง มีตลาดปลา มีรีสอร์ท ที่พัก ห้องประชุม สำหรับไว้บริการนักท่องเที่ยวที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งนักท่องเที่ยวดังกล่าวจะได้รับการต้อนรับ และการให้บริการอย่างดีเยี่ยม

นอกจากภายในเขื่อนแล้ว บริเวณภูพานคำไหลเขาใกล้เขื่อน มีวัดพระบาทภูพานคำ ซึ่งมีพระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ หรือหลวงพ่อบาสูงประมาณ ๑๔ เมตร ประดิษฐานอยู่บนยอดภูพานคำ มีบันไดนาคขึ้นไปหาองค์พระสูง ๑,๐๔๙ ขั้น นับเป็นปูชนียวัตถุที่สวยงาม ผู้ที่มาเที่ยวเขื่อนอุบลรัตน์จะแวะมานมัสการเพื่อเป็นสิริมงคลเสมอ

จุดชมวิวกจากหอสวรรค์ จะมองเห็นอ่างเก็บน้ำ เขื่อนอุบลรัตน์

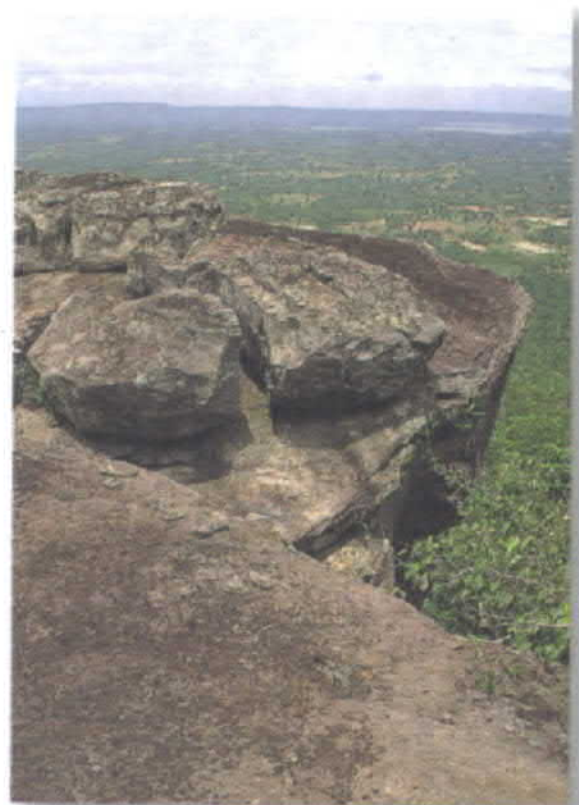
จุดชมวิบบนผาเท

อุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ

ครอบคลุมพื้นที่อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น และอำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู มีพื้นที่ทั้งสิ้น ๓๒๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๐๑,๒๕๐ ไร่ ได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๒๘ อุทยานแห่งชาตินี้อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๕๖ กิโลเมตร เดินทางตามถนนมิตรภาพขอนแก่น-อุดรธานี ถึงกิโลเมตรที่ ๒๕ เลี้ยวซ้ายไปถึงตลาดอำเภออุบลรัตน์ เลี้ยวขวาไปตามถนนอุบลรัตน์-โนนสัง อีกประมาณ ๖ กิโลเมตร ก็จะถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ

สภาพพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ ส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าเต็งรัง มีป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบแล้งเป็นส่วนน้อย มีทิวทัศน์ที่สวยงามเหมาะแก่การเดินป่า ตั้งเด่นทกกลางป่าดงดิบ การวิ่งเริงรอบกองไฟ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาร่องรอยก่อนประวัติศาสตร์ของชุมชนมนุษย์ในสมัยบ้านเชียง ร่องรอยของมนุษย์ยุคหิน ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า ๓,๕๐๐ ปี

นอกจากนี้บริเวณผิงภูเก้า ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามอีกหลายแห่ง เช่น น้ำตกตาดฟ้า และ น้ำตกตาดหินแตก เป็นน้ำตกที่สวยงามมาก ทั้งสองแห่งจะมีน้ำมากเฉพาะในฤดูฝน หอสวรรค์ และ จุดชมวิวดาแดง เป็นต้น

ทิวทัศน์บริเวณหินมะลิคึกคัก

อุทยานแห่งชาติภูเวียง

คำว่า **ภูเวียง** เป็นท้องที่อำเภอที่เก่าแก่ของจังหวัดขอนแก่น อำเภอหนึ่ง และยังเป็นชื่อเรียกของเทือกเขา กรมป่าไม้ได้กำหนดพื้นที่ป่าภูเวียงให้เป็นอุทยานแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ ๗๑ ของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ ๒๐๓,๑๒๕ ไร่

อุทยานแห่งชาติภูเวียงตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ ๓ อำเภอ คือ อำเภอภูเวียง อำเภอชุมแพ และอำเภอดิขบุ การเดินทางไปอุทยานแห่งชาติภูเวียง โดยออกจากอำเภอเมือง เข้าไปในเขตภูเวียง ซึ่งเป็นบริเวณภูเขาทั้งหมดทั้งด้านนอกและด้านในของภูเวียง เป็นระยะทางประมาณระหว่าง ๘๐-๑๓๐ กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นเทือกเขาล้อมเป็นวงอยู่ ๒ ชั้น ตรงกลางเป็นแอ่งขนาดใหญ่คล้ายแอ่งกระทะ ปกคลุมด้วยป่าไม้ ๒ ประเภท คือ ป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง มีป่าไม้เบญจพรรณอยู่บ้าง สภาพป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์จะอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศเหนือของพื้นที่อุทยาน เทือกเขาชั้นนอกสุดมียอดเขาสูงสุดประมาณ ๘๔๔ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และเทือกเขาชั้นในมียอดเขาสูงสุดประมาณ ๔๗๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเทือกเขาชั้นในนี้เองที่เป็นแหล่งค้นพบซากไดโนเสาร์ครั้งแรกของประเทศไทย จากนั้นจึงมีการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น หลุมขุดค้นกระดูกไดโนเสาร์ หลุมที่ ๑, ๒ และ ๓

นอกจากนี้ ภายในอุทยานยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกหลายแห่ง เช่น น้ำตกตาดฟ้า อยู่บนเขาภูเวียง มีความสูงประมาณ ๑๕ เมตร เป็นน้ำตกธรรมชาติที่สวยงามมาก ถ้าฝ่ามือแดง หรือถ้าฝ่ามือ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านหินร่อง ประมาณ ๔ กิโลเมตร เป็นก้อนหินทรายสูงใหญ่ มีเพิงหินและหลืบหินเป็นชั้นๆ ซึ่งเกิดจากการผุพังของหินทราย บริเวณเพิงหินของชั้นล่างเป็นโด่งใหญ่ พบว่ามีภาพมือขนาดใหญ่ ๗ ภาพ และมือเด็ก ๒ ภาพ เป็นภาพพ่นด้วยสีแดง โดยมีละอองสีแดงรอบฝ่ามือ ตัวฝ่ามือจะเป็นสีแดงเข้มของหิน **พระพุทธรูปไสยาสน์** ประดิษฐานอยู่บนเขาภูเวียง มีภาพสลักบนหินธรรมชาติ เป็นพระพุทธรูปปางไสยาสน์ สมัยศิลปะทวารวดีที่งดงาม

ป่าไม้เบญจพรรณบนอุทยานแห่งชาติภูเวียง

สุสานหอย ๑๓๐ ล้านปี จะพบเปลือกหอยฝังอยู่กับก้อนหิน สันนิษฐานได้ว่าพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นทะเลมาก่อน

ความยาวจากพระเคียรจรดปลายพระบาทประมาณ ๓ เมตร นับเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มาก หินลาดกกกุ่ม เป็นลาดหินขนาดใหญ่ มีก้อนหินเรียงกันเป็นกลุ่ม บางก้อนมีลักษณะคล้ายรูปสัตว์อยู่กระจัดกระจายเต็มพื้นที่ ประมาณ ๕ ไร่ มีดอกกล้วยไม้ขึ้นอยู่ ออกดอกสวยงาม หากยืนที่จุดนี้มองลงไปเบื้องล่างจะเห็นทิวทัศน์ของหมู่บ้าน และเทือกเขาภูเวียงสวยงามมาก เป็นต้น

พืทยา ๒

ตั้งอยู่ที่บ้านหนองกุ้งเงิน อำเภอภูเวียง ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๗๘ กิโลเมตร เป็นทะเลสาบขนาดประมาณ ๔๖ ไร่ มีทัศนียภาพที่งดงามโดยมีเทือกเขาภูพานคำตั้งตระหง่านอยู่เบื้องหลังคล้ายม่าน อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและสามารถนั่งรับประทานปลาน้ำจืดนานาชนิดที่หาได้จากทะเลสาบนี้ พร้อมมีบริการให้เช่าสกุติเตอร์ และห่วงยางเพื่อกิจกรรมทางน้ำอีกด้วย

บรรยากาศยามเย็นรอบ ๆ บริเวณหาดพืทยา ๒

อุทยานแห่งชาติน้ำพอง

เป็นชื่อเรียกตามแหล่งต้นน้ำลำธารของลุ่มน้ำพอง ที่ไหลมารวมกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ แต่เดิมเรียกว่า น้ำพอง-ภูเม็ง เพราะมีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเทือกเขาภูเม็ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดขอนแก่น อุทยานแห่งชาติน้ำพองห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๔๙ กิโลเมตร อยู่ในพื้นที่อำเภอหนองเรือ เป็นอุทยานแห่งชาติที่ได้ประกาศจัดตั้งตามข้อเสนอของจังหวัดขอนแก่น โดยที่ประชุมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดขอนแก่น ได้มีมติกำหนดพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน ๖ ป่า ให้เป็นอุทยานแห่งชาติน้ำพอง มีพื้นที่รวมประมาณ ๑๙๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๒๓,๑๒๕ ไร่ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นเทือกเขาหินทราย สภาพลาดชันสลับกับหน้าผาในบางช่วง พื้นที่ป่าโดยรอบจะเป็นป่าไม้เบญจพรรณที่สมบูรณ์ เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง เหียง กระบก เป็นต้น

สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจภายในอุทยานแห่งชาติน้ำพอง ได้แก่ จุดชมวิวน้ำพอง เป็นกลุ่มก้อนหินใหญ่ รอบๆ บริเวณสามารถมองเห็นวิวพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าอย่างชัดเจน ในฤดูหนาวจะถูกปกคลุมไปด้วยสายหมอก จึงเหมาะสำหรับการตั้งแคมป์พักผ่อน พลาญชาด มีลักษณะเป็นลานกว้าง มีพันธุ์ไม้พื้นบ้านที่เรียกว่า ต้นชาดขึ้นอยู่ คำโพน เป็นบ่อนหินกลมคล้ายปล่องภูเขาไฟ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕ เมตร เกิดจากสภาพธรรมชาติทางธรณีวิทยา

ที่ทำการอุทยานแห่งชาติน้ำพอง

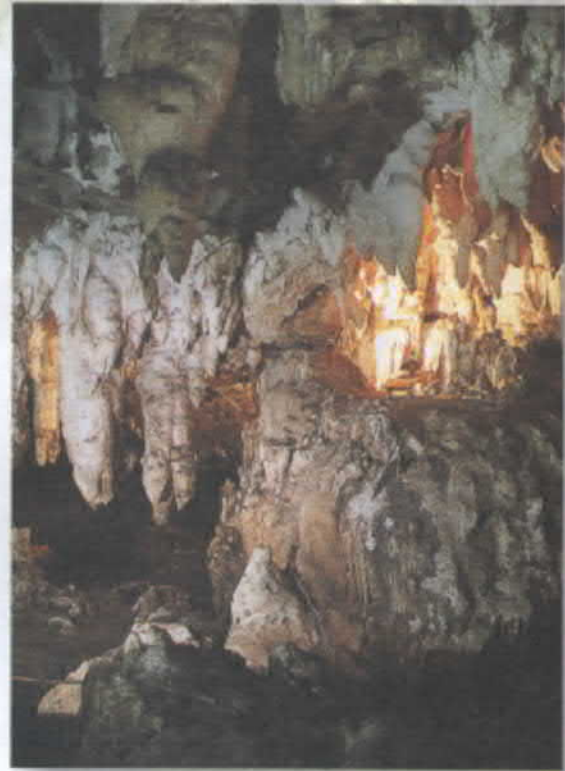

อ่างเก็บน้ำหาดหินกอง เป็นสถานที่ที่น้ำชมอีกแห่งหนึ่งในบริเวณอุทยานแห่งชาติน้ำพอง

อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน

ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอภูผาม่านไปทางทิศเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นภูเขาหินปูนทั้งลูก มีหน้าผาตัดตรงเป็นแนวดิ่งลงมา เป็นริ้วๆ คล้ายฝ่ามือ ความสูงประมาณ ๕๒๐ เมตรจากระดับน้ำทะเลปกติ ความสูงวัดจากพื้นดินประมาณ ๓๐๐ เมตร สภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าดิบและป่าไม้เบญจพรรณ ด้านบนของภูผาม่านมีลักษณะเป็นหินสลับกับพื้นที่ป่าไม้ไผ่ อุทยานแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด ๒๑๘,๗๕๐ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๓ อำเภอ คือ อำเภอภูผาม่าน อำเภอชุมแพ ในจังหวัดขอนแก่น และอำเภอภูกระดึง ในจังหวัดเลย และยังมีสัตว์ป่าประเภท สิง หมีป่า และแก้งอาศัยอยู่บ้าง

เนื่องจากอุทยานแห่งชาติภูผาม่านเป็นภูเขาหินปูน จึงมีถ้ำอยู่โดยทั่วไป ทั้งถ้ำที่มีการสำรวจแล้วและที่ยังไม่มีการสำรวจ ถ้ำที่น่าสนใจ ได้แก่ ถ้ำภูตากลอ ตั้งอยู่บนเนินเขาเดี่ยวๆ ที่บ้านวังสราญ เป็นถ้ำที่โอโถง พื้นที่ภายในถ้ำมีขนาดใหญ่ ประมาณ ๑ ไร่เศษ ตอนกลางของถ้ำสูงประมาณ ๑๐-๑๕ เมตร มีหินงอกหินย้อยประมาณ ๑ ใน ๔ ของเพดานถ้ำ หินงอกหินย้อยตอนนี้อยู่ในสภาพที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด พื้นที่ถ้ำเป็นดินเรียบ อากาศเย็นสบาย ไม่อึดอัด ไม่มีค้างคาวอาศัยอยู่จึงไม่มีกลิ่นอับชื้น นับว่าเป็นถ้ำที่สวยงามมากแห่งหนึ่ง ถ้ำค้างคาว ตั้งอยู่บนภูผาม่าน บริเวณหน้าผาด้านหน้าสูงจากระดับพื้นดินประมาณ ๑๐๐ เมตร เมื่อเข้าใกล้จะได้กลิ่นเหม็นของค้างคาวสามารถมองเห็นปากถ้ำได้แต่ไกล ภายในถ้ำมีค้างคาวขนาดเล็กอาศัยอยู่นับล้านๆ ตัว มีกลิ่นเหม็นฉุนจัด ทุกวัน ค้างคาวจะบินออกจากถ้ำในเวลาประมาณหกโมงเย็น ระยะเวลาขณะค้างคาวบินออกจากถ้ำจะใช้เวลาประมาณ ๓๐-๔๕ นาที โดยจะบินออกเป็นกลุ่มยาวนับสิบกิโลเมตร นับเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่หาดูได้ยาก ถ้ำพระ อยู่ใกล้เดียวกับถ้ำค้างคาว เป็นถ้ำที่มีลักษณะยาวเฉียงขึ้นด้านบน สามารถเดินทะลุ ถึงยอดภูผาม่านได้แต่เส้นทางค่อนข้างลำบาก ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปเก่าแก่ และมีหินงอกหินย้อยสวยงาม มีเสาหินขนาดใหญ่อยู่ภายในถ้ำ แต่ถ้ำพระนี้เหมาะที่จะท่องเที่ยวในฤดูหนาวเท่านั้น เนื่องจากในฤดูฝนมีน้ำไหลผ่านถ้ำทำให้มีตะไคร้จับก้อนหินมาก อาจเกิดอันตรายได้

ประติมากรรมธรรมชาติ
อันงดงามภายในถ้ำภูตากลอ

ปากทางเข้าถ้ำภูตากลอ

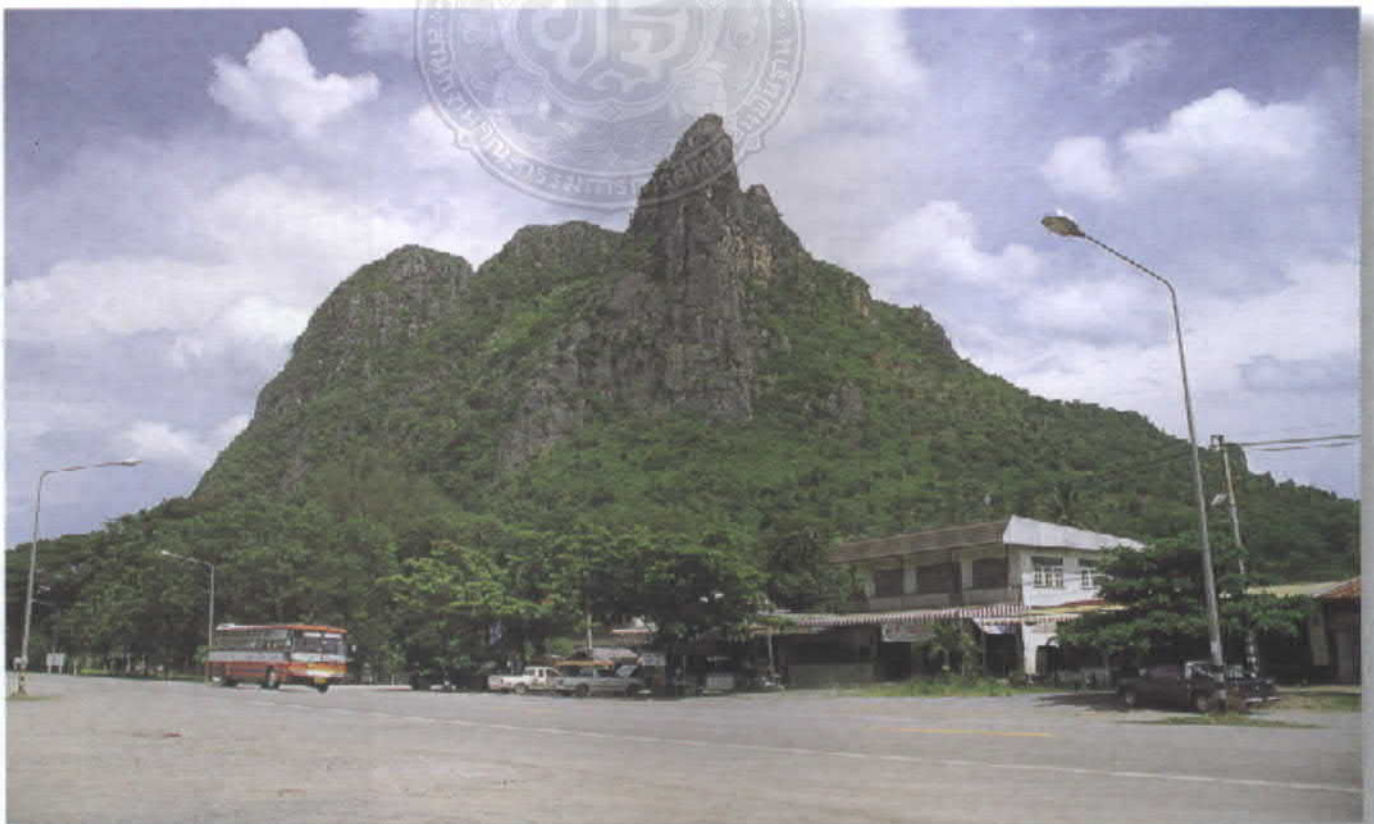

ภายในถ้ำพระพนมจะมียะพุทธรูป
๓ องค์ ประดิษฐานอยู่

ปากถ้ำค้างคาว จะเห็นช่องที่ค้างคาว
บินออกจากถ้ำ

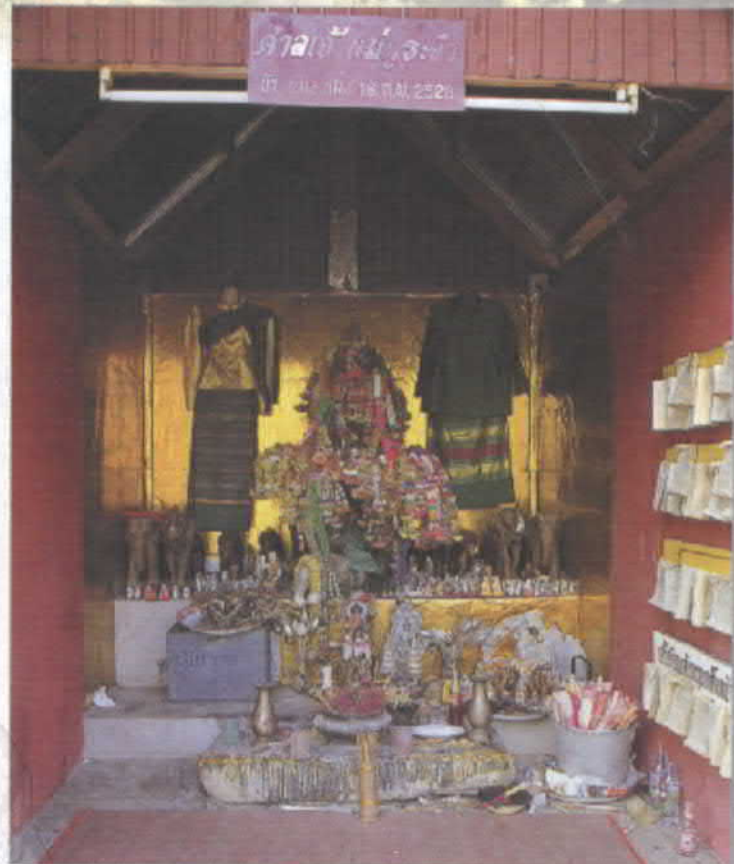
นอกจากถ้ำที่กล่าวมาแล้ว ยังมีน้ำตกที่มีความสวยงาม น้ำ
เทียวชมเพื่อพักผ่อนและศึกษาธรรมชาติอีก เช่น น้ำตกตาดฟ้า เป็น
น้ำตกที่เกิดจากลำห้วยตาดฟ้า ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตอำเภอภูผาม่าน
จังหวัดขอนแก่น กับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในท้องที่
บ้านดงสะคร่าน หมู่ ๗ ตำบลวังหลวง เป็นน้ำตกสูงประมาณ ๕ ชั้น
ชั้นที่มีความสวยงามที่สุด คือ ชั้นสุดท้าย ซึ่งมีความสูงประมาณ ๘๐
เมตร น้ำตกแห่งนี้จะสวยงามที่สุดในช่วงฤดูฝน ผานกเค้า เป็นภูเขา
หินสีดำสูงตั้งตระหง่านอยู่ริมลำน้ำพอง เป็นหน้าผาสูงชัน ลักษณะ
คล้ายนกเค้าแมวยืนอยู่ดูน้ำเกรงขาม มองไปทางด้านหน้าผานกเค้าจะ
เห็นภูกระดึงอยู่ไกลลิบ มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมอยู่ประปราย บริเวณที่จะ
มองเห็น เค้าโครงของนกเค้าได้ชัดเจนควรเดินเข้าไปในศูนย์เพาะชำ
กล้วยไม้ กองบำรุง กรมป่าไม้ ซึ่งตั้งอยู่อีกฟากถนน จะเห็นว่าลักษณะ
ผาเหนือจะงอยปากขึ้นไปมีลักษณะเป็นหงอน ถัดลงมาเป็นหินกลม
โค้งต่ำจากส่วนหงอนลงมาเป็นส่วนหัว ตรงกลางหัวจะมีรอยหิน
กะเทาะเป็นสี่เหลี่ยมอยู่ในตำแหน่งดวงตา ต่ำลงมาจากส่วนหัวจะถึงแนว
ปีกทั้งสองข้างที่กางออก ผานกเค้าเป็นภูเขาสูงใหญ่บริเวณใกล้หน้าผา
เป็นถนนกว้างมุ่งสู่ภูกระดึง จังหวัดเลย

ผานกเค้า ภูเขาหินสีดำสูงตระหง่าน อยู่กึ่งกลางระหว่างจังหวัดขอนแก่นกับจังหวัดเลย

สิมหรือโบสถ์นางงำ

ภายในศาลเจ้าแม่ภูระงำ

ภูระงำ (ภูนางงำ)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านเหล่าเหนือ ตำบลห้วยแก อำเภอนบพหำงจากอำเภอมืองประมาณ ๔๑ กิโลเมตร ภูระงำเป็นภูเขาไม่ติดต่อกับเทือกเขาสูงอื่น เป็นเนินเขาที่มีความลาดชันน้อย มีป่าไม้ร่มรื่น มีวัดภูนางงำตั้งอยู่บนเขา มีพื้นที่ ๕๖๑ ไร่ มีสิม (โบสถ์) สร้างด้วยหินธรรมชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร และพระอาจารย์กงมา จิรปัญโญ ได้มาปฏิบัติธรรมอยู่ที่นี่

บริเวณลานหินมีบ่อนหิน ข้างในเป็นโพรงมีน้ำขังอยู่ ๓ แห่ง และมีแหล่งตัดหินโบราณ มีก้อนหินขนาดใหญ่ที่ถูกตัดแล้ววางเรียงกันเป็นระเบียบ ทางด้านหลังของสิมห่างประมาณ ๕๐ เมตร มีรอยหินแยกเป็นทางยาวลึกเป็นโพรงเข้าไป บางแห่งกว้างบางแห่งแคบ เรียกบริเวณนี้ว่า ถ้ำภูระงำ

วัดภูระงำ หรือภูนางงำนี้เป็นสถานที่จัดงานบวงสรวงเจ้าแม่ภูระงำ ทุกวันเพ็ญเดือน ๖ ของทุกปี และเป็นสถานที่อบรมพระวิปัสสนากัมมัฏฐานประจำจังหวัดขอนแก่น เพราะเป็นสถานที่เงียบสงบ ร่มรื่น เหมาะที่จะเป็นที่เจริญสติภาวนา และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกแห่งหนึ่ง

ร่องรอยหินแยกบนภูระงำ

พระนอนใต้โพธิ์หินวัดภูระงำ

ช่องทางเดินตามรอยหินแยกสู่ลำภูระงำ

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

เป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้นอยู่กับสำนักงานโบราณคดี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นที่เก็บรวบรวมและจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุอันล้ำค่า ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ภายในอาคารแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น ชั้นล่างด้านหนึ่งเน้นเรื่องราวอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์ ยุคหินใหม่ที่บ้านเชียง โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องมือเครื่องใช้ชาวบ้านเชียงโบราณ ภาชนะดินเผาลายเขียนสี และลายขีดขีด ลายเชือกทาบ อีกด้านหนึ่งเน้นเรื่องราวที่ผสมผสานระหว่างเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่กาฬสินธุ์ ชื่อ “เมืองฟ้าแดดสงยาง” กับเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่มหาสารคามชื่อ “นครจำปาศรี” อาคารชั้นบนตั้งแสดงศิลปวัตถุสมัยขอม หรือลพบุรีที่ขุดค้นได้ในเขตอีสาน ภายนอกอาคารตั้งแสดงใบเสมาหินทรายขนาดใหญ่ที่ได้มาจาก “เมืองฟ้าแดดสงยาง” จังหวัดกาฬสินธุ์ ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรทวารวดีในอดีตของอีสาน ฉะนั้นพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้จึงเป็นสถานที่ที่น่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจศึกษาด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี

พระพุทธรูปเนื้อสำริดสมัยทวารวดี

พระนารายณ์ทรงครุฑสมัยลพบุรี

ใบเสมาจำหลักสมัยทวารวดี

อาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น

ภาชนะดินเผาจากบ้านโนนปากส้ว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดขอนแก่น

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น จะเปิดให้เข้าชมในวันพุธ-วันอาทิตย์ ระหว่างเวลา ๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. หยุดทำการในวันจันทร์ วันอังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์ อัตราค่าเข้าชมคนละ ๑๐ บาท

ศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์หลักเมือง

เป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพสักการะของชาวขอนแก่น ประดิษฐานอยู่ที่ศาลาสุโข ถนนเทพารักษ์ หน้าเทศบาลขอนแก่น ท่านเจ้าคุณปู่พระราชสารธรรมนิ (กันหา-ประภัสสรเถระ) และหลวงธรรณัยพินิจ ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่นในสมัยนั้น ได้ริเริ่มสร้างโดยนำหลักศิลาจารึกมาจากโบราณสถานในท้องที่อำเภอชุมแพ มาประกอบพิธีตามแนวทางพระพุทธศาสนาทำเป็นหลักเมือง เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๙

บริเวณภายในและภายนอก
ศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์หลักเมือง

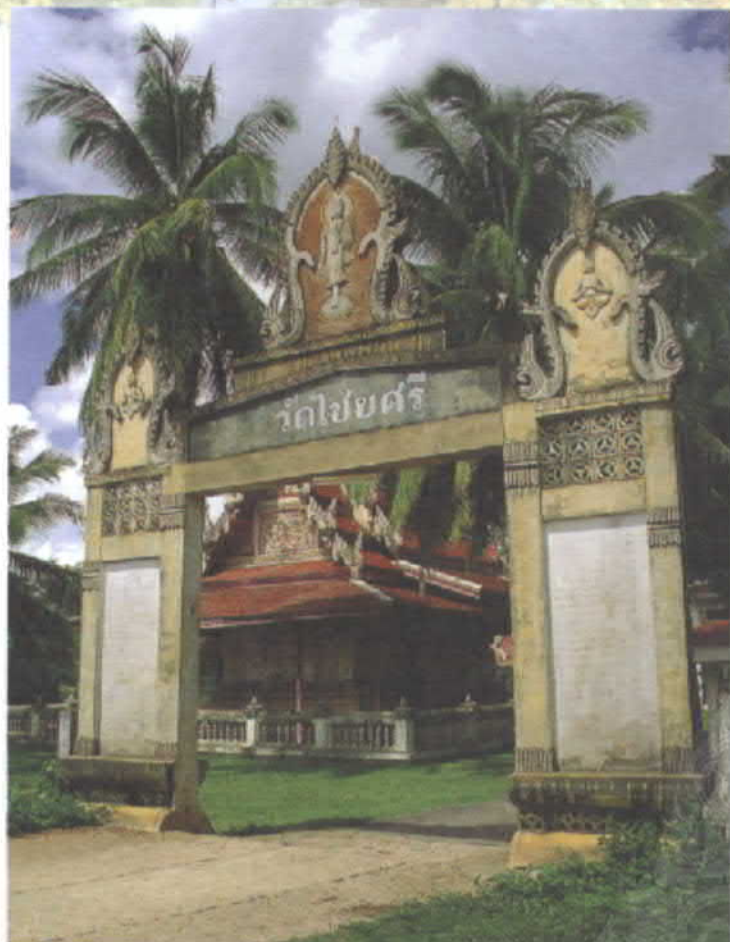
สภาพปัจจุบันของกู๋แก้วศาสนสถานเขมรที่ขาดการบูรณะ

บาราย ที่กู๋แก้ว

กู๋แก้ว (กู๋บ้านดอนช้าง)

ตั้งอยู่ที่ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง เป็นศาสนสถานเขมรขนาดเล็กสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในพุทธศาสนานิกายมหายาน ประกอบด้วย **บรรณาลัย** (ที่เก็บคัมภีร์) และองค์ปรางค์ประธาน ภายในมีกำแพงแก้ว ส่วนนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมี **บาราย** (สระน้ำ) ก่อด้วยศิลาแลง ระหว่างการบูรณะพบศิลาจารึกสลักเป็นภาษาสันสกฤตกล่าวถึงพระประสงค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นทั้งที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และรักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนด้วยเรียกว่า **อโรคยาศาล** นอกจากนั้นยังพบรูปสลักหินทรายพระโพธิสัตว์ พระนารายณ์ทรงครุฑ และพรหมทรงกระบือ

ชุมประตูดุสิต

โบสถ์โบราณ รอบผ่านังมีภาพจิตรกรรมไทยฝีมือช่างพื้นบ้าน

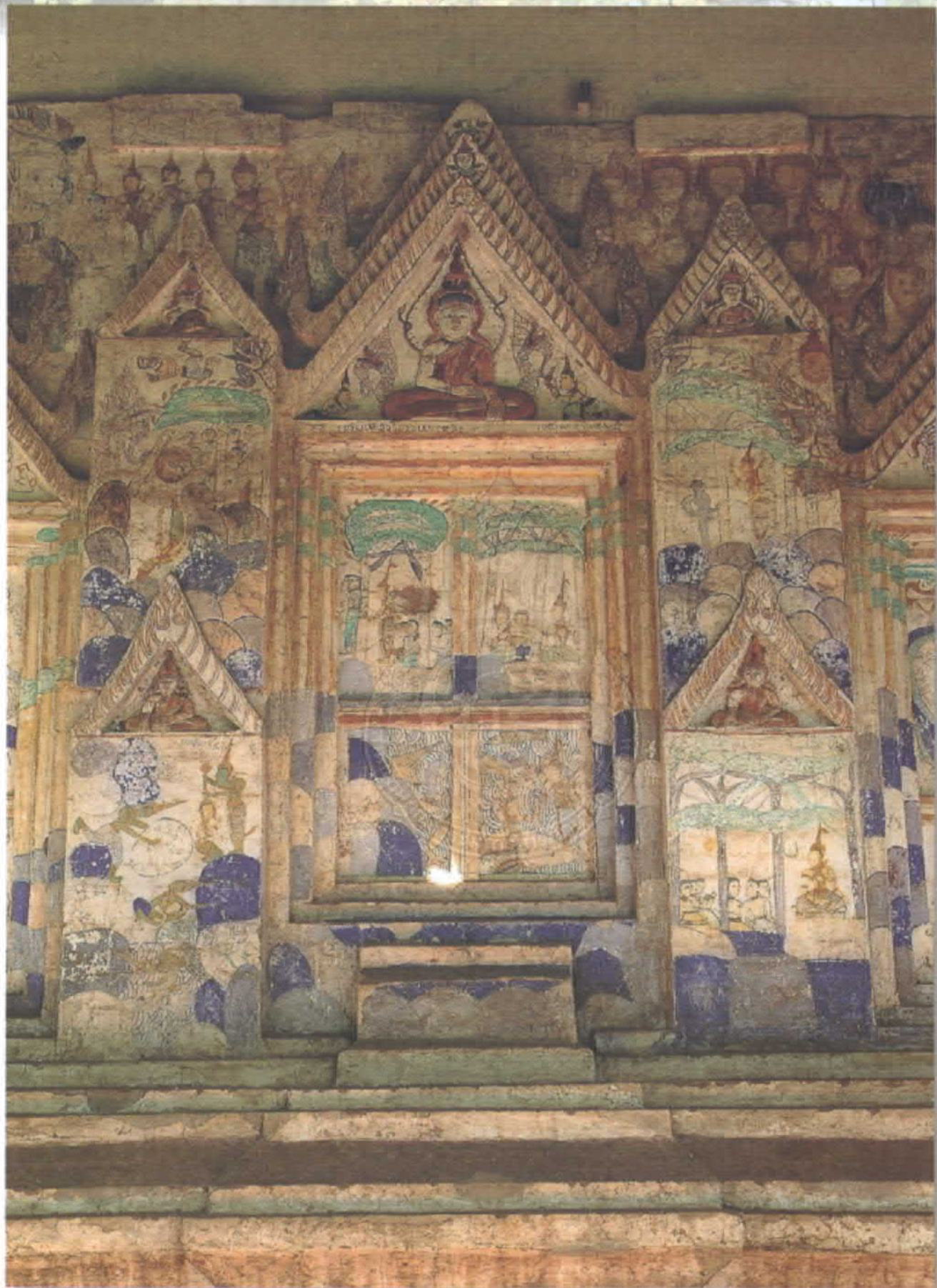
วัดไชยศรี

ตั้งอยู่ที่บ้านสาวะถี หมู่ที่ ๘ ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ เป็นวัดเก่าแก่ มีโบสถ์ (เดิม) โบราณ เป็นแบบสถาปัตยกรรมอีสาน อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๒๑ กิโลเมตร สิ่งที่น่าสนใจของวัดนี้คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ดูสวยงามแปลกตา ฝีมือช่างพื้นบ้านชาวมหาสารคามชื่อ นายทอง ทิพย์ชา ภาพจิตรกรรมที่วัดนี้จะเขียนทั้งภายในและภายนอกเดิม (โบสถ์) สิ่งที่สะดุดตาอันดับแรกคือการใช้สี ช่างจะเขียนด้วยสีฝุ่นโทนสีคราม สีเหลือง และสีเขียว มองดูสบายตา เรื่องราวที่เขียนบนฝาผนังด้านนอกเป็นรูปนรกแปดชุม ภาพพระเวสสันดร นิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ภาพทวารบาล ส่วนเรื่องราวด้านในจะเล่าเรื่องพุทธประวัติ มีภาพเทพ มนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ

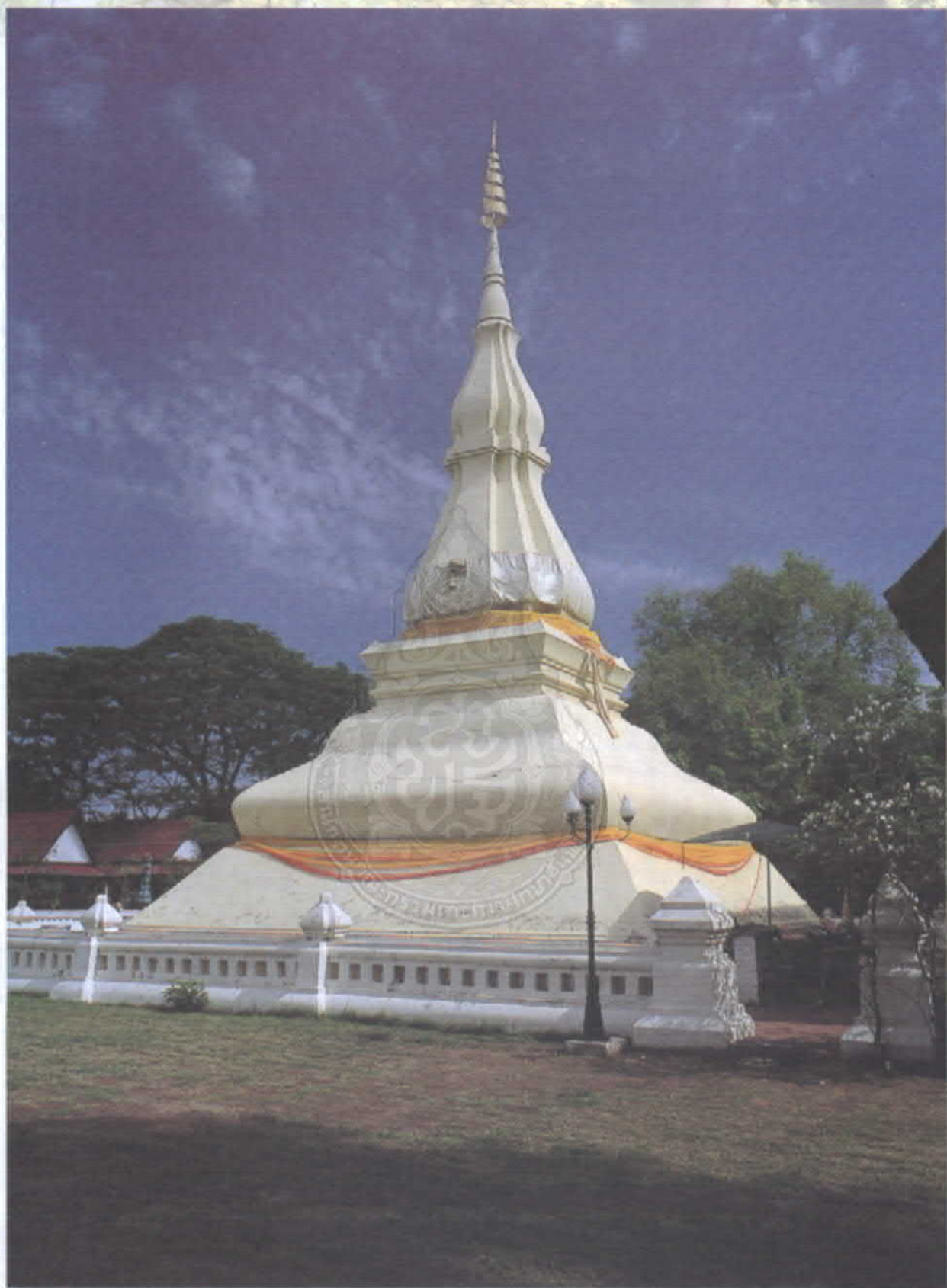
นอกจากนี้ยังมีภาพเหตุการณ์แวดล้อม สังคมความเป็นอยู่ในสมัยนั้นด้วย ทำให้สามารถศึกษาเรื่องราวความเป็นอยู่ของชุมชนจากภาพเหล่านี้ นับว่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดี และประวัติชุมชนที่สำคัญ

ประตูเข้าโบสถ์ทำด้วยไม้แกะสลัก

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่รายรอบภายนอกผนังโบสถ์ทั้งสี่ด้าน

พระธาตุขามแก่น คำขวัญชื่อความแรกของจังหวัดขอนแก่น
ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเจติยภูมิ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง

พระพุทธรูปมงคล
พระประธานในโบสถ์วัดเจติยภูมิ

วิหารวัดเจติยภูมิ

พระธาตุขามแก่น

ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเจติยภูมิ บ้านขาม หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง อยู่ห่างอำเภอมือเมืองประมาณ ๓๐ กิโลเมตร ตามตำนานกล่าวว่าโมริกษัตริย์ กษัตริย์เจ้าเมืองโมริย์ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในอาณาจักรของประเทศกัมพูชา มีความประสงค์ที่จะนำพระอังคารของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ไว้เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพานใหม่ ๆ มาบรรจุที่พระธาตุพนม จึงโปรดให้พระอรหันต์และพระเถระเจ้าคณะรวม ๙ องค์ นำขบวนอัญเชิญพระอังคารมาในครั้งนี้ เมื่อผ่านมาถึงดอนมะขามแห่งหนึ่งซึ่งมีต้นมะขามใหญ่ที่ตายแล้วเหลือแต่แก่น เนื่องจากเป็นเวลาพลบค่ำแล้วและบริเวณนี้ภูมิประเทศราบเรียบดีจึงหยุดคณะพักชั่วคราว รุ่งเช้าจึงเดินทางต่อ เมื่อไปถึงภูกำพร้าปรากฏว่าพระธาตุพนมได้สร้างเสร็จแล้ว จึงเดินทางกลับและตั้งใจว่าจะนำพระอังคารธาตุกลับไปประดิษฐานไว้ที่บ้านเมืองของตน แต่เมื่อเดินทางผ่านดอนมะขามอีกครั้งปรากฏว่าแก่นมะขามที่ตายแล้วนั้นกลับยืนต้นแตกกิ่งก้านผลิใบเขียวชอุ่มเป็นที่น่าอัศจรรย์ คณะอัญเชิญพระอังคารธาตุจึงพร้อมใจกันสร้างเจดีย์ครอบต้นมะขามนี้ พร้อมกับนำพระอังคารธาตุและพระพุทธรูปบรรจุไว้ในองค์พระธาตุ และให้นามว่าพระธาตุขามแก่นมาจนทุกวันนี้ พระธาตุขามแก่นถือว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น ทุกปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ จะมีงานฉลองและนมัสการพระธาตุเป็นประจำ

ลายแกะไม้ประดับชายคาวิหาร แสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายาม
ในการแกะไม้ให้งดงาม

คูประภาชัย (คูบ้านนาคำน้อย)

ตั้งอยู่บ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๕๗ กิโลเมตร เป็นโบราณสถานแบบสถาปัตยกรรมของขอม สร้างด้วยศิลาแลง และหินทราย สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งกัมพูชา (พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๖๐) ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างสำคัญได้แก่ ปราสาทประธาน เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีมุขยื่นออกมา ๑ ห้อง บรรณาลัยสภาพปัจจุบันเหลือผนัง ๓ ด้าน หันหน้าไปทางตะวันตก (หันหน้าสลับทิศกับประธาน) กำแพงแก้ว เป็นกำแพงศิลาแลง ล้อมรอบปราสาทประธานและบรรณาลัยไว้ ส่วน โคปุระ (ซุ้มประตู) นั้นปัจจุบันไม่มีการขุดแต่ง จึงไม่สามารถสังเกตรูปทรงแน่นอนได้ นอกกำแพงมุมซ้ายจะมี บาราย (สระน้ำ) รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับสระน้ำของอโรคยาศาลอื่นๆ และมีตำแหน่งอยู่ใกล้กับมุมกำแพงแก้วมากกว่าสระน้ำของโบราณสถานอื่นๆ ด้วยคูประภาชัยใช้เป็นศาสนสถานประกอบพิธีทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และเป็นสถานพยาบาลที่เรียกว่า อโรคยาศาล

สภาพปัจจุบันสลักหักพังลงมาก แต่ได้รับการดูแลรักษาจากวัดและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเป็นอย่างดี นับว่าเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจและควรไปสักการบูชาอีกแห่งหนึ่ง

คูประภาชัย (คูบ้านนาคำน้อย) ที่กำลังบูรณะให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง

บาราย (สระน้ำ) ที่ถูกประภาชัย ดำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง

ภายในถูกประภาชัย ที่ยังคงให้เห็นสิ่งก่อสร้าง
ทางสถาปัตยกรรมไว้ศึกษา

หมู่บ้านงูจงอาง

หรือบ้านโคกสง่า ตั้งอยู่ตำบลทรายมูล อำเภอน้ำพอง ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๕๐ กิโลเมตร หมู่บ้านนี้มีชื่อเสียงทางการแสดงงูของชาวบ้านโคกสง่า ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ โดยพ่อใหญ่เคน ยงลา ซึ่งประกอบอาชีพหมอยา ได้เดินทางไกลด้วยเท้าไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อขายยาสมุนไพร สมัยนั้นการเดินทางลำบากมาก เนื่องจากยังไม่มียานพาหนะ พ่อใหญ่เคนจึงได้มีความคิดริเริ่มใหม่ โดยจัดงูเห่ามาแสดงเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจคนให้มาร่วมกัน การแสดงงูเห่าในครั้งนั้นนับว่าเป็นการจัดแสดงครั้งแรกที่ประสบผลสำเร็จ สามารถเรียกคนดูได้มากพอสมควร ทำให้ไม่ต้องเดินทางไปขายยาสมุนไพรทุกๆ หมู่บ้าน แต่การแสดงงูเห่านี้มีอันตรายมากเนื่องจากสามารถฟันพิษใส่ตาของผู้แสดงได้เป็นระยะห่างถึง ๒ เมตร ถ้าพิษงูเข้าตาจะทำให้สายตาดำฟางจนถึงตาบอดได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดอันตรายกับผู้แสดงหรือผู้ชมใกล้เคียงได้ง่าย พ่อใหญ่เคนจึงเปลี่ยนมาใช้งูจงอางแทนงูเห่า และได้ถ่ายทอดวิชาการแสดงงูให้กับเพื่อนๆ ในหมู่บ้าน เมื่อว่างเว้นจากการเกษตรกรรมชาวบ้านจะรวมกลุ่มเดินทางออกเร่แสดงงูเพื่อขายยาสมุนไพร ทำให้ชื่อเสียงแสดงงูจงอางของชาวบ้านโคกสง่าแพร่ขยายออกไป

ในปัจจุบันนี้ การแสดงงูจงอางบ้านโคกสง่าเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมาก ชาวบ้านโคกสง่าเกือบทุกหลังคาเรือนจะเลี้ยงงูจงอางไว้ได้ทุนบ้านของตนเอง มีการจัดแสดงงูจงอางหลายรูปแบบ เช่น การชกมวยระหว่างคนกับงูจงอาง การแสดงละครงูตามจังหวะเพลง เป็นต้น เพื่อดึงดูดให้คนสนใจยิ่งขึ้น จึงนับว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่ง

งูจงอางที่ใช้แสดงการชกมวยระหว่างคนกับงู

ผู้แสดงกำลังสาธิตวิธีการจับงูจงอางอย่างไรให้ปลอดภัย

ชาวบ้านโคกสง่าใช้ยาสมุนไพรนี้รักษาผู้ที่ถูกงูกัดในเบื้องต้น

ปราสาทเป็ยน้อย

หรือพระธาตุกู่ทอง ตั้งอยู่ที่บ้านหัวขัว ตำบลเป็ยน้อย อำเภอเป็ยน้อย ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๗๙ กิโลเมตร เป็นศาสนสถานศิลปะขอม หรือลพบุรีที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วยปราสาท ๓ หลัง ซึ่งเป็นประธานของเทวสถาน ก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง มีบรรณาลัยอีก ๑ หลัง ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกลุ่มปราสาทประธานก่อล้อมด้วยกำแพงศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยม มีประตูทางเข้า (โคปุระ) อยู่กึ่งกลางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของกำแพง นอกจากนี้ยังมีคูน้ำล้อมรอบกำแพง โดยเว้นช่องสำหรับทางเดินเข้าสู่เทวสถานเอาไว้ ด้านหน้าสุดมีแนวขาลาเอน मुख เพื่อยกระดับดินให้สูงกว่าเบื้องล่าง ปราสาทประธานองค์กลาง พบจารึกอักษรขอมกล่าวถึงการบูชาญ และเอียนามฤาษี ไวลัมปายนะ ล้นนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ และบูรณะในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ภาพสลักที่แผ่นหินเป็นภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ บนทับหลังของปราสาทองค์กลางเป็นงานศิลปกรรมที่งดงามมาก นอกจากนี้มีภาพสลัก อูมามเหศวร และพระอิศวรกับพระชายา ประทับเหนือโคนนที ที่ด้านหลังบรรณาลัยด้วย

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนปราสาทเป็ยน้อยเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๔ นับว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น

สถาปัตยกรรมและลวดลายที่วัดบรรพต
นับเป็นศิลปะชั้นสูง

วัดมณีมาวิทยาราม

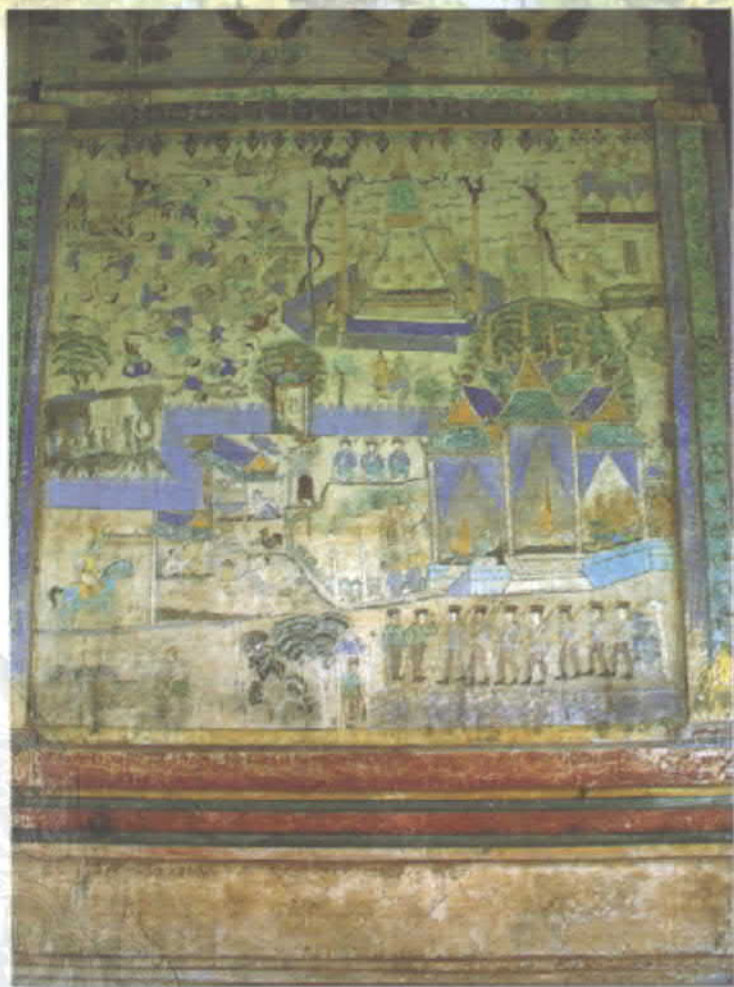
ตั้งอยู่ที่บ้านลาน ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ ห่างจาก
อำเภอมืองประมาณ ๕๙ กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดกลาง
บ้านลาน เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มี สิม (โบสถ์) แบบสถาปัตยกรรม
อีสาน มีภาพวาดฝาผนังฝีมือชาวบ้านค่อนข้างดี ใช้สีฝุ่น สีเหลือง
สีเขียว สีดำ สีขาวและสีคราม สีดินสอยงาม ละเอียดอ่อนกว่าภาพ
ที่ลิมอื่นๆ ที่พบในท้องถิ่นนี้ เป็นภาพวาดจากเรื่องในวรรณกรรม
พื้นบ้านอีสาน ส่วนมากเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดก และเรื่องราว
มักกะสิผล ผนังด้านในไม่มีภาพเขียน

สิมของวัดบ้านลานนี้ ก็เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวที่
ต้องการจะศึกษาหาความรู้อีกแห่งหนึ่งเช่นกัน

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ที่วาดภายนอกของผนังโบสถ์

ภาพจิตรกรรมที่รายรอบผนังโบสถ์ภายนอกทั้ง ๔ ด้าน

วัดสระบัวแก้ว

ตั้งอยู่ที่บ้านสระวังคุณ ตำบลหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๘๗ กิโลเมตร เป็นวัดในหมู่บ้าน มีสิม (โบสถ์) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ มีภาพเขียนสีบนฝาผนังฝีมือจิตรกรพื้นบ้าน คือ หลวงพ่อผุย และพ่อใหญ่ทองมา ชาวบ้านหนองแวงโลกธาตุ อำเภอหนองสองห้อง ฝาผนังด้านในของสิมเขียนเรื่องราวในพุทธประวัติ และเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ฝาผนังด้านนอกเป็นเรื่องราวรามเกียรติ์บางตอน ภาพสัตว์ต่างๆ และภาพวิถีชีวิตการทำมาหากิน เช่น ภาพไถนา ภาพเลี้ยงไก่ ภาพขายผ้าบ้านเลี้ยงหลาน ส่วนฝาผนังด้านหลังสิม เขียนเรื่องการะเกด พระมัลลย์โปรดสัตว์นรก สิมนี้ยังอยู่ในสภาพดีและยังคงใช้ในพิธีกรรมของสงฆ์อยู่ ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมและศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดนี้อยู่บ่อยๆ นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่ง

เมืองโบราณโนนเมือง

ตั้งอยู่ในเขตบ้านนาโพธิ์ ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๘๘ กิโลเมตร เล่าสืบต่อกันมาว่าที่เนินดินกว้างที่เรียกว่าโนนเมืองนั้นเป็นเมืองโบราณ ลักษณะเป็นเนินดินรูปไข่ มีพื้นที่ประมาณ ๒๑๖ ไร่ ล้อมรอบด้วยคูเมือง ๒ ชั้น เมื่อนักโบราณคดีเข้าไปสำรวจพบใบเสมาหินทราย ศิลปะทวารวดีปักอยู่ในเมืองและพื้นที่โดยรอบ มีเศษภาชนะดินเผาชิ้นไม่ใหญ่นักกระจายอยู่ทั่วไปบนเนินดิน เศษภาชนะดินเผานี้มีทั้งชนิดเขียนสีแดง ชนิดลายขีดขีด และลายเชือกทาบ

ในชั้นดินสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖) ไม่พบหลักฐานของการฝังศพ สันนิษฐานว่าเมื่อพุทธศาสนาเผยแพร่มารัฐโนนเมือง ประเพณีการฝังศพจึงเปลี่ยนไป ยิ่งขุดชั้นดินลึกลงไปยิ่งพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ เมืองโบราณแห่งนี้เคยเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ตอนปลาย) พบโครงกระดูกมนุษย์อายุราว ๑,๘๐๐-๒,๕๐๐ ปี ผู้คนสมัยนี้มีพิธีฝังศพตามประเพณีโบราณ มีการฝังเครื่องมือเครื่องใช้ลงไปพร้อมศพด้วย เช่น หม้อ และภาชนะ ดินเผามีทั้งลายเขียนสี ลายขีดขีด และลายเชือกทาบ รวมทั้งกำไลสำริด กำไลกระดูกสัตว์ เปลือกหอย ลูกปัดหินสี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการค้นพบเครื่องมือเหล็กประเภท จอบ เคียว และกระดูกของสัตว์ต่างๆ เช่น แก้ว กวาง และปลาหลายชนิด ทำให้ทราบว่าผู้คนที่นี่ดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรม มีผู้คนอาศัยอยู่ที่นี่เรื่อยมาจนถึงสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗) และทิ้งร้างไปในที่สุด

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ หน่วยศิลปากรที่ ๗ ได้สำรวจพบเมืองโบราณโนนเมืองเป็นครั้งแรก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๖ จึงได้ดำเนินการขุดตรวจ ขุดค้นจนพบจำนวนทั้งสิ้น ๗ หลุม แล้วทำหลังคาคลุมหลุมขุดค้นไว้จำนวน ๖ หลุม เพื่อแสดงในลักษณะพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งและในปี พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๕ ได้งบประมาณการรักษารักษาและพัฒนาแหล่งน้ำจากโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง (โครงการอีสานเขียว) จึงได้ขุดค้นเพื่อหาหลักฐานเพิ่มเติมอีกพบจำนวน ๖ หลุม รวมทั้งหมด ๑๓ หลุม ด้วยกัน โดยจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง ให้ผู้สนใจได้ชมและศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนี้ได้อย่างใกล้ชิด

โครงกระดูก และวัตถุโบราณ อาคาร ๑

ใบเสมาที่ยังคงเหลืออยู่ ในบริเวณเมืองโบราณโนนเมือง

วัดอุดมคงคาคีรีเขต

เป็นวัดสร้างใหม่บริเวณเชิงเขาภูผาแดง กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย อำเภอมัญจาคีรี อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๖๐ กิโลเมตร เป็นวัดซึ่งหลวงพ่อดำจิตตคุตโต สร้างขึ้น บริเวณวัดล้อมรอบด้วยธรรมชาติสวยงาม มีป่าไม้สมบูรณ์เขียวชอุ่ม ร่มรื่น สงบเงียบ มีอาณาเขตกว้างขวาง มีสิ่งปลูกสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ในบริเวณวัดมีการวางแผนก่อสร้างอย่างทันสมัย มีเจดีย์ขนาดใหญ่ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อดำ มีรูปปั้นหลวงพ่อดำ นั่งอยู่ในศาลา มีหอระฆัง มีศาลาที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ บริเวณลึกเข้าไปด้านในมีศาลาการเปรียญเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

บริเวณที่ตั้งของวัดอุดมคงคาคีรีเขต เป็นที่เงียบสงบเหมาะ สำหรับการบำเพ็ญเพียรภาวนาเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีทัศนียภาพ ที่สวยงามตามธรรมชาติ มีเนินเขา ป่าไม้ อากาศเย็นสบาย เหมาะจะเป็นสถานที่พักผ่อนในยามว่าง และเที่ยวชมความงามของธรรมชาติ แห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น

เจดีย์ที่บรรจุอัฐิธาตุหลวงพ่อดำ

พระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่หน้าเจดีย์วัดอุดมคงคาคีรีเขต

หมู่บ้านเต่า

ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนหม่อน อำเภอัญญาศิริ อยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ ๔๐ กิโลเมตร สวนเต่าจะอยู่ภายในหมู่บ้าน มีมาตั้งแต่โบราณตามธรรมชาติ ตั้งแต่เมื่อใดไม่มีใครทราบ มีเต่าจำนวนมากพันตัว จะอาศัยอยู่ตามหมู่บ้านมากกว่าในสวนเต่า มีเต่าหลายชนิด แต่เต่าเหลือง (เต่าเพ็ก) จะมีจำนวนมากที่สุด ในบริเวณสวนเต่าเป็นที่ตั้ง ศาลเจ้าคุณปู่ และมีศาลพระภูมิเก่าเป็นที่เก็บกระดูกของเต่าที่ตายแล้ว ในสวนเต่ามีป่าไม้หลายชนิดที่สำคัญคือ ป่าไผ่ซึ่งเป็นที่พักอาศัยของเต่าทั้งหลาย

ปัจจุบัน เต่าลดจำนวนลงมาก เนื่องจากผู้เข้าไปชมนำอาหารที่เป็นพิษไปให้เต่ากิน ทำให้เต่าตาย จากนั้นในหมู่บ้านเต่าไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเต่ามากมายเหมือนแต่ก่อนอีก

เต่าที่อยู่ในสวนเต่า และในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเต่าของเจ้าคุณปู่ เป็นเต่าศักดิ์สิทธิ์ ใครจะทำร้ายไม่ได้ เชื่อว่าถ้าใครเจตนาทำร้ายเต่า จะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับผู้นั้น

ในวันเทศกาลประจำปีต่าง ๆ โดยเฉพาะวันตรุษสงกรานต์ จะมีพิธีสงฆ์ที่บริเวณศาลเจ้าฟ้าระงิม สวนเต่าบ้านกอกนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น

กำลังให้อาหารเต่า

ศาลาเจ้าคุณปู่ และศาลพระภูมิเก่าสำหรับเป็นที่เก็บกระดูกเต่าที่ตายแล้ว

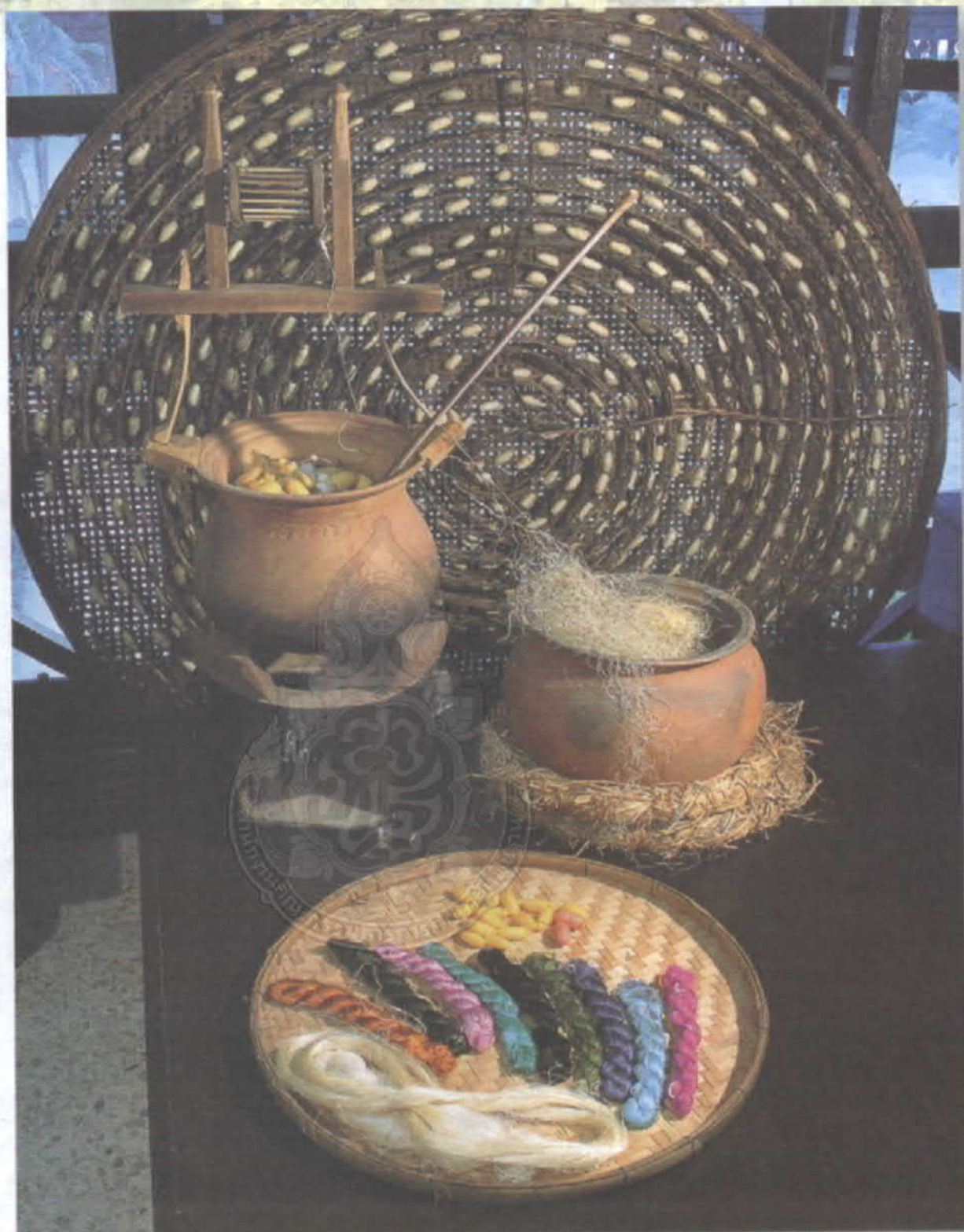
ภายในอาคารเฉลิมพระเกียรติ เป็นที่จัดนิทรรศการเกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่
ศาลาไหมไทย

ตั้งอยู่ ณ บริเวณวิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น อำเภอชนบท เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ (วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕) เพื่อเป็นศูนย์สืบสานพระราชปณิธานงานศิลปาชีพด้านผ้าไหม และผลิตภัณฑ์ไหมของอีสาน รวมทั้งเป็นศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน โดยทรงพระราชทานนามอาคารพิพิธภัณฑ์ศาลาไหมไทยว่า อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา มหาราชินี

อาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ศาลาไหมไทย เป็นอาคาร ๒ ชั้น ภายในอาคารจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่ของโครงการและลายผ้าไหมมัดหมี่ พร้อมผ้าไหมมัดหมี่ที่ชนะการประกวดต่างๆ อีกทั้งจัดนิทรรศการเกี่ยวกับผ้าไหมมัดหมี่โบราณ อุปกรณ์ เครื่องใช้เกี่ยวกับไหม และของเก่าแก่ที่ควรอนุรักษ์ ศาลาไหมไทย อำเภอชนบทนี้ เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวัน ในเวลาราชการ และเข้าชมเป็นหมู่คณะได้ สามารถติดต่อโดยตรงที่วิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น

หนึ่งในลายของผ้าไหมมัดหมี่ที่เลือกชมได้
ภายในศาลาไหมไทย

นิทรรศการจำลองการทำเส้นไหม

สถานที่ท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีอีกมากมายที่น่าเที่ยวชมและสัมผัสธรรมชาติที่สมบูรณ์แบบ ทั้งนี้ขอรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทั้งใน กรุงเทพมหานคร และจังหวัดขอนแก่น

หลวงอาราม จามวัดประจักษ์แจ้ง
วัดหนองแขว ขึ้นชื่อลือทัวหล้า
พระธาตุแก่นนครอนุสรณ์พารา
ชาวประชน้อมหัตถ์นมัสการ

พระมหานรงค์ กันตสิโล

แก่นไทรรัตนวัดหนองแขวง

ประวัติความเป็นมา

วัดหนองแขวงเดิมชื่อ **วัดเหนือ** ตั้งขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๓๒ โดยท้าวเพี้ยเมืองแพน เจ้าเมืองขอนแก่นคนแรก เดิมตั้งอยู่ที่บ้านบึงบอน (บึงแก่นนคร) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ ท้าวจาม บุตรท้าวเพี้ยเมืองแพนคนที่ ๒ ได้ย้ายเมืองไปอยู่บ้านดอนพันชาติ (ปัจจุบันคือ บ้านโนนเมือง ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม) บ้านบึงบอนจึงกลายเป็น “เมืองเก่า” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สถานที่ตั้งอาณาเขตของวัด

วัดหนองแขวง ตั้งอยู่เลขที่ ๕๙๓ ถนนกลางเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จด	ถนนหนองแขวงพัฒนา
ทิศใต้	จด	ร่องน้ำและที่ดินของนายทิศ วรราช
ทิศตะวันออก	จด	ถนนรอบบึงแก่นนคร และที่ดินของนางทองม้วน บุตรภสกล
ทิศตะวันตก	จด	ถนนกลางเมือง

วัดหนองแขวงตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่ริมบึงแก่นนคร และถนนกลางเมือง การคมนาคมไปมาสะดวก บริเวณวัดกว้างขวาง ร่มรื่นไปด้วยเงาไม้ไม่น้อยใหญ่หลากหลายนานาพันธุ์ โดยเฉพาะมุมอุทยานการศึกษาที่จัดไว้อย่างสวยงาม และลงตัว

การปกครอง

เดิมวัดหนองแขวง เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ต่อมาเมื่อพระราชปริยัติเมธี (คุณ ขนดีโก) เป็นเจ้าอาวาสได้พัฒนาสิ่งสาธารณูปการ และสาธารณูปโภค และได้ขยายพื้นที่ของวัดออกไปจากเดิม ๗ ไร่ ๓ งาน เป็น ๒๖ ไร่ ๖๕ ตารางวา พร้อมทั้งได้ปรับปรุงระบบการบริหารการปกครองของวัดใหม่ให้ทันกับสภาพสังคม โดยครอบคลุมทั้งด้านการศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ส่งผลให้วัดหนองแขวงเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน ในปีพ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ มีเจ้าอาวาสปกครองวัดมาตามลำดับ (เท่าที่ปรากฏนาม) ดังนี้

ศกนยาเขลน ลัยอณ

๑. พ.ศ. ๒๔๒๒-๒๔๓๖	พระครูลูกแก้ว
๒. พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๓๙	พระเม้า
๓. พ.ศ. ๒๔๓๙-๒๔๔๑	พระเหลา
๔. พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๓	พระน้อย
๕. พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๕๒	พระบุญตา
๖. พ.ศ. ๒๔๕๒-๒๔๙๘	พระครูปลัดนุชบา สุมโน
๗. พ.ศ. ๒๔๙๘-๒๕๑๑	พระราชสารธรรมมุนี
(กัณหา ปกสุสโร)
๘. พ.ศ. ๒๕๑๑ - ปัจจุบัน	พระราชปริยัติเมธี
(คุณ ขนดีโก ป.ธ. ๙)

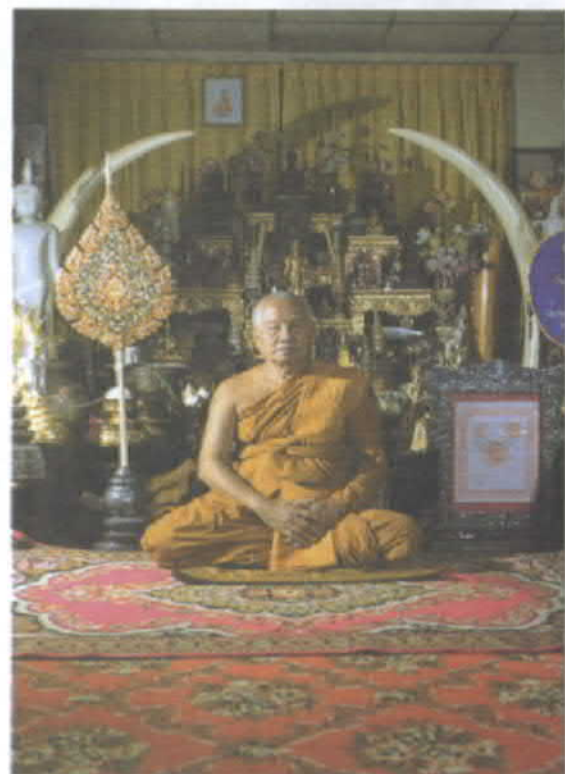
ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ

จากเดิมที่วัดหนองแขวงมีอาคารเสนาสนะและกฎีกที่หักลงม้จำนวน ๓ หลัง ศาลา ๑ หลัง หอระฆัง ๑ หลัง และอุโบสถ ๑ หลัง วัดหนองแขวงได้พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตามลำดับโดยเฉพาะในสมัยที่พระราชปริยัติเมธี เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้สร้างอาคารเสนาสนะเพิ่มขึ้น ดังนี้

๑. พระอุโบสถ เนื่องจากพระอุโบสถหลังเดิมมีขนาดเล็กและชำรุดทรุดโทรม ไม่สามารถใช้ประกอบศาสนกิจได้ จึงได้ก่อสร้างหลังใหม่ขึ้นเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ช่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน คันทวย บัวหัวเสา ชุ่มประดู่ หน้าต่าง ประดับกระจกสีรัก ปิดทอง
๒. ศาลาสมเด็จ หรือศาลาการเปรียญ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทรงสูงชั้นเดียว สร้างแทนหลังเดิมที่ชำรุดทรุดโทรม หลังคา ๒ ชั้นมุงลดหลั่นกันลงมา พร้อมตั้งชื่อว่า ศาลาสมเด็จ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อสมเด็จพะพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) องค์อุปถัมภ์การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของวัด
๓. ตำหนักสมเด็จองค์ที่ ๑๘ สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับสมเด็จพะอริยวงศาตญาณ สมเด็จพะสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถระ) องค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในคราวเสด็จเป็นประธานยกช่อฟ้าศาลาสมเด็จ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒

แต่งแต้มอลังการอุโบสถวัดหนองแขวง

พระราชปริยัติเมธี (คุณ ขนดีโก) เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง

ทัศนียภาพมุมสูง พระอุโบสถ วัดหนองแขวง

ศาลาสมเด็จ

๔. ตำนานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ เป็นอาคารทรงไทยหลังคาแปด ๒ ชั้น ทำด้วยไม้มะค่า หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ เพื่อทูลถวายเป็นที่ประทับแต่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๙
๕. กุฏิ ๒๖ หลัง เป็นอาคาร ๒ ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้อง
๖. โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นอาคาร ๒ ชั้น จำนวน ๑ หลัง ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนทำด้วยไม้หลังคามุงสังกะสี

กุฏิเจ้าอาวาส (พระราชปริยัติเมธี) วัดหนองแขง

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดหนองแขง

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๙

๗. พระมหาธาตุแก่นนคร อนุสรณ์สาธุน

พระราชปริยัติเมธี เขียนถึงมูลเหตุของการสร้างพระมหาธาตุฯ ไว้ในหนังสืออนุสรณ์เมื่อครั้งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชเสด็จประทานสัญญาบัตรพัดยศ และผ้าไตรแก่พระสงฆ์ เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๘-๙ เรื่อง ผืนที่เป็นจริง ตอนที่ ๑ ความคิดริเริ่ม ว่า “...จึงมาพิจารณาว่าเมื่อตนเองได้อยู่ร่วมพัฒนาวัดหนองแวงมาจนสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้วประกอบกับวัดหนองแวง ก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง จึงมีความคิดอยากจะให้มีพระธาตุไว้เป็นศรีสง่าแก่บ้านเมืองและวัดวาอารามสืบต่อไป จึงได้ไปขออนุญาตจากหลวงพ่อบุญครองพระครูโคกิตบุญ-สาร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น โดยขอจำลองพระธาตุขามแก่นมาไว้ที่วัดหนองแวง ท่านบอกว่า ถ้าให้จำลองไปก็คงไม่สบายใจ เพราะกลัวว่าต่อไปจะไม่มีคนมานมัสการพระธาตุองค์จริง อาจจะไปในมัสการแต่องค์ที่จำลองใหม่เท่านั้น ท่านก็ไม่อนุญาต จึงเกิดความคิดต่อไปอีกว่า ถ้าหากจะทำให้มีลักษณะต่างไปจากพระธาตุขามแก่น ก็ดูจะไม่มีสัญลักษณ์ของเมืองขอนแก่น พระธาตุขามแก่นนั้นแม้จะไม่เป็นองค์ใหญ่ คนในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงต่างก็ได้กราบไหว้วิงวอนขอพึ่งบารมีแห่งพระธาตุขามแก่น ขอให้แม่พระเดชานุภาพคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงและอำนวยผลดีบันดาลให้เกิดความสมหวังตลอดมา จึงได้ความคิดขึ้นมาใหม่ว่า พระธาตุขามแก่นมีทรงเหมือนตากแห อ่อนช้อยสวยงามมาก ส่วนยอดตั้งแต่คอระฆังขึ้นไปเรคองไว้ตามเดิม ส่วนใต้คอระฆังลงมาทำเป็นชั้นๆ ให้ได้ ๙ ชั้น โดยมานึกถึงธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ รวมเป็นโลกุตตรธรรม ๙ ประการ ใครเห็นธรรม รู้ธรรม ๙ ประการนี้แล้ว ย่อมพ้นทุกข์ทั้งปวงได้...”

พระมหาธาตุแก่นนคร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน เรือนยอดทรงเจดีย์ (จำลองแบบอย่างพระธาตุขามแก่น) สูงจากพื้นดินถึงยอดฉัตร ๘๐ เมตร ฐานกว้าง ๕๐ เมตร พื้นเป็นศิลปะแบบทวารวดีผสมผสานศิลปะรูปแบบชาวอีสานตากแห มีทั้งหมด ๙ ชั้น ดังนี้

ประติมากรรมจำลอง สัญลักษณ์เมืองขอนแก่น
บริเวณอุทยานการศึกษา วัดหนองแวง

ชั้นที่ ๑ เป็นหอบรรพชุน มีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่บนบุษบกตรงกลาง มีพระประธานประดิษฐาน ๓ องค์ ด้านซ้ายเขียนลวดลายสี่เบญจรงค์ ลายกรวยเชิงดอกพุดตานและดอกบัว ด้านขวาเขียนภาพเทพชุมนุมล้อมรอบ เพดานเขียนภาพเทพพนมปีกค้างคาว ดาวล้อมเดือนจตุเทพดารา และจิตรกรรมฝาผนังเรื่องประวัติศาสตร์การสร้างเมืองขอนแก่น

ชั้นที่ ๒ เป็นหอพัก บานประตูหน้าต่างเขียนลวดลายเบญจรงค์ และภาพนิทานเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย

ชั้นที่ ๓ เป็นหอปริยัติ บานประตูหน้าต่างเขียนลวดลายเบญจรงค์ และภาพนิทานเรื่องนางผมหมอม

ชั้นที่ ๔ เป็นหอปฏิบัติธรรม บานประตูหน้าต่างเขียนลวดลายเบญจรงค์ ภาพพระประจำวัน เทพประจำทิศ ตัวเมือง-ตัวเสวย

ชั้นที่ ๕ เป็นหอพิพิธภัณฑ์ บานประตู หน้าต่างแกะสลักภาพพุทธประวัติ

ชั้นที่ ๖ เป็นหอพระอุปัชฌายาจารย์ บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิทานชาดกเรื่อง พระเวสสันดร

ชั้นที่ ๗ เป็นหอพระอรหันตสาวก บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิทานชาดกเรื่อง พระเตย์มีไ้

ชั้นที่ ๘ เป็นหอพระธรรม เป็นที่รวบรวมพระธรรมคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีพระไตรปิฎก เป็นต้น บานประตูแกะสลักรูปพรหม ๑๖ ชั้น

ชั้นที่ ๙ เป็นหอพระพุทธ ตรงกลางมีบุษบกเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บานประตูแกะสลัก ๓ มิติ รูปพรหม ๑๖ ชั้น และเป็นหอชมวิวดิวิทัศน์ตัวเมืองขอนแก่นทั้ง ๔ ด้าน โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกติดบึงแก่นนครสวยงามมาก

หมายเหตุ ภาพจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๙ ทางวัดกำลังดำเนินการอยู่

* เฉิ่ง หมายความว่า ฟังพาศาสด์

หอบ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

บุษบกที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ บริเวณชั้น ๑ พระมหาธาตุแก่นนคร

บุษบกที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ
บริเวณชั้น ๙ พระมหาธาตุแก่นนคร

ภาพมุมสูงวัดหนองแวง ถ่ายจากจุดชมวิว บนพระมหาธาตุแก่นนคร

เทพพนม จันท์กับนบนาประตุ
พระมหาธาตุแก่นนคร

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระมหาธาตุแก่นนคร

การศึกษาของวัด

วัดหนองแขงเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่มีชื่อเสียงสำนักหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น พระภิกษุสามเณรให้ความสนใจเข้ามาพักอาศัยและศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมากในแต่ละปี โดยแต่ละรูปได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ และส่งเสริมสนับสนุนจากพระเดชพระคุณพระราชปริยัติเมธี เจ้าอาวาสเป็นอย่างดี ส่งผลให้สถิติการสอบบาลีนักธรรมได้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี ปัจจุบันวัดหนองแขงมีการจัดการศึกษาเกือบทุกประเภทครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกระดับ เพื่อเปิดโอกาสให้กับเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนตามความถนัดและความต้องการของตนเอง ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งของวัดที่มีส่วนช่วยพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม การศึกษาที่วัดหนองแขงดำเนินการอยู่ มีดังนี้

๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙
๒. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐
๓. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖
๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒
๕. โรงเรียนการกุศลของวัด เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

การสาธารณะสงเคราะห์

วัดหนองแขงถือเป็นแบบอย่างของวัดในพระพุทธศาสนา ที่นอกเหนือจากการทำหน้าที่หลักในการให้การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณรแล้ว ยังทำหน้าที่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการศึกษาให้แก่บุตรหลานของคนในชุมชน และบุคคลด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยการตั้งสถานศึกษาแผนกต่าง ๆ ขึ้นภายในวัด และให้การสนับสนุนบริการด้านสถานที่แก่ภาครัฐ ชุมชน และการคณะสงฆ์ เพื่อใช้เป็นที่พักอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป นอกจากนี้วัดหนองแขงยังให้การอุปถัมภ์กิจสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย

ซุ้มประตู วัดหนองแขง ด้านบึงแก่นนคร

บริเวณอันร่มรื่น ของวัดหนองแขง

เกียรติคุณวัดหนองแขวง

๑. พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับการประกาศจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

๒. พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้รับการประกาศจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาดีเด่น

๓. พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ

๔. พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการประกาศจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาดีเด่น เสด็จพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

งานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
ของกรมวิชาการ ณ วัดหนองแขวง
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ถ้อยแถลงบรรณานุกรม

- การศาสนา, กรม. รายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๔๐. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
เขต ๓. ขอนแก่น. ขอนแก่น : ม.ป.ท., ๒๕๔๓.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
เขต ๓. ผ้าไหมมัดหมี่ ของดี เมืองขอนแก่น. ขอนแก่น :
โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ม.ป.ป.
- คณะกรรมการจังหวัดขอนแก่น, สำนักงาน. ขอนแก่น ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ :
ห้างหุ้นส่วนจำกัด พีวเจอร์ เฟลส, ๒๕๔๐.
- จักรกฤษณ์ ดวงพิตร. ขอนแก่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๓๙.
- จันทร์ลัด ดอนเส และวิระ ถิระพงษ์ชาติ. การทอผ้าไหมมัดหมี่.
เอกสารเผยแพร่. (อัดสำเนา).
- จำเนียร แก้วภู. ตำนาน-ประวัติพระธาตุขามแก่น ฉบับสอบค้น.
ขอนแก่น : ศิริชัยการพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ธนาคารกรุงเทพจำกัด (มหาชน). พระกรุเงินพระราชทานทอด ณ วัด
หนองแวง พระอารามหลวง อ.เมือง จ.ขอนแก่น. ม.ป.ท.,
๒๕๓๗.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สำนักงาน. สถิติ
การเงินการธนาคารภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี
๒๕๔๒. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๒.
- บุญเรือง ภาวสวัสดิ์. เทียวเมืองขอนแก่น. ขอนแก่น : โรงพิมพ์
ศิริภรณ์, ๒๕๒๔.
- ประมวล พิมพ์เสน. บันทึกประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น. ขอนแก่น :
โรงพิมพ์พระธรรมขันธ์, ๒๕๔๑.
- ภารดี มหาขันธ์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อมรการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- วรารุณ สุธีธร และ วันชัย ดันดีวิทยาพิทักษ์. "ย้อนรอยสองร้อยล้านปี
กับไดโนเสาร์ในเมืองไทย", สารคดี. ๕ (มีนาคม, ๒๕๓๒),
๖๕-๘๓.
- ศิลปากร, กรม. โบราณคดีอีสานบน. ขอนแก่น : สำนักงานโบราณคดี
และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ม.ป.ป.

ศิลปากร, กรม. ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๔.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

กรมศิลปากร, กรม. พระราชพงสาวดารรัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๐๓.

ศิลปากร, กรม. แหล่งท่องเที่ยวอีสานบน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์,
๒๕๓๔.

ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, สำนักงาน. สภาพัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น.
ของดีอีสาน. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, สำนักงาน. สารสนเทศการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม. เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม. ๒๕๔๓. (อัดสำเนา).

ศึกษาธิการอำเภอชนบท, สำนักงาน. สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น : เอกสารเผยแพร่ (อัดสำเนา).

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเมืองพระลับ, สปอ. เมืองขอนแก่น. เอกสาร
เสริมหลักสูตรท้องถิ่นของเรา ระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น. เอกสารเย็บเล่ม. ๒๕๔๑.
(อัดสำเนา).

ส่งเสริมการเกษตร, กรม. การผลิตใหม่คุณภาพดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๓๔.

สวาท เสนาณรงค์ และวิไลเจิด ทวีสิน. หนังสือเรียนสังคมศึกษา
ส. ๕๐๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕. กรุงเทพฯ : บริษัทไทย
ร่วมเกล้า จำกัด, ๒๕๔๔.

สาธารณสุขขอนแก่น, สำนักงาน. รายงานประจำปี ๒๕๔๒. ขอนแก่น :
เอกสารเย็บเล่ม. ๒๕๔๓. (อัดสำเนา).

สุจิตร มาถาวร. ของดี ๗๖ จังหวัด ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
บริษัทคอมแพคท์พรีนซ์ จำกัด, ๒๕๔๑.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. สมุดรายงานสถิติภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. ๒๕๔๓. กรุงเทพฯ : บริษัท
เท็กซีแอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น, จังหวัดขอนแก่น. สิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรมนำเที่ยวขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์,
ม.ป.ป.

เอกสารประกอบการอภิปราย เรื่อง สถานภาพของภาษาและวรรณกรรม
ท้องถิ่นอีสานในปัจจุบัน. ม.ป.ท., ๒๕๔๔.

พยานิยมผู้จัดทำ

ขอขอบคุณผู้อนุเคราะห์ข้อมูลแก่คณะผู้จัดทำ

๑. นายสาธิตน์ ฆาน้อย ผู้ช่วยผู้อำนวยการการประถมศึกษา จังหวัดขอนแก่น
๒. นายวินัย แดงทน หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการศาสนา และวัฒนธรรม สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดขอนแก่น
๓. นายนรินทร์ เสาร์สิงห์ นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดขอนแก่น
๔. นางสาววารุณี พรหมศรี นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดขอนแก่น
๕. นางธิดารัตน์ เจริญทรัพย์ นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น
๖. นายศิลป ชื่นนิรันดร์ นักปกครอง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
๗. นายณัฐวุฒิ คุณนोक นักปกครอง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
๘. นางลุมณี พิจิตรศรี นักวิชาการควบคุมโรค สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดขอนแก่น
๙. ร.ท.ปรีชา เสนาพล กรมทหารราบที่ ๘ ค่ายสิหราชเดโชไชย จังหวัดขอนแก่น
๑๐. จ.ส.อ.สุกมิตร วงษ์ผล กรมทหารราบที่ ๘ ค่ายสิหราชเดโชไชย จังหวัดขอนแก่น
๑๑. นางยิ่งลักษณ์ งามดี อาจารย์ โรงเรียนสนามบิน จังหวัดขอนแก่น
๑๒. นายสมชัย เติร์มวิฆานนท์ นักธรณีวิทยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น
๑๓. นายเสรี ศรีสำราญ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติภูเก้า-ภูพานคำ
๑๔. นางจรรยาวัฒน์ มานาดี นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ อำเภอชุมแพ
๑๕. นายจิรพัฒน์ นาครินทร์ นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ อำเภอภูผาม่าน
๑๖. นายชวลิต มูลทา ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลภูผาม่าน
๑๗. นายชุมพล พุ่มศรี นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการ อำเภอชนบท
๑๘. นางนวลศรี กุทันติกุล ผู้อำนวยการศาลาไหมไทย อำเภอชนบท

๑๙. นางจรัสศรี ยงค์วานิช ผู้ช่วยผู้อำนวยการศาลาไหมไทย อำเภอ
ชนบท
๒๐. นางราตรี ปานสว่าง พัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอชนบท
๒๑. นายประภาส อินทนปสาธน์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๓
๒๒. นายพิระพงษ์ สุภาวัฒน์ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ โรงไฟฟ้า
พลังน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(เขื่อนอุบลรัตน์)
๒๓. นายเคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(หมอลำ) ปี ๒๕๓๔
๒๔. นางบุญเพ็ง ฝ้ายวิชัย ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(หมอลำ) ปี ๒๕๔๐
๒๕. นางราตรี ศรีวิไล ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ปี ๒๕๓๔
และปี ๒๕๓๗
๒๖. นายคมสัน วงศ์โพธิ์สาร ผู้ประสานงาน สำนักงานราตรี ศรีวิไล
๒๗. นายสุนทร ชาสงวน ร้านเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน
๒๘. นางคำหม่วน จันทักษ์ กำนันตำบลวังสราบ อำเภอภูพาน
๒๙. นายทา บุตตา ประธานชมรมจุ่งอ่างบ้านโคกสง่า
๓๐. นายสาย อนุสุริยา รองประธานชมรมจุ่งอ่างบ้านโคกสง่า
๓๑. นายสาคร เหลาพรหม รองประธานชมรมจุ่งอ่างบ้านโคกสง่า
๓๒. นางอำนวยการ เย็นสบาย ประธานชมรมทอผ้าไหม บ้านนาดอกไม้
อำเภอชนบท
๓๓. นางอำพร ศรีวิชัย รองประธานชมรมทอผ้าไหม บ้านนา-
ดอกไม้ อำเภอชนบท
๓๔. นายเปื้อง เคนานัน ผู้ดูแลศาลเจ้าคุณปู่ (ดอนเต่า) อำเภอ
มัญจาคีรี

ผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบ

นางราตรี ศรีวิไล (อุ้นทะยา)
นายจรัส สุธิธร
สำนักพิมพ์สารคดี
กรมทหารราบที่ ๘ ค่ายสีหราชเดโชไชย

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ
(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)

รองอธิบดีกรมวิชาการ
(นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)

รองอธิบดีกรมวิชาการ
(นายประสัท สอ้านวงศ์)

ประธานกรรมการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ
(นายวินัย รอดจ่าย)

รองประธานกรรมการ

หัวหน้ากลุ่มพัฒนาศิลปะการออกแบบ
(นายณรงค์ แก้วสว่าง)

กรรมการ

นายเชนท รัตนปิยะภากรณ์

นางระวีวรรณ ภาคพรต

นางสุทิน ทองใส

นายทวีพร ทองคำใบ

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

นางสาวดลละ กำทรัพย์

กรรมการและเลขานุการ

นายพินิจ สุชะลันดี

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสุพรรณิ สุชะลันดี

ผู้เขียน

เบิ่งซอนแก่น

นายจินัย รอดจำย

เมืองเสียงแคนแดนดอกคูณ

นายเอนก รัตนปิยะภากรณ์

ทวยเห็ดทูนท่องอดีตกาล

นางระวีวรรณ ภาคพรต

หมอลำขานกานท์กวีแก้ว

นางสุทิน ทองใส่ว

วาววับแววแพรวแพรไทย

นายพินิจ สุขะสันต์

ไพรภูเวียงแว่วเสียงคำรน

นายทวีพร ทองคำใบ

ซีนกมลยลทั่วแคว้น

นางสุพรรณิ สุขะสันต์

แก่นไตรรัตน์วัดหนองแขวง

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

บรรณาธิการที่ปรึกษา

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ

(นายจินัย รอดจำย)

บรรณาธิการ

นายพินิจ สุขะสันต์

นางสุพรรณิ สุขะสันต์

ถ่ายภาพประกอบ ออกแบบปก และจัดทำรูปเล่ม

นายพินิจ สุขะสันต์

ผู้ช่วยถ่ายภาพ

นายทวีพร ทองคำใบ

นางสาวสละ กำทรัพย์

จัดเก็บข้อมูลภาพ

นางสาวสละ กำทรัพย์

จัดพิมพ์ต้นฉบับ

นายชยันต์ บุญพิโย

นางเจรจา อยู่ประยงค์

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อดุลชีวะ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้นั่งสื่อนในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ขอนแก่น
เมืองเสียงแคนแดนดอกคูณ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่ม
สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคม
ศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว
อนุญาตให้ใช้นั่งสื่อนี้ในโรงเรียนได้

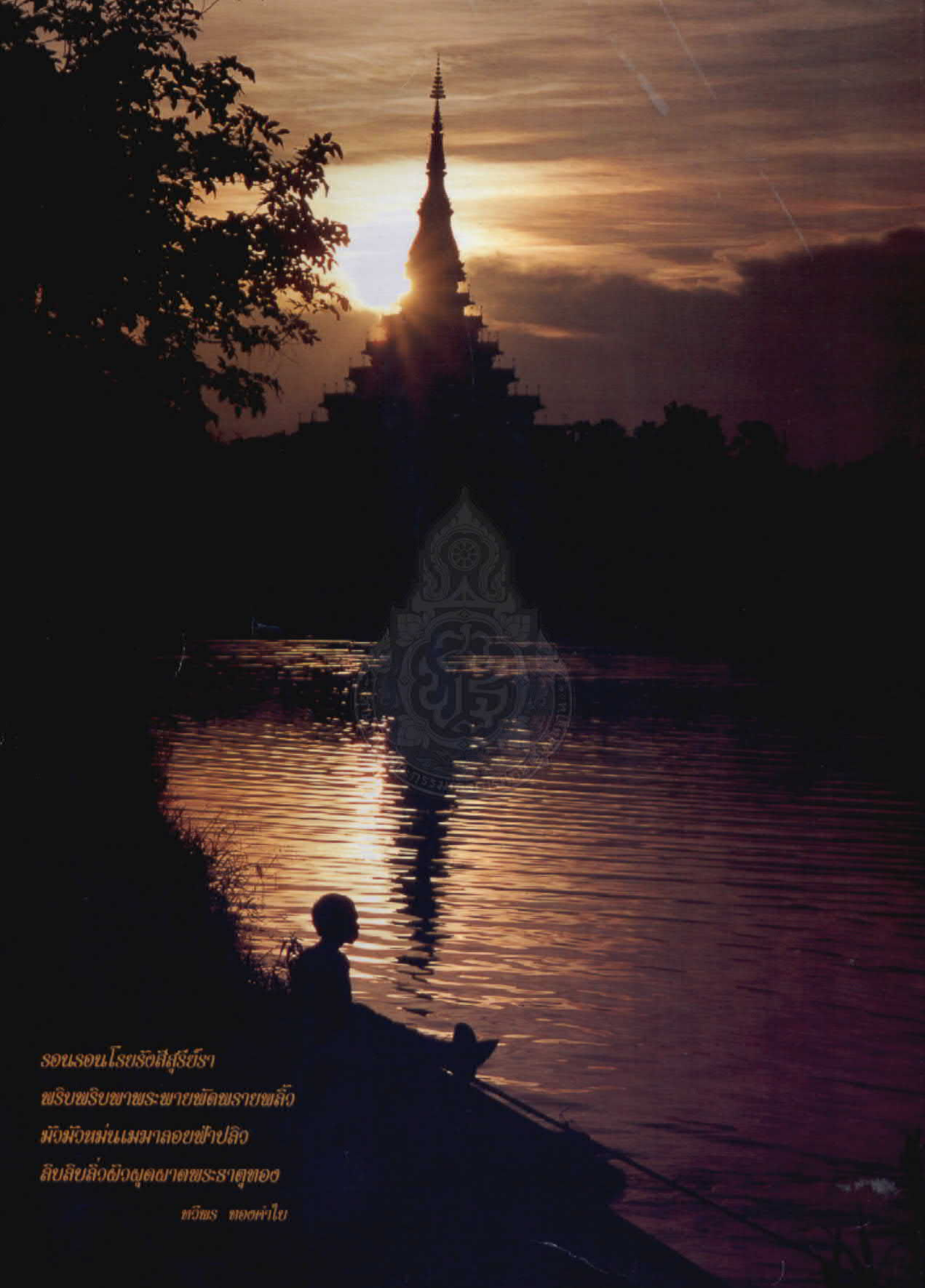
ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

อ.ร.ง. ✓

(นายอำรุง จันทวานิช)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

รอนรอนโรยริ้วสีสุริยรา

ขริบขริบขาพระฉายนิลฉายถึง

มัวมัวหม่นเมฆมาลอยฟ้าปลิว

ลึบลึบลึ่วผิวสุดชาติพระธาตุทอง

ทวิพร ทองคำใบ